

GOSPODARSKE PRILIKE ZMAJEVIĆEVA GLAGOLJAŠKOG SJEMENIŠTA U ZADRU ZA VRIJEME REKTORA KANONIKA JOSIPA CALVIJA (1782. – 1810.)

Zdenko DUNDOVIĆ
Zadarska nadbiskupija
Zadar, Hrvatska

UDK: 272:37.07(497.5Zadar)“1782/1810“
DOI: <https://doi.org/10.21857/moxpjhgr8m>
Izvorni znanstveni rad
Prihvaćeno: 5. listopada 2017.

U radu se na temelju računskih knjiga glagoljaškog sjemeništa u Zadru za vrijeme rektora kanonika Josipa Calvija (1782. – 1810.) razmatraju gospodarske prilike odgojno-obrazovne ustanove za hrvatsko svećenstvo Zadarske nadbiskupije koju je ustanovio zadarski nadbiskup Vicko Zmajević (1713. – 1745.). Relevantni podatci o prihodima i rashodima Zmajevićeva glagoljaškog sjemeništa koncem 18. i početkom 19. stoljeća uspoređuju se s dosadašnjim objavljenim rezultatima istraživanja gospodarskih prilika u Dalmaciji i Zadru u razmatranom razdoblju, a pomažu boljem razumijevanju ekonomske svakodnevice gradskog stanovništva. Analiza i sinteza obrađenog arhivskog gradiva pomaže rasvjetljavanju gospodarskih (ne)prilika glagoljaškog sjemeništa u Zadru prvenstveno s obzirom na učestale promjene državne vlasti u Dalmaciji koncem 18. i početkom 19. stoljeća, društveno-političke mijene, promjene vrijednosti monete u Dalmaciji i složenih pravnih odnosa između države i Crkve o pitanju nadarbina, zemljoposjedništva i upravljanja prihodima u razmatranom razdoblju.

Ključne riječi: glagoljaško sjemenište u Zadru, kanonik Josip Calvi, 18. i 19. stoljeće, gospodarstvo.

UVOD

Nadbiskupijsko sjemenište Zmajević u Zadru je odgojno-obrazovna institucija nastala na idejnom temelju zadarskog nadbiskupa Vicka Zmajevića (1713. – 1745.) u svrhu kvalitetnijeg odgoja hrvatskog svećenstva tijekom 18. stoljeća. Zmajeviću ideju potvrdio je bulom papa Benedikt XIII. (1724. – 1730.), a izgradnju sjemenišne zgrade u Zadru podržale su i odobrile tadašnje mletačke vlasti u Dalmaciji. Nadbiskup Zmajević umro je prije početka djelovanja hrvatskog glagoljaškog sjemeništa u Zadru. Dana 1. svibnja 1748. godine to je sjemenište svečano otvorio njegov nasljednik, zadarski nadbiskup Mate Karaman (1745. – 1771.).

Odmah po dolasku u Zadar Zmajević je uočio nisku razinu duhovne i kulture naobrazbe hrvatskog svećenstva koji je činio većinu pastoralnih djelatnika na području Zadarske nadbiskupije. Pronicljiva duha i iznimnih intelektualnih sposobnosti, prionuo je ostvarenju ideje o sjemeništu za hrvatske svećenike glagoljaše u samom srcu grada Zadra tik do njegove Prvostolnice, sv. Stošije.

Godine 1998. zadarsko sjemenište Zmajević proslavilo je 250. godišnjicu postojanja. Tom prigodom održan je u rujnu 1999. godine u Zadru znanstveni skup o sjemeništu Zmajević, ali zbornik radova s toga skupa do danas nije ugledao svjetlo dana. Stoga se u radu, na temelju arhivskog gradiva Arhiva Zadarske nadbiskupije, želi prikazati onaj segment njegova djelovanja koji se odnosi na ekonomske prilike u kojima se nalazilo zadarsko sjemenište za administracije njegova rektora, zadarskog kanonika Josipa Calvija od 1782. do 1810. godine, i rasvijetliti dio svakodnevice glagoljaškog sjemeništa u Zadru koncem 18. i početkom 19. stoljeća.

ADMINISTRACIJA GLAGOLJAŠKOG SJEMENIŠTA OD 1782. DO 1810. GODINE ZADARSKOG KANONIKA JOSIPA CALVIJA

Zadarski kanonik Josip Calvi pok. Jakova rođen je u Zadru 1731. godine. Bio je potomak građanske obitelji podrijetlom iz Bergama. Imenovan je zadarskim arhiprezbiterom 26. veljače 1799. godine. Godine 1804. primljen je zajedno s bratom Dominikom u ninsko plemstvo.¹ Umro je 31. listopada 1816. godine i pokopan je u obiteljskoj grobnici u crkvi sv. Frane u Zadru.²

S obzirom na to da je arhivsko gradivo nadbiskupskog sjemeništa Zmajević za 18. stoljeće netragom nestalo iz Arhiva Zadarske nadbiskupije, veliku vrijednost za proučavanje djelovanja te ustanove imaju sačuvani blagajnički dnevnic kanonika Josipa Calvija za vrijeme njegova upravljanja glagoljaškim sjemeništem u Zadru. Riječ je o tri knjige prihoda i rashoda glagoljaškog sjemeništa pod naslovom *Amministrazione del Rettore Calvi per il Seminario Illirico di Zara*.³ Prva knjiga obuhvaća razdoblje od Calvijeva imenovanja rektorom 14. ožujka 1782. godine do 14. rujna 1790. godine; druga knjiga obuhvaća razdoblje od 15. rujna 1790. godine do 29. kolovoza 1804. godine, a treća knjiga obuhvaća razdoblje od 1. rujna 1804. godine do 28. prosinca 1810. godine.⁴ Paginacija stranica izvršena je na način da su *verso* i *recto* listovi knjige označeni identičnim brojem. Tako prva knjiga ima 95, druga 183, a treća 85 paginiranih stranica. Prihodi glagoljaškog sjemeništa za razmatrano razdoblje upisivani su na *verso*

¹ Usp. Miroslav GRANIĆ, Popis plemića grada Nina iz 1817. godine, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, br. 32, Zagreb, 2014., 211.

² Usp. Josip CELIĆ, Svjetovno svećenstvo i redovništvo u Zadru po službenom iskazu iz 1811. godine, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 57, Zadar, 2015., 222 – 223.

³ Arhiv Zadarske nadbiskupije (dalje: HR-AZDN), fond 6, *Nadbiskupsko sjemenište Zmajević/ Nadbiskupska gimnazija u Zadru, Spisi*, Računi i dnevnic blagajne, 18. i 19. st.

⁴ Kod citiranja se rabe skraćenice *Liber I.* za prvu knjigu koju obuhvaća razdoblje 1782. – 1790., *Liber II.* za drugu (1790. – 1804.) i *Liber III.* za treću knjigu (1804. – 1810.).

listu knjiga izrazom *Cassa deve Avere*, a rashodi na *recto* listu knjiga izrazom *Cassa deve Dare*. Uz redovite prihode i rashode glagoljaškog sjemeništa upisivao je rektor Calvi i poneke crtice o društveno-političkim, crkvenim i monetarnim mijenama u Zadru koncem 18. i početkom 19. stoljeća pa se računске knjige iz razmatranog razdoblja mogu promatrati i kao svojevrsni dnevnik zapažanja u vrijeme turbulentnih političko-geografskih promjena, tj. izmjena mletačke, prve austrijske i francuske uprave u Dalmaciji u svega 15-ak godina.

Analizom dostupnih podataka u administrativnim knjigama rektora Calvija donosi se rekonstrukcija ekonomskog života glagoljaškog sjemeništa koncem 18. i početkom 19. stoljeća, ali i poneki skromni prinos poznavanju života grada Zadra i njegove okolice u crkvenom, gospodarskom i društveno-političkom smislu u razmatranom razdoblju. U zapisima troškova stoji da je Calvi na početku svoje službe osobno kupio administrativne knjige, a uz to su rektor i ekonom vodili zasebne dnevne knjige (*giornali*), što jasno ukazuje da su morale postojati takve knjige i drugih rektora prije Calvija, no njih se do danas nije pronašlo.⁵ Jednako se spominje i knjiga inventara prigodom primopredaje rektorske službe (*Libro inventario di mio pugno*).⁶

NADARBINA SAMOSTANA SV. KRŠEVANA I SV. PETRA NA OSORU U KORIST GLAGOLJAŠKOG SJEMENIŠTA U ZADRU

U listopadu 1725. godine obratio se nadbiskup Zmajević preko generalnog providura Nikole Erizza mletačkoj vladi da mu dopusti preko papinskog nuncija u Veneciji uputiti zamolbu Svetoj Stolici za podizanje *un seminario illirico* u Zadru,⁷ što je mletački Senat odobrio 8. studenoga 1725. godine.⁸

⁵ *Per il presente Libro dell'Amministrazione ed altro consimile Quaderno e due altri di minor mole detti Giornali uno per me e l'Altro p(er) l'Economio 17:10 (17 lira i 10 soldi). Liber I, 1.*

⁶ *Liber I, 1.*

⁷ Ante Marija STRGAČIĆ, Hrvatski jezik i glagoljica u crkvenim ustanovama grada Zadra, *Zadar Zbornik*, ur. Jakša Ravlić, Zadar, 1964., 414.

⁸ 1725. 8. *Nouembre in Pregadi. Al Proueditor General in Dalmazia, et Albania. Caeteris Omissis. Distinta in primo luogo è l'informazione che uenite di rillearci sopra il memorial di Monsignor Arcieuescou Smaieuich (per) la istituzione di un Seminario Illyrico, suo fabrica, qualità e numero delli Alunni e Maestri, et Capitoli, con il metodo pure ch' esponete tenersi nel Seminario Latino. Venendo però di secondarsi dal Senato opera così degna, che tende al maggior Culto del Signor Dio, nell'oggetto importante d'instruirsi persone Religiose, che deuono poi seruire (per) Curati delle Anime, concorre a permettere con la errezione del Seminario stesso la facoltà a quell zelante Pastore di ricorrere a Roma (per) impetrare qualche benefizio (per) applicarne la rendita al mantenimento del medesimo.* HR-AZDN-18, *Prvostolni kaptol u Zadru*, Razni spisi, svež. 69, fol. 76r-v. Kratku povijest Zmajevićeva sjemeništa vidi kod: Carlo Federico BIANCHI, *Zara Cristiana I*, Zadar, 1877., 267 – 271.

Loše materijalno stanje i neukost seoskog glagoljaškog svećenstva temeljni su razlozi Zmajevićeva zahtjeva za podizanje glagoljaškog sjemeništa u Zadru.⁹ Na temelju odobrenja mletačke vlade *per l'erezione del Seminario Illirico in Zara si licenzia con la clausola: a tenore dell Decreto 8 Novembre 1725, che ha permesso tal erezione, et il ricorso a Roma*¹⁰ papa Benedikt XIII. izdao je 30. prosinca 1729. godine bulu¹¹ o pripojenju nadarbina benediktinskih opatija sv. Krševana u Zadru i sv. Petra u Osoru za izgradnju i održavanje glagoljaškog sjemeništa.¹² Za izvršitelja papinske bule imenovan je ninski biskup Ivan Andrija Balbi (1692. – 1771.),¹³ a na dan otvorenja glagoljaškog sjemeništa zastupnikom pripojenih nadarbina imenovan je don Benedikt Spinelli.¹⁴ Zbog pripojenja nadarbina samostana sv. Krševana u Zadru i sv. Petra u Osoru izbio je sudski spor između samostana sv. Krševana i glagoljaškog sjemeništa u Zadru koji je trajao od 1748. do 1756. godine. Naime, bulom pape Benedikta XIII. nadarbine samostana sv. Krševana i sv. Petra u Osoru s naslova komende¹⁵ pridodane su u korist glagoljaškog sjemeništa u Zadru kao jednostavna nadarbina (*beneficia simplex*).¹⁶ Posljednjeg komendatora nadarbine sv. Krševana Franju Tetu imenovao je papa Inocent XI. 1685. godine, a komendator nadarbine sv. Petra bio je opat Capitani.¹⁷ Obveza komendatora bila je podavati 1/3, a kasnije, kako je razvidno iz papinskih bula, 1/4 prihoda nadarbine crkvi i samostanu sv. Krševana.¹⁸ Razvidno je iz dokumenata da komendator Teta nije redovito

⁹ O uzrocima takvoga stanja vidi više kod: Ante Marija STRGAČIĆ, O uzgoju i naucima dalmatinskoga glagoljskog klera u prošlosti, *Zadarska revija*, br. V, Zadar, 1956., 179 – 184.

¹⁰ Archivio di Stato di Venezia, (dalje: ASV), *Consultori in Jure*, fil. 280-82, fol. 4r.

¹¹ Prijepis bule pape Benedikta XIII. donosi se u prilogu radu (Prilog 1). Jedan prijepis bule sačuvan je u rukopisu Ivana Gurata *Notizie circa la Chiesa Metropolitana di Zara e Seminario Illirico* u Znanstvenoj knjižnici u Zadru pod signaturom 16523, Ms. 452, fol. 20r-29r.

¹² O benediktinskim opatijama sv. Krševana u Zadru i sv. Petra u Osoru vidi više kod: Ivan OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. II, Split, 1964., 39 – 55; 149 – 155.

¹³ Državni arhiv u Zadru (dalje: HR-DAZD), fond 336, *Benediktinski samostan Sv. Krševana*, Spor s Ilirskim/glagoljaškim sjemeništem u vezi s prihodima i podjelom nadarbine, 1729./1766., kut. 4, svež. 1.4.4., fol. 55r.

¹⁴ HR-DAZD-336, *Benediktinski samostan sv. Krševana*, kut. 4, svež. 1.4.4., fol. 55v.

¹⁵ O sustavu komendi vidi više kod: Jadranka NERALIĆ, Pensionem annuam ducentarum et quinquaginta librarum monete in illis partibus currentis, annis singulis quoad uixerit per abbatem dicti monasterii integre et efficaciter persolendarum: obveze opata dalmatinskih benediktinskih opatija prema Apostolskoj komori u 15. stoljeću, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 45 (1) 2013., 467 – 482.

¹⁶ O jednostavnim nadarbinama vidi više kod: Jadranka NERALIĆ, *Put do crkvene nadarbine*, Split, 2007., 106 – 107.

¹⁷ HR-DAZD-336, *Benediktinski samostan sv. Krševana*, kut. 4, svež. 1.5.1., fol. 215v.

¹⁸ HR-DAZD-336, *Benediktinski samostan sv. Krševana*, kut. 4, svež. 1.5.1., fol. 39r.

ispunjavao svoje obveze prema samostanu sv. Krševana, a nakon njegove smrti 1748. godine sjemenište je, pozivajući se na konstitucije ustanove glagoljaškog sjemeništa i bulu pape Benedikta XIII., odbijalo podavati samostanu bilo kakav prihod.¹⁹ Uprava glagoljaškog sjemeništa pravdala je takav stav teškim materijalnim stanjem i opterećenjem koje bi ta obveza sa sobom nosila.²⁰ Nakon dugotrajnog sudskog procesa na sudištima u Zadru i Veneciji konačno je mletačko Vijeće Četrdesetorice presudilo 15. ožujka 1756. godine u korist samostana sv. Krševana zbog čega u administrativnim knjigama rektora Calvija često pratimo upise rashoda za potrebe obnove crkve sv. Krševana.²¹

U razmatranom razdoblju prihodi tih nadarbina iznosili su oko 200 dukata, a troškovi žetve, berbe, plaća za upravitelje sjemenišnih posjeda te prijevoza prikupljenih prinosa iznosili su oko 30 dukata.²² Za te nadarbine u razmatranom razdoblju redovito se državi plaćao porez (*Redecima*) u visini od 43 dukata i 21 groša za nadarbinu sv. Krševana te 17 dukata i 15 groša za nadarbinu sv. Petra u Osoru.²³ Nakon podmirenja svih obveza sjemeništu je ostalo 115 dukata, odnosno 2530 mletačkih lira.²⁴

Zahvaljujući izvješću zadarskog arhiđakona Ivana Carsane poslanog mletačkom Senatu u Veneciji sa sigurnošću možemo locirati zemljišta i gospodarska dobra samostana sv. Krševana pod ingerencijom zadarskog sjemeništa tijekom 18. stoljeća kao i njihovu prostornu površinu. Prema odredbi mletačkog Senata od 28. siječnja 1768. godine, zadarski arhiđakon Ivan Carsana dostavio je 1. travnja 1770. godine popis crkvenih nadarbina na području Zadarske nadbiskupije koji su pohranjeni u Državnom arhivu u Veneciji pod naslovom *Zara Campatico*.²⁵ Tablično se prikazuje popis, položaj i veličina nadarbine samostana sv. Krševana u Zadru u korist glagoljaškog sjemeništa 1770. godine izražena u padovanskim kampima²⁶ što ih potpisuje tadašnji rektor don Ivan Lisičić (Tablica 1).

¹⁹ HR-DAZD-336, *Benediktinski samostan sv. Krševana*, kut. 4, svež. 1.5.1., fol. 216v-217r.

²⁰ HR-DAZD-336, *Benediktinski samostan sv. Krševana*, kut. 4, svež. 1.5.1., fol. 199r-v.

²¹ HR-DAZD-336, *Benediktinski samostan sv. Krševana*, kut. 4, svež. 1.5.5., neoznačeni foliji.

²² HR-AZDN-16/1, *Zadarska nadbiskupija/Metropolija, Registrum litterarum*, Dopisivanje zadarskih nadbiskupa: Carsana, 1774. – 1790., knj. 1, 29. travnja 1785. godine.

²³ *Liber II*, 155.

²⁴ HR-AZDN-16/1, *Zadarska nadbiskupija/Metropolija, Registrum litterarum*, Dopisivanje zadarskih nadbiskupa: Carsana, 1790. – 1800., knj. 1., izvješće zadarskom knezu Jerolimu Bragadinu od 5. srpnja 1792. godine.

²⁵ ASV, *Soprintendenti alle decime del Clero, Zara Campatico*, b. 284.

²⁶ Padovanski kamp iznosio je 3,656m², dijelio se na četiri kvarte, a kvarta je iznosila 210 tavola. Usp. Mirela SLUKAN-ALTIĆ, Povijest mletačkoga katastra Dalmacije, *Arhivski vjesnik*, (43) 2000., 182.

TABLICA 1. *Popis nadarbina samostana sv. Krševana u korist glagoljaškog sjemeništa 1770. godine*

Mjesto	Oranice	Vinogradi	Maslinici	Zasijano	Neupotrebljivo
Brbinj	9 kampa	36 kampa	21 kamp	15 kampa	324 kampa
Savar	8 kampa	2 kampa	12 kampa	-	146 kampa
Dračevac Zadarski	11 kampa	40 kampa	10 kampa	-	210 kampa
Neviđane	40 kampa	30 kampa	23 kampa	12 kampa	340 kampa
Sali	20 kampa	40 kampa	8 kampa	-	-

Izvor: ASV, *Soprintendenti alle decime del Clero, Zara Campatico*, b. 284.

Zemljišta u Brbinju bila su smještena uz samo naselje, a jedan dio i na kamenitom brdu (*nel Monte Petroso*). U Savru su zemljišta bila uglavnom neplodna i donosila su slab prihod. Na Dračevcu Zadarskom (*Malpaga*) zemljišta su bila smještena na brdu, u blizini samoga naselja, i ispod brda (u polju) prema seoskim bunarima Stubalj i Smokvica. U Neviđanima je većina terena bila ravničarske konfiguracije, a dio je bio smješten na okolnim brdima i brežuljcima. U Salima su zemljišta također bila neplodna, ali je sjemenište tamo posjedovalo velike pašnjake u Telašćici za uzgoj stoke sitnog zuba (ovce i koze). Sjeverno od zemljišta u Salima sjemenište je posjedovalo i pašnjake na lokalitetu Gračine, uzvisini u blizini Žmana. Uz navedeno u posjedu sjemeništa bila su i dva pašnjaka malih prihoda na otoku Maunu koji je u cijelosti spadao u vlasništvo sjemeništa.²⁷

U dokumentu od 20. prosinca 1782. godine sklopio je Calvi u ime sjemeništa sa svećenikom Antom Budešom (*Budessa*) s Oliba ugovor o najmu pašnjaka na otoku Maunu, s godišnjom daćom od 1060 lira i s obvezom podavanja jednog velikog ovna u mjesecu svibnju (*un Castra grande da Lana*) i 15 malih sireva.²⁸ Nakon smrti don Ante Budeše 1797. godine²⁹ novi ugovor o najmu sklopljen je s njegovim nećakom Jurom.³⁰ Redovito su se ugovori sklapali na 3 – 5 godina, a najam se plaćao u dvije godišnje rate o Uskrsu i Božiću.³¹ U slučaju troškova najmitelja za obnovu crkve na Maunu utrošeni iznos odbijao bi se od godišnje rate najma.³² Sjemenište je o svom trošku održavalo crkvu i sve potrebno za liturgijsko

²⁷ ASV, *Soprintendenti alle decime del Clero*, br. 4.

²⁸ HR-DAZD-31, *Bilježnici Zadra*, Donato Antonio Ferrari, 1774.-1796., b. I., svež. 8, fol. 3v-4v; *Liber I*, 19.

²⁹ *Liber II*, 66.

³⁰ *Liber II*, 104.

³¹ *Liber II*, 94.

³² *Liber II*, 82.

slavlje na tom otoku,³³ od čega valja istaknuti obnovu oltarne pale 1794. godine koja je povjerena slikaru Serafinu Bigoniju.³⁴ Posljednji ugovor za najam otoka Mauna sklopio je Calvi s Budešom 1805. godine za 1440 lira godišnje daće.³⁵

Zemljišta i pašnjake u Neviđanima pod nadarbinom samostana sv. Krševana u najam je uzela obitelj Arvatini (Hrvatinić)³⁶ za 2500 lira godišnje.³⁷ Ugovor o posjedima u Neviđanima sklopili su rektor glagoljaškog sjemeništa don Ivan Lisičić i Julije Arvatini³⁸ 17. travnja 1768. godine kod javnog bilježnika Antonija Ferrarija, a nakon Julijeve smrti rektor Calvi sklopio je novi ugovor s Julijevim bratom Antunom Arvatinijem 11. lipnja 1788. godine kod javnog bilježnika Domenica Castellija.³⁹ Dana 20. travnja 1771. godine uzeo je Julije Arvatini u najam pašnjak Gračine u blizini Žmana za 120 lira godišnje.⁴⁰ Posljednji pripadnik obitelji Arvatini s kojim je Calvi sklopio ugovor o najmu bio je kapetan Josip Arvatini,⁴¹ a godišnja daća 1809. godine za ta zemljišta iznosila je 4240 dalmatinskih, odnosno 1767 mletačkih lira.⁴²

Na Dugom otoku sjemenište je dalo u najam vinograde i maslinike u Salima⁴³ i na lokalitetu Jezero u Žmanu Juri Rakaru, Donatu Rudinu, Ivanu i Juri Švorco (*Sforzo*) iz Sali 26. siječnja 1778. godine s godišnjom daćom od 1000 lira u dvije rate.⁴⁴ Dana 13. prosinca 1783. godine ti su posjedi dani u najam don Anti Basioliju i Valentinu Petricioliju.⁴⁵ Pašnjaci u Telašćici i sjemenišna sitna stoka

³³ *Liber II*, 105.

³⁴ *Liber II*, 46. O slikaru Serafinu Bigoniju vidi više kod: Bojan GOJA, Novi prilozi o baroknom slikarstvu u Zadru, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, br. 38, Zagreb, 2014., 138 – 139.

³⁵ *Liber III*, 16.

³⁶ O obitelji Arvatini vide više kod: Lovorka ČORALIĆ, Građanske obitelji Arvatini i Cavaletti – prilog poznavanju društvene i kulturne povijesti Zadra u XVII. i XVIII. stoljeću, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, br. 26, Zagreb, 2009., 87 – 141

³⁷ *Liber I*, 61.

Julije Arvatini bio je sakupljač crkvene desetine na Dugom otoku. *Liber I*, 63.

³⁹ *Liber I*, 77.

⁴⁰ *Liber I*, 5.

⁴¹ *Liber II*, 157.

⁴² *Liber III*, 59.

⁴³ U spisima zadarskog bilježnika Donata Antonija Ferrarija nalazi se dokument u kojem se približno određuje položaj sjemenišnih posjeda na tom području: ...*Stiuagne Pogle, tener di Sale, dalla Loqua in Maestro, fondo Seminario Illirico*. HR-DAZD-31, *Bilježnici Zadra*, Donato Antonio Ferrari, 1774.–1796., b. 3, svež. 3, protokol 17, neoznačen folij. *Loqua* označava umjetno napravljen sustav vodoopskrbe za zalijevanje polja i napajanje stoke. Usp. Urška STRAŽIŠAR, Skriveni tragovi: Voda kao kulturna baština u mjestu Sali i Parku prirode Telašćica, *Etnološka istraživanja*, br. 15, Zagreb, 2010., 76.

⁴⁴ *Liber I*, 5.

⁴⁵ *Liber I*, 27.

dana je 12. lipnja 1775. godine u najam Ivanu i Mati Šešelji iz Zaglava i Jadri Žampjeri iz Žmana za 1500 lira godišnje daće na ime najma uz obvezu podavanja 6 jarića svakog prvog u mjesecu rujnu i za Božić te 40 libri sira i 4 puine,⁴⁶ a kasnije je obveza porasla na 44 libre sira iznimne kakvoće za Veliku Gospu i Božić i dva najbolja jarića i 4 *puine* (skute, vrsta mliječnog proizvoda nalik siru) za Svi Svete, Uskrs i Duhove na ime *regalie* (darivanja).⁴⁷ Zemlje u Dragovama površine 24 gonjaja dane su u najam ženskom samostanu sv. Katarine u Zadru za 17 lira godišnje daće.⁴⁸ Novac od nadarbine opatije sv. Petra na Osoru išao je u ruke zadarskog nadbiskupa sve do smrti nadbiskupa Ivana Carsane, a radilo se o iznosu od 11 424 dalmatinske lire godišnje,⁴⁹ a nakon njegove smrti isplaćivao se rektoru Calviju u dvije godišnje rate. Najmitelji te nadarbine bili su kanonik Petar Bonicelli iz Velog Lošinja i kapetan Šime Budinić te njihovi udruženci.⁵⁰

Neka sjemenišna zemljišta na području Bibinja i Dračevca Zadarskog dana su u kolonat: 1789. godine Matiji i Mihovilu Karliču iz Kukljice te Petru Lisici i Mati Šindiji iz Bibinja;⁵¹ 1791. godine Antoniju Reggiju iz Mantove nekultivirano, kamenito i šumovito zemljište od 3 gonjaja⁵² te 1795. godine jedna livada na lokalitetu Smokvica na Dračevcu Zadarskom na 10 godina i šumarak na brijegu koji iz Bibinja vodi prema Dračevcu;⁵³ 1793. godine Šimi Mičiću pok. Ivana dva komada zemlje na Dračevcu Zadarskom;⁵⁴ 1803. godine Stipanu Miščeviću teren od 7 dana oranja na lokalitetu Police u Dračevcu Zadarskom s obvezom sadnje vinograda i maslinika⁵⁵ te 1807. godine don Šimi Blasulu iz Kali i njegovoj obitelji neke zemlje oko Dračevca Zadarskog.⁵⁶ Na Dugom otoku u listopadu 1801. godine potpisao je Calvi ugovor s Šimom Orličem iz Sali kojemu je ustupio komad zemlje uz obvezu podizanja vinograda u tri godine.⁵⁷

⁴⁶ *Liber I*, 4.

⁴⁷ *Liber II*, 90. *Regalia* ili *honorancija* podrazumijeva darivanje u naravi redovito o Božiću ili Uskrsu. U izvorima se navodi da su ih kmetovi bili dužni podavati *prema starom običaju*. Usp. Tomislav RAUKAR, Ivo PETRICIOLI, Franjo ŠVELEC, Šime PERIČIĆ, *Zadar pod mletačkom upravom 1409-1797*, Zadar, 1987., 252.

⁴⁸ *Liber I*, 61.

⁴⁹ *Liber II*, 179.

⁵⁰ *Liber III*, 21.

⁵¹ *Liber I*, 86.

⁵² *Liber II*, 7.

⁵³ *Liber II*, 53. Calvi je te terene sudskim putem zatražio natrag 15. travnja 1804. godine od baštinika Reggio jer dvije godine nisu plaćali najam niti podavali dominikal, što je odobrio C. k. Prizivni sud u Zadru 29. svibnja 1804. godine. *Liber II*, 179.

⁵⁴ *Liber II*, 35.

⁵⁵ *Liber II*, 165.

⁵⁶ *Liber III*, 44.

⁵⁷ *Liber II*, 141.

Glagoljaškom sjemeništu pripadala je i dvojna kuća u širokoj ulici (*Cale Larga*) u Zadru, smještena nasuprot samostana sv. Katarine, koja se iznajmljivala dijelom gospođi Margariti Salamon, udovi Gianacchi, za 12 lira⁵⁸ i kanoniku Antunu Pasqualiju Pimi i njegovu bratu Trifunu za 74 lire i 8 soldi godišnje.⁵⁹

O sjemenišnim maslinicima, vinogradima i oranicama u Brbinju brigu su vodili gastaldi Šime Bolonja te kasnije Petar Brunac, a o onima u Savru Martin i Šime Letinić.⁶⁰ Gastalde u Brbinju i Savru najčešće se plaćalo iz dijela prikupljenog dominikala, a tek rjeđe novcem. Don Gašpar Sikirić vodio je brigu o sjemenišnim posjedima u Bibinju i Dračevcu Zadarskom, a kao gastald za svoju službu primao je plaću od 96 lira godišnje.⁶¹ Obnašao je i službu sakupljača crkvene desetine.⁶² Njega je 1795. godine u službi gastalda zamijenio Jakov Petković iz Bibinja uz godišnju plaću od 144 lire. Dužnost gastalda bila je pobrinuti se za pravedno podavanje 1/4 dominikala sjemeništu od svih proizvođača.⁶³ Uz gastalda sjemenište je nerijetko plaćalo i čuvare vinograda, osobito prije berbe.⁶⁴

Česti su zapisi o sudskim procesima koje je glagoljaško sjemenište za Calvijeva upravljanja vodilo preko zastupnika odvjetnika Petra Filipija i Petra Addobbatija. Najčešći uzroci tih procesa bili su neplaćanje najamnine,⁶⁵ dominikala,⁶⁶ nepoštovanje kolonatskih obveza⁶⁷ ili uzurpacije sjemenišnih zemljišta.⁶⁸ U takvim slučajevima tražilo se podmirenje duga i raskid ugovora, a zemlja se vraćala u ruke glagoljaškog sjemeništa.⁶⁹ Prvi zabilježen spor u Calvijevu vrijeme vodio se protiv Karla Pićinića i nekih Malološinjana zbog štete

⁵⁸ *Liber I*, 63.

⁵⁹ Nadbiskup Carsana u svom izvješću generalnom providuru Francescu Valieru 29. travnja 1785. godine navodi da sjemenište posjeduje 4 kuće u gradu, ali u zapisima rektora Calvija upisani su prihodi samo ovdje navedenih kuća. Usp. HR-AZDN-16/1, *Zadarska nadbiskupija/Metropolija, Registrum litterarum*, Dopisivanje zadarskih nadbiskupa: Carsana, 1774. – 1790., knj. 1, 29. travnja 1785. godine.

⁶⁰ *Liber I*, 6; 95.

⁶¹ *Liber I*, 78.

⁶² *Liber I*, 63.

⁶³ *Liber II*, 54.

⁶⁴ Primjerice, koncem 18. i početkom 19. stoljeća čuvar vinograda na kopnu (Bibinje i Dračevac Zadarski) bio je Roko Lukić iz Bibinja, a sjemenište mu je za to dalo 3 barila vina u vrijednosti 72 lire, što znači da se baril vina tada cijenio 24 lire. *Liber II*, 177.

⁶⁵ *Liber III*, 8.

⁶⁶ *Liber II*, 179.

⁶⁷ *Liber I*, 94.

⁶⁸ U svibnju 1782. godine tužio je Calvi rođake Antu, Franu i Matu Frletu iz Bibinja zbog uzurpiranja sjemenišne zemlje na lokalitetu zvanom Sverdlo (*Suerdlo*) u Bibinjskom polju. *Liber I*, 5; 8.

⁶⁹ *Liber II*, 179.

počinjene na sjemenišnim pašnjacima na otoku Maunu.⁷⁰ Nerijetko su se vodili sporovi protiv mještana Sali na Dugom otoku zbog sječe i krađe sjemenišne šume. Primjerice, 1794. godine javni procjenitelji Dume Dukić i Petar Tičina utvrdili su štetu u iznosu od 24.5 cekina.⁷¹ Štoviše, 1795. godine Calvi zapisuje da je šuma u Telašćici u potpunosti uništena te je od 23. studenoga 1794. do 8. srpnja 1795. godine prevezeno 16 barki i jedan leut drva s toga područja, a na kaznenom sudu (*Criminale Pretorio*) pokrenut je proces protiv Marka Petrakovića (*Petracov*) iz Sali koji je osumnjičen za krađu.⁷² No, 1804. godine Calvi zapisuje da nisu pronađeni svi krivci za štetu počinjenu u Telašćici.⁷³ Šumu u Telašćici bespravno su sjekli i Prvićani, pa se protiv najmitelja Šešelje i Žampjere pokrenuo spor zbog nemara u čuvanju sjemenišnog posjeda.⁷⁴ Zabilježeni su česti sudski procesi protiv mještana Brbinja i Savra zbog nezakonite sječe drva,⁷⁵ a navodi se podatak da je mletačka vlast naredila pomor koza u tim mjestima zbog štete koju su nanosili poljoprivrednim kulturama.⁷⁶ Nerijetke su tužbe i prigovori na mještane Bibinja, Crnoga i Dračevca zbog šteta počinjenih nad sjemenišnim vinogradima i maslinicima.⁷⁷ Vodio se protiv njih i spor zbog nepoštivanja čuvara sjemenišnih vinograda na tom području,⁷⁸ a tada je to bio Stipe Karaban iz Bibinja.⁷⁹ Nadalje, vodili su se sudski procesi protiv nekih pastira koji su nezakonito napasali stoku na pašnjacima Telašćice.⁸⁰ I zbog nadarbine Sv. Petra u Osoru vodilo je sjemenište sudski proces na pritužbu osorskog biskupa Šimuna Spalatina (1781. – 1798.)⁸¹ zbog ispaše stoke na sjemenišnim pašnjacima otoka Unije, sječe drva i drugih počinjenih materijalnih šteta.⁸² Sudski procesi, odvjetnici i ovjera dokumenata kod zadarskih bilježnika utjecali su na rashode glagoljaškog sjemeništa, a nerijetko se na naplatu dugovanja čekalo godinama.

⁷⁰ *Liber I*, 1.

⁷¹ *Liber II*, 53.

⁷² *Liber II*, 55.

⁷³ *Liber I*, 181.

⁷⁴ *Liber II*, 164.

⁷⁵ *Liber III*, 36; 52.

⁷⁶ *Liber I*, 94. Usp. Šime PERIČIĆ, *Gospodarske prilike Dalmacije od 1797. do 1848.*, Split, 1993., 47.

⁷⁷ *Liber I*, 78; 86; 87.

⁷⁸ *Liber II*, 182.

⁷⁹ *Liber III*, 2.

⁸⁰ *Liber II*, 62.

⁸¹ O njemu više kod: Lovorka ČORALIĆ, Prilog životopisu osorskog biskupa Šimuna Spalatina (1781.–1798.), *Croatica Christiana periodica*, br. 51, Zagreb, 2003., 115 – 128.

⁸² *Liber II*, 28.

Jedna od obveza glagoljaškog sjemeništa bilo je i održavanje crkava i nekretnina pod naslovom pripojenih nadarbina.⁸³ Česti su stoga zapisi u Calvijevim knjigama o troškovima obnova.⁸⁴

PRERADA GROŽĐA, MASLINA I RATARSKIH KULTURA

Proizvodnja vina i maslinova ulja bila je okosnicom života u Dalmaciji koncem 18. i početkom 19. stoljeća.⁸⁵ Ne čudi stoga da se osobita pozornost davala uzgajanju vinove loze i maslina i na crkvenim zemljištima, pa tako i na nadarbinama glagoljaškog sjemeništa u Zadru. Nakon smrti posljednjeg komendatora nadarbine sv. Krševana glagoljaško sjemenište ušlo je u njezin posjed. Radi usporedbe prinosa i prihoda u vrijeme Calvijeva upravljanja sjemeništem tablično se prikazuju posjedi, poljoprivredne kulture i prosječni godišnji prihodi nadarbina samostana sv. Krševana u Zadru i sv. Petra u Osoru do otvorenja glagoljaškog sjemeništa 1748. godine (Tablica 2 i 3).

TABLICA 2. *Popis dobara, poljoprivrednih kultura i prosječnih godišnjih prihoda nadarbine samostana sv. Krševana do 1748. godine*

Dobra/kulture	Količina	Tržišna cijena	Prihod
Žitarice i grahorice	80 zadarskih kvarti	32 lire po kvarti	2560 lira
Vino	250 barila	13 lira po barilu	3250 lira
Maslinovo ulje	12 barila	120 lira po barilu	1440 lira
Rakija	-	-	300 lira
Posjedi u Telašćici	-	-	640 lira
Sitna stoka i pašnjak u Telašćici	560 ovaca i koza	-	870 lira
Šuma i pašnjak Gračine	-	-	100 lira
Pašnjaci na otoku Maunu	-	-	750 lira
Konoba i skladište u Zadru (<i>Cassa Abbaziale</i>)	-	-	240 lira
Liveli 4 kuća u Zadru i van grada	-	-	175 lira
Sveukupno prosječni godišnji prihodi nadarbine			10 295 lira

Izvor: HR-DAZD-336, *Benediktinski samostan Sv. Krševana*, kut. 5, svež. 1.5.7., fol. 86v.

⁸³ Usp. HR-DAZD-336, *Benediktinski samostan sv. Krševana*, kut. 4, svež. 1.5.1., fol. 215v.

⁸⁴ U prilogu se donosi prijepis izvješća obnove krovništva na crkvi sv. Krševana iz 1792. godine kao doprinos poznavanju arhitekture i umjetničke baštine samostana sv. Krševana u Zadru tijekom 18. i početkom 19. stoljeća (Prilog 2). Posao obnove krovništva vodio je zadarski poslovoda (*Proto*) Antonio Bernardini, koji je 1780. – 1781. godine obnovio krovništvo zadarske katedrale. HR-DAZD-31, *Bilježnici Zadra*, Donato Antonio Ferrari, 1774. – 1796., b. I, svež. 7, fol. 7r-8v.

⁸⁵ Usp. Šime PERIČIĆ, *Razvitak gospodarstva Zadra i okolice u prošlosti*, Zagreb–Zadar, 1999., 69 – 79; 139-147; Š. PERIČIĆ, *Gospodarske prilike Dalmacije*, 22 – 31.

TABLICA 3. *Popis dobara, poljoprivrednih kultura i prosječnih godišnjih prihoda nadarbine samostana sv. Petra u Osoru do 1748. godine*

Dobra/kulture	Količina	Tržišna cijena	Prihod
Otok Unije i Male Srakane	-	-	1200 lira
Stancija Matalada (otok Cres)	727 ovaca	-	550 lira
Dva vrta u Osoru u Ulici sv. Petra i sv. Katarine	-	-	55 lira
Vinograd u luci	-	-	74 lire
Teren Fabrike pod vinogradom u Nerezinama	-	-	44 lire
Teren zvan Opatija (šuma i pašnjak) u Potoku na panti Križ	-	-	36 lira
Šuma na panti Čunski i pašnjak na panti Križ	-	-	40 lira
Stancija Prantur (šuma, pašnjak, oranica i vinograd)	-	-	132 lire
Tršić (Lošinj) – Velo Polje – vinograd	-	-	110 lira
Šuma Opatija u Nerezinama	-	-	14 lira
Dvije oranice u Medulinu u Istri	polo stara pšenice godišnje za najam	16 lira star pšenice	8 lira
Šumoviti teren <i>Fusichievo</i> – Nerezine	-	-	13 lira
Sveukupno prosječni godišnji prihodi nadarbine			2276 lira

Izvor: HR-DAZD-336, *Benediktinski samostan Sv. Krševana*, kut. 5, svež. 1.5.7., fol. 86v.

Od prosječnih godišnjih prihoda nadarbine samostana sv. Krševana do 1748. godine izdvajalo se 2036 lira i 4 solda za troškove, a trećina prihoda od 2752 lire i 18 soldi pripadala je crkvi sv. Krševana,⁸⁶ a godišnji troškovi nadarbine Sv. Petra iznosili su 676 lira i 3 solda.⁸⁷

Najveći broj vinograda na posjedima glagoljaškog sjemeništa u Zadru u razmatranom razdoblju nalazio se u Brbinju i Savru na Dugom otoku te u Bibinjama i Dračevcu Zadarskom. Sjemenište je bilo u posjedu velikog vinskog

⁸⁶ HR-DAZD-336, *Benediktinski samostan Sv. Krševana*, kut. 5, svež. 1.5.7., fol. 86v

⁸⁷ U te troškove spadale su desetina mletačkoj magistraturi *Decime del Clero* (489 lira i 7 soldi), 96 svetih misa (76 lira i 16 soldi) osorskom kaptolu za pjevanu misu, I. i II. Večernju uoči svetkovine sv. Petra (15 lira), upravitelju opatije 2 % (45 lira) te za održavanje svjetiljki u crkvi i ulje (10 lira). HR-DAZD-336, *Benediktinski samostan Sv. Krševana*, kut. 5, svež. 1.5.7., fol. 87r.

podruma (konobe) u blizini gradskih lučkih vrata (*Porta Marina*) u Zadru⁸⁸ koji je nekada pripadao samostanu sv. Krševana (*Caneva dell'Abbazia*).⁸⁹ Ponekad se taj podrum iznajmljivao za prodaju vina po 24 lire mjesečno.⁹⁰ Iznad konobe nalazilo se skladište koje se redovito davalo u najam.⁹¹ Upravitelj i najmitelj vinskog podruma bio je bačvar (*bottaro*) Mate Brunac.⁹² Berba grožđa redovito se obavljala od početka rujna do konca listopada. Grožđe iz Bibinja i Dračevca Zadarskog te mošt s Dugog otoka prevezio se leutima do zadarske luke u *koslatama* različite nosivosti.⁹³ O tom poslu često se spominje ime don Šime Odvitovića zvanog Bacalja (*Baccaglia*) čijim se leutom prevezio mošt za sjemenište,⁹⁴ a 1803. godine spominje se o tom poslu i don Marko Uglešić iz Božave.⁹⁵ U vrijeme Calvijeva upravljanja glagoljaškim sjemeništem brigu o pripremanju vina u sjemenišnom vinskom podrumu vodio je Ante Dužić iz Velog Rata, u čemu su mu pomagali sin Mate, kći te jedan pomoćnik. Za svoj posao primao je naknadu u visini 30 lira.⁹⁶ U boljim godinama berbe bilježi se prodaja sjemenišnog vina tijekom mjeseca lipnja, što upućuje na zaključak da se vinski podrum dobro održavao i da su se rabile bačve bolje kvalitete.⁹⁷ Unatoč toj činjenici, nerijetki su i zapisi o kiselom i pljesnivom vinu u razmatranom razdoblju. Količina proizvedenog i prodavanog vina izražavala se u *barilima*, *sićima*, *bokalima* i *kvartučima*.⁹⁸ Prema dostupnim podatcima, u vrijeme Calvijeva upravljanja glagoljaškim sjemeništem prosječno se godišnje proizvelo 76,3 barila vina iz vinograda na Dugom otoku, a 81,5 barila vina iz vinograda u Bibinju i Dračevcu Zadarskom. Sjemenišne bačve držale su oko 20 barila vina. Vino slabije kvalitete se prodavalo, a jedna do dvije bačve zdravog vina ostavljale su se za sjemenišne potrebe ovisno o urodu i kvaliteti

⁸⁸ *Liber I*, 60.

⁸⁹ *Liber I*, 1.

⁹⁰ U kolovožu 1782. godine podrum je iznajmio Felice Brutti iz Napulja za prodaju *di alcune Botte di Vino di sua specialità*. *Liber I*, 8.

⁹¹ *Liber I*, 39.

⁹² *Liber I*, 55.

⁹³ *Liber I*, 70; 80. Koslata je bila posuda većeg obujma pa se ne uzima kao određena mjera. Usp. Marija ZANINOVIĆ-RUMORA, Stare mjere u svakodnevlju otoka Ugljana, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 41, Zadar, 1999., 22.

⁹⁴ *Liber I*, 80.

⁹⁵ *Liber II*, 168.

⁹⁶ *Liber I*, 80; *Liber II*, 13.

⁹⁷ *Liber I*, 68; 85. Usp. Š. PERIČIĆ, *Gospodarske prilike Dalmacije*, 26.

⁹⁸ O nosivosti tih mjera vidi: Marija ZANINOVIĆ-RUMORA, Stare mjere za tekućine, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 39, Zadar, 1997., 183 – 187; Š. PERIČIĆ, *Razvitak gospodarstva Zadra*, 280; Josip KOLANOVIĆ, Šibenski metrološki sustav u XV. stoljeću, *Arhivski vjesnik*, br. 37, Zagreb, 1994., str. 198, bilj. 38.

grožđa određene godine. U slučaju manjka vina za sjemenišne potrebe ono se kupovalo, primjerice od zadarskih franjevac.⁹⁹ Zamjetno je da se bolje vino dobivalo iz grožđa s posjeda u Bibinjama i Dračevcu Zadarskom koje je *sano e perfetto*,¹⁰⁰ a lošije s Dugog otoka.¹⁰¹ Kvaliteta vina utjecala je i na prodajnu cijenu. Tako se vino iz Bibinja i Dračevca Zadarskog prodavalo po 8 – 12 soldi po kvartuču, a ono s Dugog otoka po 6 – 10 soldi po kvartuču.¹⁰² No i druge okolnosti utjecale su na cijenu vina. Primjerice, 1786. godine vino se prodavalo po maloj cijeni jer ga je bilo u izobilju u cijeloj pokrajini. Uz to, tada su predstavnici mletačke vlasti već 10 mjeseci bili odsutni iz grada, a vojska prebačena u Kotor zbog uznemiravanja skadarskog paše,¹⁰³ pa je izostala prodaja vina vojnicima.¹⁰⁴ Vino su redovite prodavale žene u bokalima na malo (*alla minuta*) ili na pipu (*alla spina*).¹⁰⁵ Za svoj posao dobivale su 6 lira po prodanoj bačvi vina (20 barila) i dnevnicu za ručak.¹⁰⁶ Primjerice, 1782. godine Kata, sluškinja u Sv. Dimitriju, prodala je 20 barila sjemenišnog vina po cijeni od 31 lire i 10 soldi po barilu, a za uslugu joj je sjemenište platilo 6 lira.¹⁰⁷ Na proizvedeno i prodano vino državi se plaćao redoviti porez.¹⁰⁸ Primjerice, za prodaju vina na pipu (*alla spina*) porez je iznosio 30 lira godišnje.¹⁰⁹ Vino se prodavalo i zadarskom kaptolu, Florijevu sjemeništu, a pljesnivo i kiselo vino (*vin muffa e guasto*) zadarskim trgovcima.¹¹⁰ Godine 1794. pristupilo se destilaciji grožđa i proizvodnji rakije (*racchia; acquavita*).¹¹¹ Grožđe je u svojoj kući destilirao Franjo Livaković, otac svećenika Šime, a za plaću mu se ostavljalo pola proizvedene rakije.¹¹²

Calvi je zapisivao i vremenske nepogode koje su utjecale na sjemenišne prihode, primjerice 1808. godine na Brbinju i Savru berba je podbacila jer je jaka oluja s grădom potukla plod pa je te godine prinosa vina s Dugog otoka iznosio samo 40 barila.¹¹³

⁹⁹ *Liber III*, 39.

¹⁰⁰ *Liber I*, 85.

¹⁰¹ *Liber III*, 41.

¹⁰² *Liber I*, 85; *Liber III*, 8.

¹⁰³ *Liber I*, 54.

¹⁰⁴ *Liber I*, 79.

¹⁰⁵ *Liber III*, 10.

¹⁰⁶ *Liber I*, 68; *Liber II*, 178.

¹⁰⁷ *Liber I*, 1.

¹⁰⁸ *Liber II*, 178.

¹⁰⁹ *Liber I*, 17.

¹¹⁰ *Liber I*, 72.

¹¹¹ Usp. Š. PERIČIĆ, *Gospodarske prilike Dalmacije*, 111.

¹¹² *Liber II*, 49.

¹¹³ *Liber III*, 54.

TABLICA 4. *Prinos vina od 1783. do 1810. s Dugog otoka (Brbinj i Savar) te Bibinja i Dračevca (Terraferma) izražen u barilima*

Godina	Brbinj i Savar	Bibinje i Dračevac
1782.	80	60
1783.	-	-
1784.	60	60
1785.	120	120
1786.	140	100
1787.	80	62,5
1788.	80	100
1789.	100	120
1790.	80	100
1791.	80	100
1792.	70	60
1793.	-	-
1794.	90	80
1795.	80	50
1796.	80	60
1797.	80	60
1798.	60	60
1799.	60	40
1800.	-	-
1801.	20	40
1802.	20	60
1803.	40	140
1804.	-	-
1805.	160	120
1806.	-	-
1807.	60	80
1808.	40	120
1809.	-	-
1810.	-	-

Konstantna briga oko nasada maslina i njihova uzgoja na sjemenišnim posjedima u razmatranom razdoblju pokazatelj su važnosti i vrijednosti te vočke u Dalmaciji koncem 18. i početkom 19. stoljeća.¹¹⁴ Maslinici glagoljaškog sjemeništa nalazili su se, kao i vinogradi, na Dugom otoku i na području Bibinja i Dračevca Zadarskog. U prosjeku je glagoljaško sjemenište godišnje proizvodilo oko 10 barila, 4 sića i 27 kvartuča ulja, kako proizlazi iz dostupnih podataka rektora Calvija. Redovito se prije berbe pristupalo procjeni uroda maslina što su činili gastaldi sjemenišnih posjeda ili procjenitelji iz grada,¹¹⁵ a za svoj posao bili su plaćeni 5 lira po danu.¹¹⁶ Usporedbom njihove procjene i konačnog broja pobranih maslina razvidno je da su bili upućeni u posao jer je točnost procjene varirala između 96 i 98 %.¹¹⁷ Suprotno vinu, prihod maslinova ulja bio je bolji s posjeda na Dugom otoku, zbog čega je glagoljaško sjemenište 1794. godine pribavilo za svoj mlin u Brbinju novi, moderniji tijesak (*torcolo*) za ulje kojim je, prema Calvijevim riječima, mogao upravljati samo jedan čovjek, a prinos ulja od iscijeđenih maslina bio je veći za 24 – 25 %.¹¹⁸ Brigu oko mlina i novog tijeska za Calvijeva upravljanja glagoljaškim sjemeništem vodio je Josip Rančić iz Brbinja, a sjemenište mu je za to plaćalo 28 lira i 16 soldi.¹¹⁹ Redovito održavanje i popravak novog tijeska povjeren je *mistru* (majstoru) Bernardinu Deganelu iz Zadra.¹²⁰ Cjeloviti prikaz oko nabavke i izgradnje novog tijeska zapisao je rektor Calvi u računskim knjigama.¹²¹

Iz računskih knjiga glagoljaškog sjemeništa u Zadru moguće je saznati i neke ekonomske aspekte prerade maslina u to vrijeme. Masline i ulje prevozili su se brodovima čiji se najam plaćao 10 lira po danu za barku, a 13 lira za leut. Mornarima se isplaćivalo 3 lire po danu.¹²² Prijevoz maslina iz gradske luke do mlina naplaćivao se 2 solda po četvrtalju.¹²³ Masline sa sjemenišnih posjeda redovito su se prevozile u zadarske mlinove Franje Ruste i baštinika Stocco,¹²⁴ a

¹¹⁴ Usp. Š. PERIČIĆ, *Gospodarske prilike Dalmacije*, 27 – 31.

¹¹⁵ Često se o tom poslu u Calvijevim zapisima spominju Varošani Božo Dujela i Šime Jelenić. *Liber I*, 61; *Liber III*, 14.

¹¹⁶ *Liber I*, 48.

¹¹⁷ *Liber I*, 81; *Liber II*, 89; 111.

¹¹⁸ *Liber II*, 38. Stariji torkul radio je na principu poznatih starih rimskih torkula. Usp. Boris ILAKOVAC, Rekonstrukcija rimskog tijeska za masline u Mulinama na otoku Ugljanu, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 40, Zadar, 1998., 1 – 26.

¹¹⁹ *Liber II*, 88.

¹²⁰ *Liber II*, 112.

¹²¹ Prijepis prikaza nabave i izgradnje novog tijeska u Brbinju donosi se u prilogu (Prilog 3).

¹²² *Liber I*, 64.

¹²³ *Liber I*, 66.

¹²⁴ *Liber I*, 66; *Liber II*, 14. *Capo Mistro* u mlinu Stocco u to je vrijeme bio Stipe Bilović. *Liber II*, 27.

rjeđe su se, uglavnom u godini slabog uroda, mljele u mlinu opatica samostana sv. Marije u Zadru,¹²⁵ a tek ponekad u zadarskom mlinu Galeno,¹²⁶ što potvrđuje zaključak Š. Peričića da su vlasnice tih mlinova za mletačke uprave bile uglavnom plemićke obitelji i crkvene ustanove.¹²⁷ Troškovi meljave maslina u zadarskim mlinovima koncem 18. stoljeća iznosili su kako slijedi: *al capo Mistro de Molin* = 4 lire dnevno; *al secondo Mistr* = 3 lire i 10 soldi dnevno; trojici radnika = po 3 lire dnevno; rakija u vrijednosti 10 soldi ujutro; boca vina nakon ručka; prijevoz ulja do sjemenišnih kamenica 2 lire.¹²⁸

Vlasniku mlina plaćalo se u ulju, i to u omjeru 3 kvartuča po barilu dobivenog ulja, a ostatak tijesta od koštica (*ossi; morga*) velike energetske vrijednosti prodavao se bilo vlasniku mlina za ogrjev ili zadarskim pekarima za potrebe krušnih peći.¹²⁹ Sjemenište je posjedovalo jednu kamenicu za ulje u Brbinju od 8 barila nosivosti i dvije kamenice za ulje u sjemenišnoj konobi¹³⁰ koje su se redovito održavale i prale lužinom (*luzini*, otopinom pepela ili luga).¹³¹ O dobrom stanju kamenice ovisilo je i očuvanje ulja pa bi se u slučaju užglosti ona redovito oklesala.¹³² Kao i za vino, državi se plaćao porez na ulje.¹³³ Od anomalija tijekom berbe maslina Calvi je zabilježio veliku studen 1782. godine zbog koje se pristupilo sječi neplodnih stabala i čije su se posljedice protezale sve do 1785. godine;¹³⁴ zbog lijepa vremena i zrelosti maslina 1786. godine meljava je obavljena početkom veljače;¹³⁵ 1788. godine masline na Dugom otoku napao je crv (*vermo*),¹³⁶ a 1799. godine masline u Brbinju i Savru uopće nisu donijele ploda.¹³⁷ U slučaju pomanjkanja ulja za svakodnevne potrebe ono se kupovalo po cijeni od 2 lire i 8 soldi po kvartuču.¹³⁸ U vrijeme nestašice ulja, primjerice 1793. godine kada je zabilježen manjak ulja u Zadru, kupovalo se staro kvalitetno

¹²⁵ *Liber II*, 103.

¹²⁶ *Liber I*, 92.

¹²⁷ Usp. Š. PERIČIĆ, *Razvitak gospodarstva Zadra*, 98.

¹²⁸ *Liber I*, 66; 92.

¹²⁹ *Liber I*, 66.

¹³⁰ *Liber II*, 45.

¹³¹ *Liber II*, 119.

¹³² *Liber II*, 45.

¹³³ *Liber III*, 67.

¹³⁴ *Liber I*, 18. Usp. Grozdana FRANOV-ŽIVKOVIĆ, *Život i djelo glagoljaša don Jerolima Kuzmića Šimića (Župa Sutomišćica, oko 1726. – 4. 12. 1793.)*, *Croatica Christiana periodica*, br. 75, Zagreb, 2015., 92.

¹³⁵ *Liber I*, 51.

¹³⁶ *Liber II*, 82.

¹³⁷ *Liber II*, 103.

¹³⁸ *Liber I*, 64.

ulje po visokim cijenama.¹³⁹ Viškove proizvedenog ulja sjemenište je redovito prodavalo katedralnom crkovinarstvu u Zadru po cijeni od 234 lire po barilu.¹⁴⁰

TABLICA 5. *Prinos maslinova ulja od 1784. do 1810. izražen u barilima, sićima i kvartučima*

Godina	Barila	Sića	Kvartuča
1784.	5	1	-
1785.	2	1	-
1786.	-	13	-
1787.	7	3	4
1788.	7	-	-
1789.	12	-	-
1790.	-	-	-
1791.	12	-	-
1792.	2	-	8
1793.	-	-	-
1794.	33	2	-
1795.	-	-	-
1796.	5	6	-
1797.	-	-	-
1798.	11	-	-
1799.	-	5	5
1800.	20	-	10
1801.	-	-	-
1802.	-	-	-
1803.	-	-	-
1804.	6	1	-
1805.	8	-	-
1806.	15	-	-
1807.	4	2	-
1808.	8	2	-
1809.	15	-	-
1810.	-	-	-

¹³⁹ Tada su dvojica đaka poslana barkom u Sukošan kod Mate Sudinje gdje su kupili 1 baril ulja za 318 lira. *Liber II*, 36.

¹⁴⁰ *Liber II*, 11; 67.

Od ratarskih kultura najčešće se na sjemenišnim posjedima uzgajao ječam, pšenica, grah, bob, krupnik, raž, proso, crveni sijerak, leća i jari grah. Njihove količine u računskim knjigama izražene su u *četvrtaljima* (*Quartta*), *polučacima* i *okama*.¹⁴¹ No, u izvješću nadbiskupa Carsane od 1770. godine navodi se da je u Brbinju (*nel Monte Petroso*) 15 kampa zasađeno krumpirom (*zappetta*),¹⁴² što pokazuje da je sjemenišno gospodarstvo išlo u korak ili čak i prednjačilo u pogledu uvođenja novih poljoprivrednih kultura u Dalmaciji.¹⁴³ Kao i u ostatku Dalmacije, i ovdje su se proizvodile male količine ratarskih kultura od kojih je pšenica zauzimala najbitnije mjesto i koju se najčešće kupovalo za svakidašnje potrebe glagoljaškog sjemeništa.¹⁴⁴ Prije žetve redovito su ekonom ili rektor odlazili prebrojati zasijana polja radi kontrole prinosa i utvrđivanja iznosa dominikala.¹⁴⁵ Prikupljenu pšenicu i ječam, nakon vršidbe na seoskim gumnima (*l'Ara*),¹⁴⁶ prevozilo se brodovima u Zadar, a nakon čišćenja i pranja u maštelima slala se morskim putem najčešće do skradinskih¹⁴⁷ i trogirskih mlinova,¹⁴⁸ s obzirom na to da je zadarsko zaleđe oskudijevalo vodenim tokovima,¹⁴⁹ dok su se manje količine za svakodnevne potrebe mljele ručno u gradu.¹⁵⁰ Brašno se čuvalo u drvenom sanduku – *kasunu* (*Casson Grande*) pod ključem.¹⁵¹ Zbog izolacije (*contumacie*) dalmatinskih gradova uzrokovane kugom u Splitu 1783. – 1784. godine¹⁵² glagoljaško sjemenište nije moglo do svoga brašna iz trogirskih

¹⁴¹ O vrijednostima tih mjera vidi više kod: M. ZANINOVIĆ-RUMORA, Stare mjere u svakodnevlju otoka Ugljana, 22; Marija ZANINOVIĆ-RUMORA, Zadarske i šibenske mjere za težinu kroz stoljeća, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 40, Zadar, 1998., 171; Marija ZANINOVIĆ-RUMORA, Zadarske mjere za zapremninu kroz stoljeća, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 36, Zadar, 1994., 87 – 89; Š. PERIČIĆ, *Razvitak gospodarstva Zadra*, 280.

¹⁴² ASV, *Soprintendenti alle decime del Clero, Zara Campatico*, b. 284., br. 4.

¹⁴³ Usp. Š. PERIČIĆ, *Gospodarske prilike Dalmacije*, 36.

¹⁴⁴ Usp. Š. PERIČIĆ, *Gospodarske prilike Dalmacije*, 32 – 33.

¹⁴⁵ *Liber II*, 32.

¹⁴⁶ *Liber II*, 8; 9.

¹⁴⁷ U travnju 1800. godine u skradinskom mlinu radi fra Antun, brat laik sv. Frane iz Skradina. *Liber II*, 119.

¹⁴⁸ *Liber I*, 38; 60.

¹⁴⁹ Usp. Š. PERIČIĆ, *Razvitak gospodarstva Zadra*, 97 – 98.

¹⁵⁰ *Liber I*, 72.

¹⁵¹ *Liber II*, 30.

¹⁵² O tome vidi više kod: Ivo DONADINI, Otac Fedele iz Zadra: Kuga u Splitu 1783. – 1784., *Kulturna baština*, br. 18, Split, 1988., 67 – 89; Znanstvena knjižnica Zadar (dalje: ZKZD), STRATICO, Gregorio, *Relazioni sulla peste di Spalato nell' a. 1783-1784*, sign. 28330, Ms. 838; ZKZD, *Relazione della peste di Spalato dell'anno 1784 esposta in lettera dall'uffiziale N.N. ad un suo concittadino in Venezia con tavole esprimenti gli effetti del Morbo sopra i popoli che ne andarono*, sign. 26401, Ms. R673.

mlinova pa ga je bilo prisiljeno kupovati.¹⁵³ Tek u srpnju 1784. godine dopustile su vlasti mlinaru Ivanu Kaleboti iz Trogira ući brodom u zadarsku luku te je sjemenište, nakon pregleda zdravstvenih službi (*Sanità Pubblica*),¹⁵⁴ dobilo željno očekivano brašno,¹⁵⁵ s obzirom na to da je Calvi zapisao da je 1784. godina bila *anno sterilissimo* za ratarstvo,¹⁵⁶ a isto se ponovilo 1795. godine.¹⁵⁷ Početkom 19. stoljeća bilježi se veliki nedostatak pšenice i ulja te sukladno tomu i njihova visoka prodajna cijena.¹⁵⁸

TABLICA 6. *Poljoprivredne kulture i njihov prinos u Brbinju na Dugom otoku od 1783. do 1810. u četvrtaljima (č) i okama (ok)*

God.	Ječam	Grah	Pšenica	Bob	Krupnik (pir)	Jari grah (sikirica)	Grahorica
1783.	9č	1č	1č 13ok	-	-	-	-
1784.	2,5č	1č	1,5č	-	-	-	-
1785.	22č	4,5č	4,5č	2č	-	-	-
1786.	24č	3č 16ok	5,5č	-	0,5č	-	-
1787.	27,5č	4č 14ok	4č 11ok	3č 9ok	1ok	5ok	6ok
1788.	14č	5.5č	4č	4.5č	-	-	-
1789.	15č	3č 15ok	4č	1č 11ok	3ok	-	4ok
1790.	21č 11ok	5č 6ok	4č 9ok	1č 4ok	-	-	
1791.	38č 9ok	9č 9ok	6č 11ok	2č 9ok	-	-	1č 6ok
1792.	20č	6č	5č	2č 9ok	-	-	-
1793.	32č 9ok	5č	5č	2č 9ok	3ok	-	-
1794.	3č 5ok	-	-	-	-	-	-
1795.	23č 9ok	9ok	3č	9ok	-	-	-

¹⁵³ *Liber I*, 32.

¹⁵⁴ U zadarskoj luci od 1679. godine postojao je Zdravstveni ured. Š. PERIČIĆ, *Razvitak gospodarstva Zadra*, 120.

¹⁵⁵ *Liber I*, 33.

¹⁵⁶ *Liber II*, 48.

¹⁵⁷ *Liber II*, 54.

¹⁵⁸ Usp. Š. PERIČIĆ, *Razvitak gospodarstva Zadra*, 132.

God.	Ječam	Grah	Pšenica	Bob	Krupnik (pir)	Jari grah (sikirica)	Grahorica
1796.	17č 9ok	3č 1ok	5č 3ok	-	-	-	-
1797.	19.5č	1č 12ok	2č 16ok	1č 9ok	-	-	-
1798.	22č	1č 17ok	4č 11ok	1č 7ok	-	-	1č 2ok
1799.	40č	6č 1ok	6č 8ok	9ok	-	-	
1800.	19č	2č 2ok	2č 8ok	11ok	-	-	-
1801.	17č 9ok	1č 12ok	2č 3ok	7ok	-	-	5ok
1802.	10č	-	1č	-	-	-	-
1803.	13č 17ok	-	2č	-	-	-	-
1804.	13č	1č	3č 9ok	-	-	-	-
1805.	30č	2č 9ok	4č	-	-	-	-
1806.	18č 9ok	2č	17ok	-	-	-	-
1807.	18č	5ok	2č 9ok	-	-	-	-
1808.	13č	5ok	1č 9ok	-	-	-	2ok
1809.	-	-	-	-	-	-	-
1810.	11č 9ok	1č 4ok	2č 9ok	-	-	-	-

TABLICA 7. Poljoprivredne kulture i njihov prinos u Savru na Dugom otoku od 1783. do 1810. u četvrtaljima (č) i okama (ok)

God.	Ječam	Grah	Pšenica	Bob	Krupnik (pir)	Leća	Grahorica
1783.	4č 3ok	7ok	2č 6ok	2ok	-	-	-
1784.	2.5č	3ok	14ok	3ok	-	-	-
1785.	8č 8ok	6ok	3č	3ok	-	-	-
1786.	4.5č	1č 7ok	1.5č	1č	-	-	
1787.	7č	7ok	2č	1č 3ok	1ok	1ok	
1788.	3.5č	1č 2ok	2č	-	3ok	3ok	3ok
1789.	2č 6ok	9ok	1č 5ok	9ok	-	2ok	-

God.	Ječam	Grah	Pšenica	Bob	Krupnik (pir)	Leća	Grahorica
1790.	1č 12ok	3ok	14ok	-	-	1ok	-
1791.	10č 2ok	1č 6ok	3č	9ok	-	2ok	-
1792.	4č 2ok	13ok	-	-	-	-	-
1793.	10č	6ok	1č 12ok	12ok	-	-	-
1794.	-	-	-	-	-	-	-
1795.	1č 8ok	-	14ok	-	3.5č	-	-
1796.	2č 12ok	-	1č	11ok	-	-	-
1797.	1č 6ok	9ok	10ok	9ok	-	-	-
1798.	3č 3ok	5ok	9ok	5ok	-	-	-
1799.	6č	8ok	1č 3ok	-	-	-	-
1800.	1č 4ok	-	9ok	-	-	-	-
1801.	3č 9ok	-	5ok	-	-	-	-
1802.	0,5č	-	-	-	-	-	-
1803.	-	-	1ok	-	-	-	-
1804.	3č 5ok	-	8ok	-	-	-	-
1805.	4č	-	12ok	-	-	-	-
1806.	-	-	8ok	1ok	-	-	-
1807.	-	-	-	-	-	-	-
1808.	-	-	8ok	-	-	-	-
1809.	-	-	-	-	-	-	-
1810.	-	-	-	-	-	-	-

TABLICA 8. Poljoprivredne kulture i njihov prinos u Bibinju i Dračevcu Zadarskom od 1783. do 1810. u četvrtaljima (č) i okama (ok)

God.	Ječam	Grah	Pšenica	Bob	Krupnik (pir)	Raž	Proso	Kukuruz	Crveni sijerak	Talijanski proso (bar)	Sočiva	Leća	Jari grah (sikirica)	Grahorica	Badem
1783.	54č	1,5č	9č 3ok	4č 12ok	1,5č	1č	2č	24č	1č						
1784.	24č		11,5č	13ok	1č	1,5č	4č	4,5č						13ok	
1785.	49č	12ok	12č 1ok	3č	3,5č (prazna)	1,5č		3č							
1786.	65,5č		10č	3,5č	13č	15ok	2č	2,5 vreće (klip)		1č		1ok		2č	
1787.	70č 6ok	1č 4ok	8č 9ok	2č 6ok	14č 9ok	3č 3ok	8č								
1788.	48č	0,5č	6č 13ok	6č	4č										
1789.	23č	2ok	3č 6ok		5č 9ok	1č 13ok							1č		
1790.	65č	1č 3ok	5č 1ok	4ok	5č	3č 13ok									
1791.	118č	2č	17č 6ok	12ok		1č 9ok	27č								
1792.	64č	1č	2č 13ok		9č 6ok	1č 6ok		4č 9ok							
1793.	90č 12ok		8č 9ok		3č								6ok		
1794.	37č 9ok		15č 17ok		3č		7č								
1795.	13ok	1č	14č 11ok			9ok									1č 9ok
1796.	94č 11ok	9ok	24č			1č 15ok		6 vreća							

God.	Ječam	Grah	Pšenica	Bob	Krupnik (pir)	Raž	Proso	Kukuruz	Crveni sijerak	Talijanski proso (bar)	Sočiva	Leća	Jari grah (sikirica)	Grahorica	Badem
1797.	98č	1č 3ok	24č 16ok	1č	13č 9ok	6ok	5č	7č i 6 vreća							
1798.	53č 9ok		26č 9ok		13č	2č 1ok	1č 17ok								
1799.	84č	2č	29č		4č		29č 9ok	nekoliko vreća							
1800.	45č	8ok	16č	9ok	9č 9ok			5č							
1801.	58č	12ok	21č 5ok	1č 9ok	2č			6 vreća				1ok			
1802.	2č		22č 5ok	1č	6č 16ok										
1803.	32č		9č 16ok												
1804.	64č 4ok	1č 5ok	17č 8ok		23č 17ok										
1805.	79č 14ok	2č	9č 8ok		25č		2č								
1806.	50č	1č	16č	1ok	5č										
1807.	44č		15č 9ok		3č			3 vreće							
1808.	43č 9ok	6ok	8č 9ok		14č		9ok								
1809.															
1810.	25č	2č 9ok	2č 9ok												

O tečaju novca

Rektor Calvi uredno je zapisivao svaku promjenu tečaja i vrijednosti novca u razdoblju od 1782. do 1810. godine. Uvidom u te upise može se preciznije odrediti odnos vrijednosti dalmatinske (*moneta corrente*) prema mletačkoj liri i austrijskom fiorinu koji su tada bili u opticaju u Dalmaciji.¹⁵⁹ Podatci uglavnom korespondiraju s rezultatima istraživanja drugih historiografa.¹⁶⁰ Od 1782. pa sve do 1801. godine taj odnos izgledao je ovako: 1 zlatni mletački cekin = 60 dalmatinskih lira; 1 dalmatinski cekin = 48 dalmatinskih lira; 1 mletački talir = 24 dalmatinske lire; 1 austrijski talir (*Talari Imperiali*) = 22 dalmatinske lire; 1 mletačka lira = 1 dalmatinska lira i 4 solda; 1 dalmatinska lira 20 soldi.

Calvi je 1801. godine zapisao da su najmitelji sjemenišnih posjeda zbog nestašice mletačkih zlatnih cekina u prošlim godinama plaćali najam srebrnim novcem (*Monete d'Argento*), uz napomenu da se tečaj cekina u tom slučaju umanjivao za 6 lira (*con l'Ajo per ciascun Zecchino di 6 lire, con che risultava il Zecchino a 54 lire*).¹⁶¹

Nakon uspostave uprave u Dalmaciji austrijska vlast stabilizirala je tečaj tržišnog novca (*moneta plateali*). U uporabu je ušao i austrijski fiorin čija se vrijednost, prema Calvijevim zapisima, od 1802. do 1806. godine mjerila kako slijedi: 1 austrijski fiorin = 5 mletačkih lira; 1 austrijski fiorin = 12 dalmatinskih lira; 1 austrijski fiorin = 60 karantana; 1 patakon (*Pattaconi di Rame*)¹⁶² = 1 dalmatinsku liru i 4 solda; 1 karantan = 4 solda; 1 mletačka lira (*Monette bianche marcate Lire Venete*) = 4 dalmatinske lire i 16 soldi; srebrna peturina – petica (*Pettorine*) = 8,5 karantana; 1 srebrna peturina – petica (*Baili*) = 7 karantana.

Za francuske uprave u Dalmaciji dva se puta umanjivala vrijednost novca. Dana 27. svibnja 1806. godine francuska uprava proglasila je novi tečaj.¹⁶³

¹⁵⁹ Usp. Š. PERIČIĆ, *Gospodarske prilike Dalmacije*, 141 – 142.

¹⁶⁰ Usp. Š. PERIČIĆ, *Razvitak gospodarstva Zadra*, 280.

¹⁶¹ *Liber II*, 138.

¹⁶² Stari austrijski novac. Vidi više kod: *Etymologisches Wörterbuch des Dolomitenladinischen*, ur. Johannes Kramer, Hamburg, 1993., 203.

¹⁶³ *Liber III*, 24.

TABLICA 9. Usporedba tečaja novca za vrijeme austrijske i francuske uprave u Dalmaciji prema zapisima rektora Calvija iz 1806. godine

Vrsta novca	Tečaj za austrijske uprave	Tečaj za francuske uprave
Patakun (<i>Pattaconi di Rame</i>)	1 lira i 4 solda	12 soldi
Karantan	4 solda	2 solda
Srebrna mletačka lira (<i>Monete bianche marcate lire venete</i>)	4 lire i 16 soldi	2 lire i 8 soldi
Srebrni novac <i>pettorine</i> (<i>Monete bianche</i>)	8,5 karantana	8 karantana (16 dalm. gazzeta)
Srebrni novac <i>baili</i>	7 karantana	6,5 karantana (13 dalm. gazzeta)

Dana 17. studenoga 1806. godine francuska vlast ponovo je izdala javni proglas o smanjenju vrijednosti novca. Došlo je do promjene vrijednosti srebrnog novca zvanog *Pettorine* u vrijednosti 8 karantana (16 dalmatinskih gazetta) i *Baili* u vrijednosti od 6,5 karantana (13 dalm. gazetta). *Pettorine* su bile učvršćene na 12 mletačkih soldi, a *Baili* na 10 mletačkih soldi. Taj se novac rabio za kupovinu hrane i namirnica, a gazetta se tada mjerila 1 mletačkim soldom. Tada je vrijednost peturine od 8 karantana umanjena na 14,5 gazzeta, a onih od 6,5 karantana na 12 gazzeta te se za francuske uprave ustalio tečaj kako slijedi: 1 fiorin = 5 mletačkih lira; 1 mletačka lira = 20 soldi; 1 mletačka lira = 2 dalmatinske lire i 4 solda.

Calvi je od tada prihode i rashode sjemeništa upisivao u mletačkoj moneti u odnosu 5 mletačkih lira po fiorinu i 20 soldi po liri.¹⁶⁴ Česte promjene tržišne vrijednosti novca stvarale su poteškoću pri najmu sjemenišnih terena, a zbog promjene tečaja pala je vrijednost platežnog novca za četvrtinu što je utjecalo i na obračun plaća sjemenišnom osoblju.¹⁶⁵ Uz to, francuska je vojska pred konac francuske uprave 1813. godine u Zadru oduzela građanima i crkvenim ustanovama srebrninu od koje se kovao srebrni novac.¹⁶⁶

¹⁶⁴ *Liber III*, 33.

¹⁶⁵ *Liber III*, 31-33.

¹⁶⁶ Bože MIMICA, Francuska uprava u Dalmaciji (1805.–1809.) i ilirske pokrajine (1809.–1813.) s posebnim osvrtom na uporabu novca, *Hrvati i ilirske pokrajine, Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa HAZU prigodom dvjestote obljetnice proglašenja ilirskih pokrajina (Zagreb–Zadar, 1.–3. listopada 2009.)*, ur. Franjo Šanjek, Zagreb, 2010., 531.

ŽIVOT GLAGOLJAŠKOG SJEMENIŠTA U ZADRU OD 1782. DO 1810. GODINE

Neke informacije o životu Zmajevićeva sjemeništa u drugoj polovici 18. stoljeća ostavio je zadarski nadbiskup Ivan Carsana. U dopisu zadarskom knezu Jerolimu Bragadinu 1. srpnja 1792. godine Carsana je kronološkim redom naveo papinske bule i mletačke dekrete o ustanovi glagoljaškog sjemeništa u Zadru; zatim nadarbine i prihode za uzdržavanje sjemeništa te podatak da je tada u sjemeništu bilo osam đaka uz rektora, učitelja, ekonoma i poslužitelja. Rektora je odabirao zadarski nadbiskup, a bio je dužan jednom godišnje podnijeti izvješće o upravljanju sjemeništem.¹⁶⁷ Nadbiskup ili njegov ovlaštenik redovito su godišnje pregledavali knjige prihoda i rashoda o čemu svjedoče potpisi i odobrenja u administrativnim knjigama rektora Calvija.

Zadarski nadbiskup Ivan Carsana imenovao je kanonika Josipa Calvija rektorom glagoljaškog sjemeništa 14. ožujka 1782. godine¹⁶⁸ prema odredbama Tridentskog sabora u Dekretu o sjemeništima u kojemu stoji da vrhovni autoritet sjemeništa pripada biskupu, uz pomoć dvojice kanonika.¹⁶⁹ Službu rektora Calvi je obnašao 28 godina dok ga dekretom od 28. prosinca 1810. godine nije smijenio zadarski nadbiskup Josip Grgur Scotti (1807. – 1817.), uz odredbu da mu se iz prihoda sjemenišnih nadarbina do konca života ima isplaćivati 18 dalmatinskih cekina godišnje (360 malih mletačkih lira).¹⁷⁰

Calvi je pri preuzimanju dužnosti rektora preuzeo inventar sjemeništa od dotadašnjeg ekonoma don Antuna Valdenevrea.¹⁷¹ Prilikom primopredaje službe nadbiskup Carsana doznačio je rektoru Calviju 82 mletačka talira (*Talari Veneti*; 1 mletački talir nosio je 24 dalmatinske lire) i 80 austrijskih talira (*Talari Imperiali*; 1 carski talir nosio je 22 dalmatinske lire), što je činilo sumu od 3728 dalmatinskih lira.¹⁷² Sjemenišni novac i administrativne knjige Calvi je čuvao pod ključem u blagajni koju je dao sam izraditi u studenome 1782. godine.¹⁷³

¹⁶⁷ HR-AZDN-16/1, *Zadarska nadbiskupija/Metropolija, Registrum litterarum*, Dopisivanje zadarskih nadbiskupa: Carsana, 1790. – 1800., knj. 1.

¹⁶⁸ *Liber I*, 1.

¹⁶⁹ Nikola ŠKALABRIN, Biskupijsko sjemenište u Đakovu – od osnutka do 1918., *Diacovensia: teološki prilozi*, 14 (2), 2006., 228.

¹⁷⁰ *Liber III*, 82.

¹⁷¹ *Liber I*, 1. U knjigama se navodi i prezime ekonomu Ivana Brižića koji je tu službu obnašao prije Antuna Valdenevrea. *Liber I*, 30. Bianchi ga pogrešno donosi kao *Giovannija Valdenevea*. Usp. C. F. BIANCHI, *Zara Cristiana I*, 271. Antun Valdenevre, sin pok. Kristofora, u to je vrijeme bio i upravitelj nadbiskupske menze. Usp. HR-DAZD-31, *Bilježnici Zadra*, Giovanni Grisogono de Franceschi, 1768. – 1824., b. III, svež. 15, fol. 1r.; b. III, svež. 16, fol. 82r-v.

¹⁷² *Liber I*, 1.

¹⁷³ *Liber I*, 13.

Na raspolaganju pitomcima za vrijeme Calvijeva upravljanja glagoljaškim sjemeništem u Zadru bili su: rektor, ekonom, učitelj, kuhar, jedan poslužitelj, a stanovali su u sjemeništu zajedno s pitomcima. Ispovjednik pitomaca dolazio je iz samostana sv. Frane. U svojstvu ispovjednika pitomaca glagoljaškog sjemeništa za Calvijeva upravljanja spominje se izrijekom samo fra Ivan Krstitelj Passio OFM koji je ujedno početkom 19. stoljeća bio i gvardijan franjevačkog samostana sv. Frane u Zadru. Za svoju službu nije primao nikakve novčane nagrade, ali mu je u znak zahvalnosti rektor Calvi davao nešto kave i šećera.¹⁷⁴

Uz Calvija je nadbiskup Carsana imenovao i novog ekonoma don Ivana Štrkalja (*Stercagl*), podrijetlom iz Drniša. Uz službu ekonoma don Ivan Štrkalj bio je u to vrijeme i sakupljač crkvene desetine na kopnu (*terraferma*).¹⁷⁵ Službu ekonoma obnašao je do 1. listopada 1795. godine kada je na njegovo mjesto nadbiskup imenovao don Petra Marelića koji je na tom mjestu ostao do konca Calvijeva upravljanja glagoljaškim sjemeništem u Zadru.¹⁷⁶ U slučaju opravdane odsutnosti nadbiskup bi imenovao privremenog ekonoma koji je primao plaću razmjerno danima zamjene.¹⁷⁷ Godišnja plaća ekonoma iznosila je 300 lira, a rektora 18 cekina, odnosno 864 lire.¹⁷⁸ Uz redovitu godišnju naknadu za svoju službu ekonom je imao pravo o trošku sjemeništa na jedan par cipela za obilazak nadarbina i redovite ekonomske poslove pri žetvi, berbi i meljavi maslina na otocima i *terrafermi*.¹⁷⁹ U siječnju 1799. godine zatražili su rektor, ekonom i učitelj od zadarskog nadbiskupa povećanje godišnje plaće, što je konačno i odobreno te je ona tada iznosila za rektora 24 cekina, odnosno 1152 lire dalmatinske monete, a za ekonoma 12 cekina, odnosno 576 lira.¹⁸⁰

Uspostavom austrijske uprave u Dalmaciji od 1802. godine plaće sjemenišnih službenika upisivao je Calvi u fiorinima, ali se njihov iznos u dalmatinskim lirama nije mijenjao.¹⁸¹ Dolaskom francuske uprave u Dalmaciju i promjenom tečaja Calvi je upisivao iznos plaća u mletačkim lirama, a one su tada iznosile

¹⁷⁴ *Liber II*, 164.

¹⁷⁵ *Liber I*, 63.

¹⁷⁶ *Liber II*, 61.

¹⁷⁷ Primjerice, 28. travnja 1789. godine ekonom don Ivan Štrkalj otišao je nadbiskupovim dopuštenjem u Veneciju (*per la Dominante e l'altre parti*) pa ga je u službi ekonoma zamijenio don Vinko Pasini. Isti ga je mijenjao i 1792. godine. *Liber I*, 83; *Liber II*, 6.

¹⁷⁸ *Liber I*, 65.

¹⁷⁹ *Liber II*, 61.

¹⁸⁰ *Liber II*, 103.

¹⁸¹ Primjerice, Calvijeva plaća iznosila je 96 fiorina što je ekvivalentno 1152 dalmatinskim lirama. *Liber II*, 145.

za rektora 96 fiorina, odnosno 480 mletačkih lira, a za ekonomu 240 mletačkih lira.¹⁸² Ekonom je stanovao u sjemeništu, na drugom katu, u sobi koja gledala prema jugu, odnosno na vrt nadbiskupske palače, a proširena je 1790. godine na njegov zahtjev.¹⁸³

U ulozi učitelja klerika na platnoj listi sjemeništa u razmatranom razdoblju navode se sljedeći svećenici: don Frane Senjanović (1782. – 1786., 1791. – 1800., 1801. – 1803.,¹⁸⁴ a 1805. – 1810. u svojstvu učitelja kao kanonik¹⁸⁵), don Dominik Šola (1786. – 1787.),¹⁸⁶ kanonik Ivan Jurović (1787. – 1790.),¹⁸⁷ don Petar Beda Salamoni (1800.),¹⁸⁸ don Tripun Rončević (1803. – 1804.),¹⁸⁹ don Jerolim Alesani (1804. – 1805.),¹⁹⁰ fra Vinko Vidović OFM s Korčule (1773. – 1797.)¹⁹¹ i fra Andrija Kačić OFM iz Makarske (1797. – 1810.).¹⁹² U vrijeme odsutnosti fra Andrije Kačića od 1. svibnja 1807. do 17. veljače 1808. godine zamijenio ga je fra Konstantin Božić¹⁹³ iz Pašmana koji je stanovao u samostanu sv. Frane za vrijeme gvardijana fra Bernardina Crljenka.¹⁹⁴ Nakon što se u svibnju 1813. godine zbog zdravstvenih tegoba Kačić povukao iz učiteljske službe, zamijenio ga je lektor teologije fra Bonaventura iz Korčule.¹⁹⁵ Važno je naglasiti da se u administrativnim knjigama razlikuju dvije učiteljske službe: ona učitelja klerika u zadarskoj katedrali za koju je naknada iznosila 60 lira godišnje (Senjanović, Šola, Jurović, Salamoni, Rončević, Alesani) i ona učitelja u sjemeništu, koji je tu i stanovao (fra Vidović i fra Kačić), a godišnja mu je plaća iznosila 12 cekina (576

¹⁸² *Liber III*, 35.

¹⁸³ *Liber I*, 90.

¹⁸⁴ *Liber I*, 6.

¹⁸⁵ *Liber III*, 18; *Liber III*, 32; 57.

¹⁸⁶ *Liber I*, 63.

¹⁸⁷ *Liber I*, 76; *Liber II*, 1.

¹⁸⁸ *Liber II*, 130.

¹⁸⁹ *Liber II*, 173.

¹⁹⁰ *Liber III*, 4.

¹⁹¹ Bio je učitelj glazbe, definator i lektor teologije u glagoljaškom sjemeništu 24 godine. Umro je 31. srpnja 1797. godine, a troškove njegova pogreba pokrilo je sjemenište. *Liber I*, 92; *Liber II*, 83. Imao je brata dominikanca Dimitrija Vidovića koji je bio prior dominikanskog samostana u Šibeniku. *Liber I*, 39.

¹⁹² *Liber II*, 86. Fra Andrija Kačić bio je lektor teologije u Besciji, a u glagoljaško sjemenište u Zadru došao je na zamolbu nadbiskupa Carsane. HR-AZDN-16/1, *Zadarska nadbiskupija/Metropolija, Registrum litterarum*, Dopisivanje zadarskih nadbiskupa: Carsana, 1790. – 1800., knj. 1., 26. travnja 1798. godine.

¹⁹³ O učenom franjevcu s Pašmana, fra Konstantinu Božiću (1774. – 1860.) vidi više u: *Hrvatski biografski leksikon*, posjećeno 22. 1. 2017. <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2629>

¹⁹⁴ *Liber III*, 35; 46.

¹⁹⁵ HR-AZDN-16/1, *Zadarska nadbiskupija/Metropolija, Registrum litterarum*, Dopisivanje zadarskih nadbiskupa: Scotti, 1812.–1814., knj. 1., br. 38 i 39.

lira) kroz dvije semestralne isplate od 288 lira do 1799. godine,¹⁹⁶ a 18 cekina (864 lire, 432 lire semestralno) od 1799. godine.¹⁹⁷ Uz redovitu godišnju plaću učitelj u sjemeništu imao je pravo na novčanu naknadu i popudbinu u hrani i piću prigodom kakvih službenih putovanja, primjerice u Veneciju,¹⁹⁸ ili redovitog godišnjeg odmora razmjerno danima odsutnosti što je redovito odobravao zadarski nadbiskup.¹⁹⁹ Uz to je sjemenište je plaćalo i medicinsku skrb učiteljima, a česti su zapisi o bolestima, liječničkim intervencijama i lijekovima koji su se kupovali u zadarskim ljekarnama pa se iz Calvijevih zapisa saznaje ponešto i o troškovima u zdravstvu koncem 18. i početkom 19. stoljeća.²⁰⁰

Slavko Kovačić u svom radu o katedralnim školama u Dalmaciji pod mletačkom upravom problematizirao je, između ostaloga, zadarsku katedralnu školu, Florijevo i Zmajevićevo sjemenište.²⁰¹ Tragom Minuccijeva izvješća *ad limina* od 1601. godine kako u „cijeloj pokrajini nema ni sjemeništa ni gramatičke škole“, ustvrdio je Slavko Kovačić da se „cijelo katedralna škola u Zadru ipak držala“.²⁰² Ta tvrdnja odgovara istini. Katedralna škola opstojala je pod ingerencijom zadarskog kaptola. Naime, 1601. godine zadarski arhiepiskop Ivan Milašić (*Milasseo*),²⁰³ učitelj u kleričkom sjemeništu u Zadru (*Maestro al pñte del Seminario di Chierici di Zara*), ustanovio je za sebe i buduće nasljednike u ulozi učitelja klerika beneficij na temelju emfiteutskog zakupa *in perpetuo*.²⁰⁴ Izraz *sjemenište* mora se odnositi na katedralnu kaptolsku školu, s obzirom na to da sjemeništa u pravom smislu riječi u Zadru tada, a i kasnije nema.²⁰⁵ Na tu je nakanu odobrenjem Svete Stolice dano u zakup zemljište u dva dijela veličine oko 10 gonjaja²⁰⁶ u vlasništvu crkve (kapele) sv. Luke u mjestu

¹⁹⁶ *Liber II*, 102.

¹⁹⁷ *Liber II*, 103.

¹⁹⁸ *Liber II*, 108. Kada je fra Vinko Vidović išao na službeni put u Veneciju, sjemenište mu je dalo živo janje, liker (*Rosoglio di Maraschino*), dvije salame (*due salami da tagliar*), sir, govedinu, rižu, kruh i vino. Usp. *Liber I*, 45.

¹⁹⁹ Fra Andrija Kačić je tako za godišnji odmor u rodnoj Makarskoj 4. kolovoza 1798. godine dobio 4 cekina (192 lire) te ribu, meso, pršut, dva kokota, masline, kruh, vino i ulje. Usp. *Liber II*, 98.

²⁰⁰ Usp. *Liber I*, 92.

²⁰¹ Slavko KOVAČIĆ, Katedralne škole u Dalmaciji pod mletačkom vlašću od konca 16. do početka 19. stoljeća prema biskupskim izvještajima Svetoj Stolici, *Croatica Christiana periodica*, br. 15 (27), Zagreb, 1991., 67 – 71.

²⁰² S. KOVAČIĆ, Katedralne škole u Dalmaciji, 67 – 68.

²⁰³ Usp. A. M. STRGAČIĆ, Hrvatski jezik i glagoljica, 408.

²⁰⁴ HR-AZDN-18, *Prvostolni kaptol u Zadru*, Knjiga povlastica Kaptola stolne crkve Sv. Stošije (*Liber Privilegiorum Venerabilis Capituli ecclesiae cathedralis S. Anastasiae, martyris*), 1399. – 1818., fol. 290.

²⁰⁵ Usp. S. KOVAČIĆ, Katedralne škole u Dalmaciji, 69.

²⁰⁶ Od 16. stoljeća zadarski gonjaj ili gonjal iznosio je točno 2.363 m². Marija ZANINOVIĆ-RUMORA, Stare mjere za površinu u sjevernoj Dalmaciji, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 35, Zadar, 1993., 127.

Ždrelac na otoku Pašmanu.²⁰⁷ Zemljište je zakupila Marija Roza, žena Zvane Mistacchiellija, za iznos od 8 dukata i 6 lira godišnje koji se „u ime zakupa imaju isplatiti učitelju klerika svake godine na svetkovinu Božića zajedno s redovitom desetinom žita i mošta“.²⁰⁸ U radu se dalje navodi da je nadbiskup Carsana u izvješću što ga je poslao u Rim 1777. godine zapisao u posebnom odlomku „da je odabrao «dva svećenika dobra i učena» koji «katedralne klerike napajaju disciplinama koje priliče crkvenom službeniku»“ te kako nije jasno je li uz školu otvorenu u Florijevu sjemeništu paralelno djelovala i druga stara katedralna škola sve do konca 18. stoljeća.²⁰⁹

Možda nam zapisi rektora Calvija mogu pomoći u rješavanju te problematike. Naime, Kovačić navodi da su za učitelja katedralne škole plaću osiguravali „od dijela svojih prihoda nadbiskup, katedrala i samostan sv. Krševana“.²¹⁰ Kako je glagoljaško sjemenište u Zadru bilo sljednik nadarbine samostana sv. Krševana, ono je preuzelo i sve obveze proizišle iz te nadarbine. Tu spadaju već spomenute česte obnove crkve sv. Krševana, ali i obveza pokrivanja dijela plaće učitelju u katedralnoj školi.²¹¹ Tomu u prilog ide činjenica da je godišnja plaća učitelja u glagoljaškom sjemeništu bila gotovo deset puta veća od one katedralnog učitelja za isti posao pa se vjerojatno radi o dijelu pune godišnje plaće. Nadalje, 1787. godine isplatilo je glagoljaško sjemenište 60 lira kanoniku Ivanu Juroviću za službu katedralnog učitelja. U Calvijevu zapisu od 15. svibnja 1785. godine, prigodom prodaje vina Florijevu sjemeništu, stoji da je kanonik Jurović u to vrijeme rektor Florijeva sjemeništa,²¹² što je i ostao do njegova zatvaranja 1797. godine.²¹³ U zapisu od 3. travnja 1788. godine glagoljaško sjemenište plaća kanoniku Juroviću – *maestro delli Chierici di questa Metropolitana per l'Oneranza dovuta per tal Offizio nell'anno scorso 1787* – iznos od 60 lira.²¹⁴ Ako se plaća učiteljima Florijeva

²⁰⁷ Bianchi navodi da je to zemljište ostavio 1600. godine *Simone Mansionario* uz obvezu jedne mise u spomen pokojnika i školovanje jednog siromašnog dječaka koji bi htio postati klerik. C. F. BIANCHI, *Kršćanski Zadar*, 399.

²⁰⁸ Ugovor je sklopljen 6. veljače 1601. godine u kući Zvane Mistacchiellija, a ovjerio ga je prisegnuti zadarski notar Šimun Venier. HR-AZDN-18, *Prvostolni kaptol u Zadru*, fol. 290-292.

²⁰⁹ S. KOVAČIĆ, *Katedralne škole u Dalmaciji*, 70 – 71.

²¹⁰ S. KOVAČIĆ, *Katedralne škole u Dalmaciji*, 68; 69.

²¹¹ Potvrdu tomu vidi u popisu obveza nadarbine samostana sv. Krševana gdje izrijekom stoji: *Onorario al Maestro de Chierici – l(ire) 60*. HR-DAZD-336, *Benediktinski samostan Sv. Krševana*, kut. 5., svež. 1.5.7., fol. 87r (dva su folija u svežnju označena brojem 87).

²¹² *Liber I*, 44.

²¹³ C. F. BIANCHI, *Zara Cristiana I*, 266; Slavko KOVAČIĆ, *Licej u Nadbiskupskom sjemeništu u Splitu i njegov teološki studij sa sveučilišnim pravima priznatim od francuske države godine 1810., Dalmacija za francuske uprave (1806. – 1813.)*, Zbornik radova, ur. Marko Trogrlić i Josip Vrandečić, Split, 2011., 412.

²¹⁴ *Liber I*, 76.

sjemeništa davala iz sredstava Florijeve zaklade, kako navodi i sam Kovačić,²¹⁵ nije presmiono zaključiti da se katedralnog učitelja plaćalo iz fonda glagoljaškog sjemeništa zbog obveza proizišlih iz nadarbine samostana sv. Krševana, što bi onda ukazivalo na postojanje stare katedralne škole u Zadru. Tim više što se uplate katedralnom učitelju bilježe u Calvijevim administrativnim knjigama i nakon prestanka rada Florijeva sjemeništa, sve do 1805. godine.²¹⁶

Godine 1806. na platnoj listi glagoljaškog sjemeništa bilježi se u službi prefekta u glagoljaškom sjemeništu don Bartul Tolić iz Biograda.²¹⁷ Službu je započeo u travnju 1805. godine te mu se 26. 3. 1806. isplatila godišnja plaća od 6 cekina, odnosno 288 lira dalmatinske monete.²¹⁸

Bitan čimbenik svakodnevice glagoljaškog sjemeništa bio je i sjemenišni kuhar. Plaća sjemenišnog kuhara 1784. godine iznosila je 24 lire mjesečno.²¹⁹ Od 1. srpnja 1796. godine plaća kuhara je iznosila 30 lira,²²⁰ od 1800. godine 36 lira,²²¹ a od 1807. godine 43 lire i 4 solda.²²² Kuhar je, kao i poslužitelj, živio u sjemeništu te mu je ono pokrivalo troškove liječenja u slučaju bolesti.²²³ Ako je kuhar sudjelovao kod poslova u sjemenišnoj konobi nakon berbe, za taj posao bio je dodatno plaćen.²²⁴ Službu su napuštali svojevrijedno, isključivo radi bolje plaćenog radnog mjesta, ili u slučaju bolesti, ili bi im sjemenište dalo otkaz zbog samovolje u poslu, kao što je bio slučaj s Mihom Franićem,²²⁵ ili zbog psovke na pitomce, u slučaju Ante Karlovića.²²⁶ Razvidno je iz knjiga prihoda i rashoda da je kuhinja dobro opremljena i uredno održavana, nekoliko puta obnavljan je veliki kamin koji je 1787. godine proširen,²²⁷ kao i kompletna kuhinja,²²⁸ kupljen je novi

²¹⁵ S. KOVAČIĆ, *Katedralne škole u Dalmaciji*, 71.

²¹⁶ Usp. S. KOVAČIĆ, *Licej u Nadbiskupskom sjemeništu u Splitu*, 412.

²¹⁷ Tolić, Bartul (Bare), rođen u Biogradu. Zaređen za svećenika 17. XII. 1796. (*Coll. ordinum*). Godine 1795. kumuje kao *žakan*, a od 1807. do 1809. krštava. Član je Bratovštine Uznesenja u Biogradu. *Bi brat poš(tova)ni go(spodi)n don Bare Tolić da sviću* (BU Biograd, fol. 6r). 1797. *na 21 agusta munta loj don Bare Tolić, li. 1 so. 10* (BU Biograd, fol. 50r). *Na 20 agusta 1810 u Biogradu (munta) četvrt mesa pečena don Bare Tolić, li. 9 : 1* (BU Biograd, fol. 60r). Kapelan je Ugljana od 1798. do 1801. (MK Ugljan). Župnik je u Zemuniku. Umro 1. veljače 1811. *God. 1. II. don Bari Tolić 1811.* (KG Biograd). Pavao KERO, *Leksikon svećenika glagoljaša*, (u izradi).

²¹⁸ *Liber III*, 21.

²¹⁹ *Liber I*, 37.

²²⁰ *Liber II*, 72.

²²¹ *Liber II*, 118.

²²² *Liber III*, 32.

²²³ Dana 22. srpnja 1787. godine razbolio se kuhar Ante Marinović pa je sjemenište platilo zadarskom kirurgu Josipu Alesaniju za puštanje krvi i liječničku skrb 12 lira. *Liber I*, 69.

²²⁴ *Liber II*, 49.

²²⁵ *Liber I*, 3.

²²⁶ *Liber I*, 58.

²²⁷ *Liber I*, 65.

kuhinjski stol,²²⁹ a blagovaonica je imala dva stola, jedan za kojim je blagovalo vodstvo glagoljaškog sjemeništa (*seconda tavola*), s raskošnijim priborom za jelo, i drugi za kojim su blagovali pitomci (*prima tavola*).

Sjemenišni poslužitelj pomagao je u kuhinji i blagovaonici, kao i kod svakodnevnih poslova održavanja prostora ili drugih poslova. Za svoju službu primao je do 1796. godine godišnju plaću 18 lira mjesečno, od 1796. godine 24 lire, a od 1807. godine 28 lira i 12 soldi dalmatinske monete, odnosno 15 lira mletačke monete.²³⁰ Uz to je sjemenište skrbrilo o odjeći (*braghe, coparan e gesserma*) i obući poslužitelja,²³¹ kao i kuhara.²³² Za Calvijeva upravljanja glagoljaškim sjemeništem u Zadru spominju se u službi poslužitelja do 1790. godine Antonio Piovezana,²³³ do 1803. godine Petar Meneghetti te Petar Bettio od 1803. do 1810. godine, sin kuhara Gašpara, čija je plaća 1803. godine iznosila 1 liru dnevno.²³⁴ I žena Gašpara Bettija pomagala je u poslovima.²³⁵ U Calvijevim knjigama navode se kao *uomo di servizio, servitù, sottocuoco*²³⁶ ili *uomo di cucina*.²³⁷ Redovita naknada kuharu i poslužitelju uvećavala se jednom godišnje u visini njihove mjesečne plaće (*mancia; buonaman*).²³⁸ Za nabavu živežnih namirnica brinuo se ekonom kojemu je rektor mjesečno izdavao određeni iznos u tu svrhu, a taj je za Calvijeva upravljanja prosječno iznosio oko 350 dalmatinskih lira, ovisno o vrijednosti monete.²³⁹

Prehrana je bila raznovrsna i pratila je uobičajene trendove građana Zadra u razmatranom razdoblju.²⁴⁰ Temeljila se na konzumaciji obrađenih žitarica, grahorica, krumpira i tjestenine (*minestra di pasta*),²⁴¹ rjeđe mesa,²⁴² a češće ribe.²⁴³ Za pripremu mesa i tjestenine koristio se veliki bakreni lonac (*bronzino*

²²⁸ *Liber II*, 54.

²²⁹ *Liber I*, 79.

²³⁰ *Liber III*, 32; 34.

²³¹ *Liber I*, 66; Trošak za cipele iznosio je 13 lira. *Liber I*, 68.

²³² *Liber I*, 15.

²³³ *Liber I*, 95.

²³⁴ *Liber II*, 161.

²³⁵ *Liber II*, 172.

²³⁶ *Liber II*, 30.

²³⁷ *Liber I*, 45.

²³⁸ *Liber III*, 32.

²³⁹ *Liber I*, 61.

²⁴⁰ Usp. T. RAUKAR, I. PETRICIOLI, F. ŠVELEC, Š. PERIČIĆ, *Zadar pod mletačkom upravom*, 523 – 525.

²⁴¹ *Liber II*, 51.

²⁴² Godine 1784. bilježi se nedostatak mesa u sjemeništu, ali i u gradu. Usp. *Liber I*, 29.

²⁴³ Riba se nabavljala sa zadarskih otoka, najčešće preko otočnih župnika. Usp. *Liber I*, 41. Š. Peričić donosi podatak da se koncem 18. stoljeća u Zadru godišnje konzumiralo 3.250 barila (cca 1625 kg) samo soljene ribe, a svježe zasigurno i više. Š. PERIČIĆ, *Razvitak gospodarstva Zadra*, 65.

grande) od 8 kvartuča.²⁴⁴ Određene kulture i proizvodi uvozili su se uglavnom s Apeninskog poluotoka, primjerice venecijanska riža²⁴⁵ i leća,²⁴⁶ tjestenina i leća iz Puglie (*bigoloni di Puglia*),²⁴⁷ tjestenina iz Ancone (*bigoli Anconitani*),²⁴⁸ Genove (*bigoloni di Genova*)²⁴⁹ i Napulja (*bigoloni di Napoli provisti in Ancona*),²⁵⁰ kesteni,²⁵¹ mahunarke i grašak,²⁵² ali i smokve s Hvara i bademi redovito u korizmeno vrijeme²⁵³ te krupni grah iz Like.²⁵⁴ U vrijeme poklada za drugim stolom (*seconda tavola*) jeo se usoljeni goveđi jezik²⁵⁵ i služio se liker,²⁵⁶ a tijekom cijele korizme za doručak se servirala rajčica.²⁵⁷ Proizvodi s Apeninskog poluotoka prevozili su se brodovima iz Venecije, a za sjemenište je u Calvijevu vrijeme taj posao obavljao najčešće parun Ante Bujačić sa Silbe,²⁵⁸ čiji je sin Božo bio pitomac sjemeništa.²⁵⁹ Zamjetno je iz administrativnih knjiga da je sjemenište redovito poslovalo s trgovcima i zanatlijama čiji su sinovi bili klerici. Nerijetko se kupovao bijeli luk s Paga po cijeni od 2 lire po restu, crveni luk te maslac, papar i sol kod zadarskih trgovaca.²⁶⁰ Sa sjemenišnih nadarbina pristizalo je neznatno voća, uglavnom dinje i lubenice te ponešto bundeva, a rjeđe se u računskim knjigama spominje kupovina agruma, primjerice limuna.²⁶¹ Cijena mesa u to vrijeme iznosila je 2 lire po libri, a od 1806. godine 2 lire i 8 soldi po libri,²⁶² a najčešće se konzumirala ovčetina i govedina (*carne di manzo*), a od mesnih prerađevina pršut i salame.²⁶³ U nedostatku kruha pribjegavalo se kupovini pšenice s raznih strana o čemu se uredno bilježilo koliko je pšenice, od

²⁴⁴ *Liber II*, 54.

²⁴⁵ *Liber I*, 61. Riža i tjestenina tada su bile jedva poznate namirnice. Š. PERIČIĆ, *Razvitak gospodarstva Zadra*, 65.

²⁴⁶ *Liber II*, 50.

²⁴⁷ *Liber I*, 45; 64.

²⁴⁸ *Liber I*, 45.

²⁴⁹ *Liber II*, 76.

²⁵⁰ *Liber I*, 56.

²⁵¹ *Liber I*, 74.

²⁵² *Liber I*, 77.

²⁵³ *Liber I*, 26.

²⁵⁴ Baril smokava plaćao se tada 26 lira i 8 soldi. *Liber I*, 61; *Liber II*, 68; *Liber III*, 36.

²⁵⁵ *Liber I*, 26.

²⁵⁶ *Liber I*, 16.

²⁵⁷ *Liber I*, 29.

²⁵⁸ Potkraj 18. stoljeća brodarstvo Silbe predstavljalo je više od 80 % trgovačke mornarice zadarskog područja. Š. PERIČIĆ, *Razvitak gospodarstva Zadra*, 117.

²⁵⁹ *Liber I*, 62.

²⁶⁰ *Liber II*, 51.

²⁶¹ *Liber I*, 8.

²⁶² *Liber III*, 23.

²⁶³ *Liber II*, 57.

koga i po kojoj cijeni otkupljeno.²⁶⁴ Kupovala se i pšenica iz crkvene desetine od biskupske ili kaptolske menze.²⁶⁵ Nerijetko se u godinama slabog uroda pšenice i pomanjkanja kruha ona kupovala u gradskoj žitnici (*Fontego*)²⁶⁶ za pripremu dvopeka (*pan biscotto*),²⁶⁷ a kod pomanjkanja brašna kruh se kupovao kod zadarskih pekara Jakova Lombardija,²⁶⁸ njegova posinka Pasquala Montagne²⁶⁹ i Katarine Soprano, majke svećenika Franje Soprana.²⁷⁰ Cijena jednog kruha težine 1 četvrtalja tada je iznosila 3 lire i 4 solda.²⁷¹ Često se konzumirao sir što je na ime najma i dominikala pristizao sa sjemenišnih nadarbina, a bio je iznimne kakvoće.²⁷² Sir se čuvao u salamuri prema zadarskom receptu (*formaglio di salamora alla Zaratina*),²⁷³ a cijena mu je iznosila 1 liru i 4 solda po unci.²⁷⁴ Pravio se i slatki sir koji se čuvao u ulju (*formaglio dolce in Ooglio*).²⁷⁵ Od ribljih proizvoda konzumirala se usoljena tunjevina,²⁷⁶ o korizmi suhi bakalar i nesoljena riba²⁷⁷ te srdela.²⁷⁸ Osim za posnih dana, u sjemeništu se bakalar pripremao i radnicima u vrijeme žetve, berbe i meljave maslina.²⁷⁹ Riba se pripremala u bakrenom kotliću (*bastardella di rame per pesce*) koji je za potrebe sjemeništa izradio Ivan Miletić (*papusser*).²⁸⁰ Na dan sv. Krševana mogli su pitomci uživati 2 kvartuča (*quartuzzi due*) prošeka (*vin prossecco*),²⁸¹ a redovito se za sjemenišne potrebe rabilo zdravo i cijelo vino za članove uprave sjemeništa i učitelja, a vino miješano s vodom (*bevanda*) za đake i kuhara,²⁸² osim u oskudici ili godini slabe berbe kada su svi pili *bevandu*.²⁸³ Prošek se konzumirao i prigodom svećanih promocija pitomaca

²⁶⁴ *Liber I*, 93.

²⁶⁵ *Liber I*, 72.

²⁶⁶ Usp. T. RAUKAR, I. PETRICIOLI, F. ŠVELEC, Š. PERIČIĆ, *Zadar pod mletačkom upravom*, 524.

²⁶⁷ *Liber II*, 51.

²⁶⁸ *Liber I*, 61.

²⁶⁹ *Liber II*, 14.

²⁷⁰ *Liber III*, 5. U Zadru je koncem 18. stoljeća bilo oko 29 obrtnika te struke. Usp. Š. PERIČIĆ, *Razvitak gospodarstva Zadra*, 96.

²⁷¹ *Liber I*, 82.

²⁷² *Liber II*, 90.

²⁷³ *Liber I*, 37.

²⁷⁴ *Liber I*, 78.

²⁷⁵ *Liber I*, 48.

²⁷⁶ *Liber I*, 39.

²⁷⁷ *Liber I*, 91.

²⁷⁸ *Liber I*, 79.

²⁷⁹ *Liber II*, 84. Bakalar je u Dalmaciji bio vrlo tražena posna hrana. Fani CELIO CEGA, Crtice o ribarstvu i prehrani ribom u Trogiru od 18. do početka 20. stoljeća, *Ethnologica Dalmatica*, br. 1., Split, 2015., 138.

²⁸⁰ *Liber I*, 72.

²⁸¹ *Liber I*, 39.

²⁸² *Liber I*, 36.

²⁸³ *Liber II*, 139.

u svećenički red²⁸⁴ te o većim crkvenim svetkovinama.²⁸⁵ O Božiću, Uskrsu i većim svetkovinama kupovao se badem, med,²⁸⁶ kalabreške suhe grožđice (*uva calabria*) i šafran²⁸⁷ za pripremu božićnog kolača (*bossolai di Natale*)²⁸⁸ i uskrsne pogače (*pogazza di Pasqua*).²⁸⁹

Veliki problem svakodnevnom životu glagoljaškog sjemeništa predstavljala je pitka voda. Bunar za vodu u koji se slijevala kišnica (*acqua di cisterna*) nalazio se u sjemenišnom dvorištu,²⁹⁰ ali su slab protok i gubljenje velikih količina vode nerijetko uzrokovali pomanjkanje pa se sjemenište koristilo vodom iz cisterne obližnje pravoslavne crkve sv. Ilije (*delli Greci*).²⁹¹ Unatoč čestim čišćenjima i zahvatima na kanalicama i samoj cisterni, od 1788. godine rektor Calvi nije uspijevaio riješiti problem gubitka vode i odvoda u sjemenišnu cisternu.²⁹² K tomu, u kolovozu 1808. godine zbog stalne suše došlo je do izrazitog manjka vode u Zadru te je sjemenište kupovalo vodu po cijeni od 1 lire po maštelu (*mastello*).²⁹³ Voda se kupovala s raznih strana, primjerice od mještana zadarskog predgrađa Borgo Erizzo (danas Arbanasi),²⁹⁴ a često su je dovozili i mornari s galija.²⁹⁵

TABLICA 10. *Primjer sjemenišnog jelovnika u korizmi 1782. godine (15. 3.–31. 3. 1782.) s troškovnikom*

Kvalitet-na riba	Manule	Sipa	Bakalar	Slane srdele	Zelje (erbette)	Fažol	Riža	Grašak	Rajčica
37 lira i 16 soldi	31 liru i 12 soldi	5 lira i 16 soldi	15 lira i 14 soldi	2 lire i 12 soldi	4 lire i 10 soldi	5 lira i 13 soldi	8 lira i 18 soldi	4 lire i 8 soldi	3 lire i 6 soldi

²⁸⁴ *Liber I*, 27.

²⁸⁵ *Liber I*, 15.

²⁸⁶ *Liber I*, 95; *Liber II*, 12. Male količine meda i voska (*cerese*) prikupljale su se sa sjemenišnih nadarbina što korespondira s razvojem pčelarstva u 18. stoljeću. Usp. Š. PERIČIĆ, *Razvitak gospodarstva Zadra*, 83 – 84.

²⁸⁷ *Liber II*, 46.

²⁸⁸ Sličan se kolač pripremao i u drugim dalmatinskim gradovima. Usp. Fani CELIO CEGA, Kuhinja, blagovanje, prehrana u plemićkoj palači u 18. st. – ideja za novi stalni postav u Muzeju grada Trogira, *Etnološka istraživanja*, br. 12/13, Zagreb, 2008., 289.

²⁸⁹ *Liber II*, 82.

²⁹⁰ *Liber I*, 62.

²⁹¹ *Liber I*, 94.

²⁹² *Liber II*, 60.

²⁹³ Kupljeno je tada 27 maštela vode. *Liber III*, 54. Jedan maštel držao je 92,518 litara. Josip KOLANOVIĆ, Šibenski metrološki sustav u XV. stoljeću, *Arhivski vjesnik*, br. 37, Zagreb, 1994., 198.

²⁹⁴ *Liber III*, 64.

²⁹⁵ *Liber II*, 137. Za opskrbu brodova vodom 1546. godine uređeno je vrelo u predjelu Kolovara, a 1790. godine ondje je izgrađen gat za pristajanje brodova u tu svrhu. Š. PERIČIĆ, *Razvitak gospodarstva Zadra*, 120.

TABLICA 11. *Popis kuhara u glagoljaškom sjemeništu u Zadru od 1782. do 1810. godine*

Ime i prezime	Podrijetlo	Razdoblje službovanja
Miho Franić	Kukljica	1782.
Toma Šarin	Ždrelac	1782. – 1784.
Ante Karlović	Ugljan	1784. – 1786.
Ante Marinović	Ždrelac	1786. – 1788.
Josip Kromić	Mrljane	1788. – 1791.
Ivan (Jovo) Marković	-	1791. – 1795.
Massimo Canvelle	-	1795. – 1800.
Gašpar Bettio	-	1800. – 1810.

Za potrebe kuhinje i ogrjeva sjemenište je rabilo relativno velike količine drva. Drvo se nabavljalo s raznih strana. Prvenstveno je pristizalo s nadarbina na Dugom otoku gdje je sjemenište posjedovalo šume u Brbinju,²⁹⁶ Žmanu²⁹⁷ i Telašćici,²⁹⁸ ali se i kupovalo na otocima ili od Morlaka iz zadarskog zaleđa ovisno o okolnostima.²⁹⁹ Cijena drva varirala je ovisno o ponudi i potražnji, a ponekad je bila prekomjerna, primjerice 1792. godine.³⁰⁰ Drvo iz sjemenišne šume na Gračini (*Bosco Gracina*) pokraj Žmana prodavalo se po 3 lire za 1 paš (*passo*).³⁰¹ O nabavci i prijevozu drva za dnevne potrebe kuhinje brigu je vodio kuhar, a o kakvim se količinama radi zorno pokazuje podatak da je sjemenište u razdoblju od 1. rujna 1805. do konca lipnja 1806. godine utrošilo 1599 lira i 8 soldi za 4 velike barke (562 lire i 10 soldi) i 264 zaprežna kola drva (1036 lira i 18 soldi).³⁰²

KARITATIVNI KARAKTER GLAGOLJAŠKOG SJEMENIŠTA U ZADRU KONCEM 18. I POČETKOM 19. STOLJEĆA

U knjigama prihoda i rashoda rektora Josipa Calvija zapaža se izrazito karitativno djelovanje glagoljaškog sjemeništa u Zadru koncem 18. i početkom 19. stoljeća prema odredbama ustanovljenja glagoljaškog sjemeništa.³⁰³ Valja

²⁹⁶ *Liber I*, 57.

²⁹⁷ *Liber II*, 59.

²⁹⁸ *Liber II*, 55.

²⁹⁹ *Liber I*, 44.

³⁰⁰ *Liber II*, 16.

³⁰¹ *Liber II*, 73.

³⁰² *Liber III*, 26.

³⁰³ HR-AZDN-16/1, *Zadarska nadbiskupija/Metropolija, Registrum litterarum*, Dopisivanje zadarskih nadbiskupa: Carsana, 1774.-1790., knj. 1, 29. travnja 1785. godine.

naglasiti da redovita pomoć siromasima nije izostajala ni za najvećih oskudica. Primjerice, 1782. i 1783. godine, prema Calvijevim zapisima, u Zadru i njegovoj okolini vladala je *ekstremna glad*.³⁰⁴ Stoga je zadarski nadbiskup naložio Calviju da se iz sjemenišnih zaliha siromasima podijeli brašna za kruh.³⁰⁵ Ponekad se siromasima dijelilo i vino slabije kvalitete iz sjemenišne konobe.³⁰⁶

Redovita godišnja pomoć siromasima u visini od 48 lira dijelila se na glavnim sjemenišnim vratima tri puta godišnje: za Dušni dan,³⁰⁷ na Veliku Subotu³⁰⁸ i na Badnjak,³⁰⁹ o čemu je brigu vodio sam rektor. U slučaju iznimne potrebe rektor je odobravao veći iznos pomoći, kao primjerice na Veliki petak 1803. godine kada je u Zadru zabilježen veliki priliv siromaha ne samo iz grada nego i iz drugih mjesta pa im se tada podijelilo 72 dalmatinske lire.³¹⁰ Međutim, u razdoblju od 1782. do 1810. godine Calvi je podijelio dodatnih 458 lira raznim siromašnim i brojnim obiteljima (*per oggetto di carità*), redovnicima za otkup roblja na osmanlijskom teritoriju³¹¹ ili zatočenih redovnika,³¹² zadarskim kapucinima za siromašne³¹³ te za plaćanje troškova prijevoza prema Veneciji³¹⁴ ili dalmatinskim gradovima najčešće samohranim majkama s djecom.³¹⁵ Osobito se učestala pomoć siromašnim zadarskim obiteljima bilježi 1799. godine.³¹⁶ Uz to, Calvi je 1803. godine pomogao siromašnim kolonima iz Brbinja, Šimunu Mirkovu i Mati Meštrovu, za koje se zauzeo njihov župnik podijelivši ima svakome 24 lire za kupnju ječma za sijanje.³¹⁷ Calvi je pomagao i opljačkane strance u Zadru, ali i francuskog časnika s Kalabrije koji je zalutao od svoje pukovnije.³¹⁸ Sveukupno je od sjemenišnih prihoda za Calvijeva upravljanja siromasima podijeljeno 4583 lira i 10 soldi. No, od samoga iznosa važnija je činjenica da su sjemenišna vrata

³⁰⁴ Calvi je 1783. godinu opisao kao poraznu (*anno calamitoso*). *Liber I*, 18.

³⁰⁵ *Liber I*, 14; 19.

³⁰⁶ *Liber I*, 25.

³⁰⁷ *Liber I*, 61.

³⁰⁸ *Liber I*, 55.

³⁰⁹ *Liber I*, 62.

³¹⁰ *Liber II*, 161.

³¹¹ Bilježi se tada prisutnost redovnika Reda sv. Ivana iz Malte u Zadru, koji su se zvali *Trinitarii*. *Liber I*, 73; *Liber III*, 35.

³¹² Calvi je pomagao dvojici redovnika iz Nice, pripadnicima lateranskog Reda Presvetog Otkupitelja (*Canonici regolari della Congregazione Santissimo Salvatore lateranense*) koji su se nazivali i *Canonici Rocchettini* za otkup dva njihova subrata zatočena u Alžiru. *Liber II*, 121.

³¹³ *Liber II*, 108;

³¹⁴ *Liber II*, 105.

³¹⁵ *Liber II*, 118.

³¹⁶ *Liber II*, 110.

³¹⁷ *Liber II*, 161.

³¹⁸ *Liber III*, 33; 37.

pružala utjehu i pomoć najsiromašnijim slojevima društva u Zadru koncem 18. i početkom 19 stoljeća, a osobito u teškim vremenima, što je bilo uobičajeno i za druge crkvene institucije u gradu u tom razdoblju.³¹⁹

PITOMCI GLAGOLJAŠKOG SJEMENIŠTA ZA CALVIJEVA UPRAVLJANJA

Iz knjiga prihoda i rashoda rektora Calvija saznaju se šturi podaci o broju, imenima i podrijetlu pitomaca glagoljaškog sjemeništa u Zadru, kao i o njihovu školovanju. Na početku Calvijeve službe u sjemeništu je bilo 6 đaka i jedan đakon, don Vinko Pasini.³²⁰ Godine 1783. zabilježeno je da u sjemeništu stanuje 8 đaka.³²¹ Godine 1784. bilježi se da je u sjemeništu 7 đaka. Nadbiskup Carsana zapisao je u svom izvješću od 1792. godine da je smještajni kapacitet glagoljaškog sjemeništa predviđen za 16 pitomaca, ali je naglasio da prihodi sjemenišnih nadarbina ne mogu pokriti uzdržavanje tolikog broja đaka. Te je godine u sjemeništu bilo 7 đaka i 5 konviktoraca. I u Calvijevim zapisima razlikuju se đaci (*Alumno*) od konviktoraca (*Convitore*). Đaci (*Alumni*) bili su stipendirani iz prihoda sjemenišnih nadarbina, a đaci konviktorci plaćali su stan i hranarinu. Dnevna hranarina za klerike konviktorce iznosila je 2 lire, a za đakone i svećenike 2 lire i 8 soldi. Od 1789. godine iznos hranarine povećan je na 2 lire i 10 soldi,³²² a 1799. godine na 3 lire i 4 solda dnevno.³²³ O troškovima konviktoraca najčešće su skrbili rodbina ili župnici s kojima su bili u srodstvu, a rjeđe dobrotvori. Ako njihovi skrbnici nisu mogli pokriti troškove hrane u novcu, mogli su ih podmiriti u prirodnoj protuvrijednosti (ulje, vino, pšenica...),³²⁴ U obračun hranarine pojedinog pitomca nije ulazilo vrijeme provedeno u berbi ili u pratnji nadbiskupa prigodom pastirskih vizitacija.³²⁵ U slučaju bolesti pitomaca troškove medicinske skrbi pokrivalo je sjemenište.³²⁶ Uz te, Carsana je naveo i određen broj hrvatskih klerika koji su stanovali u

³¹⁹ Usp. HR-AZDN-18, *Prvostolni kaptol u Zadru*, Spisi zadarskoga Kaptola, br. 155, kut. 24; HR-AZDN-16/1, *Zadarska nadbiskupija/Metropolija, Registrum litterarum*, Dopisivanje zadarskih nadbiskupa: Generalni vikar Đurović, 1800.–1804., knj. 1., 6. ožujka 1802. godine.

³²⁰ *Liber I*, 1.

³²¹ *Liber I*, 25.

³²² *Liber I*, 86; HR-AZDN-16/1, *Zadarska nadbiskupija/Metropolija, Registrum litterarum*, Dopisivanje zadarskih nadbiskupa: Carsana, 1790. – 1800., knj. 1.

³²³ *Liber II*, 111.

³²⁴ *Liber I*, 65.

³²⁵ *Liber I*, 81.

³²⁶ *Liber I*, 7.

privatnom aranžmanu u gradu, a pohađali su sjemenišnu školu.³²⁷ Okvirno se iz dostupnih podataka može zaključiti da je broj stipendiranih pitomaca u glagoljaškom sjemeništu od 1782. do 1809. godine varirao između 6 i 8.³²⁸ U svibnju 1809. godine zadarski nadbiskup Josip Grgur Scotti naložio je rektoru Calviju da primi dvostruki broj đaka u glagoljaško sjemenište, što je dodatno otežalo gospodarsko stanje zavoda početkom 19. stoljeća.³²⁹ Redovitom broju stalnih pitomaca zadarski bi nadbiskup ponekad pridodao i kojeg svećenika glagoljaša (*sacerdote foraneo*) kako bi se usavršio za župničku službu (*ad esser istruto per l'esercizio di parroco*), a troškove hranarine pokrivala bi mu nadbiskupija.³³⁰

O ulasku pitomaca u glagoljaško sjemenište odluku je donosio zadarski nadbiskup.³³¹ Pitomce su nadbiskupu preporučivali uglavnom župnici, ali ponekad i neki viđeniji zadarski građani i državni dužnosnici.³³² Kada bi jedan đakon napuštao sjemenište radi svećeničkog ređenja, na njegovo bi mjesto nadbiskup poslao drugoga.³³³ Prije svećeničkog ređenja đakoni su obavljali deseterodnevne duhovne vježbe u glagoljaškom sjemeništu.³³⁴ Promocija u sveti red svečano se obilježavala nakon završnog ispita pred zadarskim nadbiskupom. Primjerice, 15. prosinca 1794. godine zadarski nadbiskup Carsana poslao je 26 kandidata za svete redove na svečanu promociju na Rab koju je obavio trogirski biskup Ivan Petar Galzigna (1790. – 1795). Sedmorica kandidata bila su iz glagoljaškog sjemeništa u Zadru, a ostali pripadnici seoskog svećenstva (*clero foraneo*), a za sve njih popudbinu je osiguralo glagoljaško sjemenište u Zadru.³³⁵ Za Calvijeva upravljanja glagoljaškim sjemeništem u Zadru bilježi se samo jedan pitomac koji nije bio pripravnik za svećeništvo, a to je Franjo Garbo, sin Katarine, udove Fontana, čiji je ulazak u sjemenište zagovarao zadarski trgovac Biasio Agazzi.³³⁶

³²⁷ HR-AZDN-16/1, *Zadarska nadbiskupija/Metropolija, Registrum litterarum*, Dopisivanje zadarskih nadbiskupa: Carsana, 1790.-1800., knj. 1.

³²⁸ *Liber I*, 33.

³²⁹ *Liber III*, 61.

³³⁰ *Liber I*, 26.

³³¹ Usp. *Liber I*, 64.

³³² *Liber II*, 95; 160; Primjerice, za klerika Božu Šokotu iz Ždrelca zauzeo se sam Dvorski komesar za Dalmaciju Peter Goëss (1802. – 1804.) pa ga je Calvi morao primiti unatoč činjenici da u sjemeništu nije bilo slobodnih kreveta. *Liber II*, 164.

³³³ *Liber I*, 92.

³³⁴ *Liber III*, 67.

³³⁵ *Liber II*, 51.

³³⁶ *Liber II*, 116.

Smještaj za pitomce glagoljaškog sjemeništa bio je skroman, a sastojao se od dvije dvorane na drugom katu koje su služile kao zajednički dormitorij. Zbog trošnosti zgrade često se pristupalo obnovi dormitorija,³³⁷ a veći zahvat bilježi se 1795. godine kada je nadbiskup Carsana naložio izgradnju 8 niša unutar dormitorija radi pristojnijeg smještaja. Niše su bile odvojene zavjesama, a u svakoj se nalazio krevet, klecalo i sjedalica. Troškovi preuređenja pokriveni su novcem koji je sjemeništu dugovao kanonik Melhior Petrina iz Velog Lošinja.³³⁸ Kvalitetniji materijal za obnove i preuređenja u sjemeništu nabavljao se u Veneciji i Ankoni, a na njega se nije plaćao porez državi jer je bio za osobnu upotrebu, iako je bilo i takvih pokušaja koje je osporio zadarski knez,³³⁹ dok su vapno i pijesak pristizali sa zadarskih otoka.³⁴⁰

O teološkoj naobrazbi pitomaca brinuo je sjemenišni učitelj koji je stanovao zajedno s đacima, a soba mu je bila na prvom katu zgrade (*camera che guarda sopra la Piazza del Duomo*).³⁴¹ Učiteljeva soba potpuno je obnovljena u studenome 1797. godine.³⁴² U lipnju 1802. godine preselio se učitelj fra Andrija Kačić u sobu na drugom katu.³⁴³ O školskom inventaru vodila se osobita briga.³⁴⁴ Školske stolice i skriptoriji za đake bili su izrađeni od venecijanskog drva (*albeo veneziano*),³⁴⁵ kao i stol za učitelja.³⁴⁶ Tijekom školske godine pitomci su obavljali duhovne vježbe, za što je Calvi dao izraditi drveni križ ukrašen pozlaćenim ornamentima jer je duhovno napredovanje uz obrazovno bilo temeljem odgoja budućih svećenika.³⁴⁷ Učionica je bila najsvjetlija dvorana u sjemenišnoj zgradi s 4 prozora i nalazila se na najvišem katu.³⁴⁸ Poučavanje teologije odvijalo se na hrvatskom nastavnom jeziku u sažetom obliku prema priručniku moralne teologije Antuna Kačića *Bogoslovje diloredno*.³⁴⁹ Sjemenišni primjerak priručnika održavao je 1793. godine

³³⁷ *Liber I*, 53.

³³⁸ *Liber II*, 56.

³³⁹ *Liber I*, 54.

³⁴⁰ *Liber II*, 17-18. Vapnarstvo je oduvijek bilo razvijeno na zadarskom priobalnom i otočkom dijelu. Š. PERIČIĆ, *Razvitak gospodarstva Zadra*, 97.

³⁴¹ *Liber II*, 33.

³⁴² *Libro II*, 87.

³⁴³ *Liber II*, 149.

³⁴⁴ *Liber I*, 25.

³⁴⁵ *Liber II*, 79.

³⁴⁶ *Liber II*, 72.

³⁴⁷ *Liber II*, 103.

³⁴⁸ *Liber II*, 25.

³⁴⁹ HR-AZDN-16/1, *Zadarska nadbiskupija/Metropolija, Registrum litterarum*, Dopisivanje zadarskih nadbiskupa: Generalni vikar Đurović, 1807.–1808., knj. 1., 12. studenoga 1807. godine; S. KOVAČIĆ, Licej u Nadbiskupskom sjemeništu u Splitu, 412; O priručniku vidi više kod: Marijan VALKOVIĆ, Antun Kačić i njegovo „Bogoslovje diloredno“, *Bogoslovska smotra*, br. 4, Zagreb, 1980., 498 – 506.

Antonio Luigi Battara, osnivač poznate zadarske tiskare.³⁵⁰ Tablično se prikazuju osnovni podatci o pitomcima glagoljaškog sjemeništa u Zadru od 1782. do 1810. godine prema zapisima rektora Calvija.

TABLICA 12. Pitomci glagoljaškog sjemeništa za Calvijeva upravljanja

Ime i prezime	Status	Podrijetlo	Godina boravka u ilirskom sjemeništu	Skrbnik	Podatci
Šime Sičić	đakon	Dobropoljana	1782.		
Šešelja		Zaglav	1782.		
Mate Crnović (<i>Cerneich</i>)	đakon	Radošinovac	1782.		
Vinko Pasini	đakon		1782.		
Dundović	klerik		1783.		Umro u sjemeništu <i>da male Cronico</i>
Ante Koščica (<i>Coschizza</i>)	đakon	Olib	1783.		
Lovre Petričević	đakon	Olib	1783.		
	đakon	Dragove	1784.		
Rakar	đakon		1784.		
Juraj Bujačić		Premuda	1784.	Petar Filippi	
Adam	đakon	Kolan	1784.		
Božo Bujačić	klerik	Silba	1785.	otac Ante Bujačić, parun	
Mate Stazić (<i>Stasich</i>)	đakon	Pašman	1785.		Godine 1785. zaređen za svećenika

³⁵⁰ *Al P(a)dre M(aestr)o Vidovich per aver fatto accomodato la Teologia Cassich dall'Antonio Battara 4 l(ire). Liber II, 31.* Antonio Battara prodao je Calviju i treću administrativnu knjigu po cijeni od 36 lira i 12 soldi. *Liber III, 1.* O tiskari Battara vidi više kod: Pavao GALIĆ, *Povijest zadarskih tiskara*, Zagreb, 1979., 21 – 26.

Ime i prezime	Status	Podrijetlo	Godina boravka u ilirskom sjemeništu	Skrbnik	Podatci
Petar Smoljan	klerik	Ist	1785.	otac Petar Smoljan	Došao u sjemenište 9. 10. 1785. Spominje se ponovo 5. 5. 1787. Kao subđakon spominje se 18. 12. 1788. Kao đakon 13. 7. 1789. Ponovno kao đakon 18. 5. 1790.
Šime Blasul	klerik	Kali	1786.	don Božo Blasul, stric i otac Šime Blasul	Došao u sjemenište 23. 1. 1785.
Ive Dražić	đakon	Kali	1787.	don Lovre Dražić, brat	Primljen u sjemenište kao đakon 3. 5. 1786.
Jure Matešić	đakon	Molat	1787.		
Jure Mikuš (<i>Michos</i>)		Banj	1788.	otac Jerolim i brat Ante	
Michel	đakon	Iž	1788.		
Dominik Supićić (<i>Zupichich</i>)	klerik	Silba	1788.	sin pok. Bartola Supićića; Antun Dorkin, zadarski trgovac	
Ante Kulonja (<i>Culogna</i>)	klerik	Nevidane	1788.		
Šime Mirko (<i>Simo Mirco</i>)	klerik	Olib	1788.	otac Ivan i brat Martin	
Martin Kevrić	klerik	Poličnik	1789.	don Jure Kevrić, župnik Poličnika, stric	Dana 31. 3. 1792. spominje se kao đakon.
Juraj Bujačić	klerik	Premuda	1789.	don Ante Petričević, župnik Premude	
Martin Matulj	subđakon	Turanj	1790.		
Jure Kevrić	klerik	Poličnik	1792.	don Jure Kevrić, župnik Poličnika, stric	

Ime i prezime	Status	Podrijetlo	Godina boravka u ilirskom sjemeništu	Skrbnik	Podatci
Mate Milić	klerik	Kukljica	1793.	don Vinko Pasini	
Marko Armanini	klerik		1798.	primljen u sjemenište na zagovor Dominika Petriciolija iz Sali	
Jure Lukačić	klerik	Biograd	1799.	don Krševan Lukačić, župnik Biograda, stric	
Franjo Gabro	laik	Zadar	1800.	majka Katarina, udova Fontana	Primljen na zagovor Blaža Agazija. Bio je laik i učenik u sjemeništu.
Jure Strgačić	subđakon	Tkon	1800.	don Jakov Strgačić, župnik Tkona, stric	
Šime Bolić	đakon		1801.		Zaređen za svećenika na Pagu. Zaredio ga kotorski biskup Franjo Petar Rakamarić.
Mate Pavić	đakon		1801.		Zaređen za svećenika na Pagu. Zaredio ga kotorski biskup Franjo Petar Rakamarić.
Matija Šimeta	đakon	Veli Rat	1801.		
Stipčević		Olib	1801.	don Ante Stipčević, župnik Oliba, stric	
Božo Šokota	klerik	Ždrelac	1803.		zagovor kneza De Goezza
Vinko Lovrović	klerik	Zadar (katedrala)	1803.		
Ivan Školjarev	subđakon		1803.		

U spisima zadarskog nadbiskupa Josipa Grgura Scottija nalazi se popis đaka glagoljaškog sjemeništa u Zadru iz 1813. godine, kandidata za svećeničko ređenje, koji su bili đaci za vrijeme Calvijeve rektorske službe, pa se ti podatci tablično prikazuju.³⁵¹

TABLICA 13. *Kandidati za svećeničko ređenje 1813. godine, bivši pitomci glagoljaškog sjemeništa u Zadru*

Ime i prezime	Podrijetlo	Starosna dob	Godine školovanja
Mate Rudić	Tkon	27 god.	8
Špiro Duka	Arbanasi	25 god.	7
Andrija Karlić	Kukljica	25 god.	7
Šime Masar	Lukoran	25 god.	8
Martin Koščica	Kukljica	25 god.	8
Jakov Mišlov	Kali	23 god.	8
Mate Jurišić	Vrgada	23 god.	4
Petar Matulić	Molat	23 god.	3

DRUŠTVENO-POLITIČKE I VOJNE OKOLNOSTI KONCEM 18. I POČETKOM 19. STOLJEĆA U DALMACIJI I NJIHOV UTJECAJ NA ŽIVOT GLAGOLJAŠKOG SJEMENIŠTA U ZADRU PREMA ZAPISIMA REKTORA JOSIPA CALVIJA

Vrijednost Calvijevih računskih knjiga ogleda se u činjenici da je njegovo upravljanje glagoljaškim sjemeništem u Zadru (1782. – 1810.) obuhvatilo propast Mletačke Republike, uspostavu prve austrijske i dolazak francuske uprave na vlast u Dalmaciji. Calvi je u kratkim crtama zapisivao društveno-političke mijene koncem 18. i početkom 19. stoljeća i njihov utjecaj na život i ekonomske prilike glagoljaškog sjemeništa u Zadru. Calvi je tako zapisao da je 12. svibnja 1797. godine abdicirala Mletačka Republika, a izrazio je pritom i svoje žaljenje (*con danno innesprimibile di tutti noi Sudditi suoi fedelissimi*) pa su gradske vlasti molile za pomoć uvećanju plaća vojnicima u Zadru koji su danonoćno, prema uputi generalnog providura Andree Querinija, držali stražu

³⁵¹ HR-AZDN-16/1, *Zadarska nadbiskupija/Metropolija, Registrum litterarum*, Dopisivanje zadarskih nadbiskupa: Scotti, 1812.–1814., knj. 1, br. 42.

kako bi spriječili pobunu što je već zahvatila druge gradove u Dalmaciji. Calvi je na tu nakanu dao 4 mletačka talira, odnosno 96 dalmatinskih lira.³⁵² Promjenom vlasti u Dalmaciji došle su i nove nevolje za glagoljaško sjemenište. Nakon pada Mletačke Republike napadnut je sjemenišni gastald u Brbinju.³⁵³ Kako se diljem Dalmacije širila anarhija, Calvi zapisuje da je Zadar, zajedno s ostalim gradovima provincije, priznao vlast cara Franje II. te su 1. srpnja 1797. godine austrijske trupe ušle u grad.³⁵⁴ Vojsci i časnicima ponuđen je smještaj u zadarskim samostanima i dvama sjemeništima.³⁵⁵ Papa Pio VI. uputio je na zamolbu austrijskog cara breve mjesnim biskupima u Dalmaciji da se muški i ženski samostani ustupe za smještaj austrijske mornarice. U ime nadbiskupa Carsane okružnicu dalmatinskim biskupima o tom breveu poslao je kapitularni vikar Ivan Armani u siječnju 1798. godine.³⁵⁶ U veljači 1798. godine, unatoč teškom zdravstvenom stanju zadarskog nadbiskupa, austrijske vlasti zahtijevale su iscrpno izvješće o stanju Zadarske nadbiskupije.³⁵⁷ Protucrkvena liberalna strujanja nadahnuta jozefinizmom očitovala su se u javnom izrugivanju zadarskih klerika od strane austrijskih službenika pa je nadbiskup Carsana uputio protest austrijskim vlastima.³⁵⁸

U glagoljaškom sjemeništu vojska je zauzela školsku učionicu, jednu sobu, jednu prostoriju u prizemlju i sjemenišnu kuhinju za potrebe austrijskih časnika. Iako su vlasti skrbile o prehrani svojih časnika, znatan dio troškova oko njihova smještaja pao je na sjemenište.³⁵⁹ Ubrzo su austrijski časnici u potpunosti zaposjeli sjemenišnu kuhinju te je rektor Calvi bio primoran podići novi kamin i napu za njemačkog časnika kako bi se oslobodila kuhinja za potrebe sjemeništa.³⁶⁰ U travnju 1798. godine austrijski kapetan otvorio je vojni ured na prvom katu sjemeništa te zauzeo dvije sobe za sebe i suprugu i poslugu, a

³⁵² *Liber II*, 79; Usp. Josip POSEDEL, Zadar 1797–1813, *Zadar Zbornik*, ur. Jakša Ravlić, Zadar, 1964., 195 – 196.

³⁵³ *Liber II*, 88.

³⁵⁴ Usp. Šime PERIČIĆ, Marija STAGLIČIĆ, Antun TRAVIRKA, Zvezdana RADOS, Glorija RABAC-ČONDRIĆ, *Zadar za austrijske uprave*, Zadar, 2011., 25 – 26; Carlo Federico BIANCHI, *Fasti di Zara*, Zadar, 1888., 117 – 118.

³⁵⁵ U gradu se tada smjestilo preko 2000 austrijskih vojnika. Š. PERIČIĆ, M. STAGLIČIĆ, A. TRAVIRKA, Z. RADOS, G. RABAC-ČONDRIĆ, *Zadar za austrijske uprave*, 27.

³⁵⁶ HR-AZDN-16/1, *Zadarska nadbiskupija/Metropolija, Registrum litterarum*, Dopisivanje zadarskih nadbiskupa: Carsana, 1790. – 1800., knj. 1.

³⁵⁷ HR-AZDN-16/1, *Zadarska nadbiskupija/Metropolija, Registrum litterarum*, Dopisivanje zadarskih nadbiskupa: Carsana, 1790.-1800., knj. 1., 21. veljače 1798. godine.

³⁵⁸ HR-AZDN-16/1, *Zadarska nadbiskupija/Metropolija, Registrum litterarum*, Dopisivanje zadarskih nadbiskupa: Carsana, 1790. – 1800., knj. 1., 5. kolovoza 1798. godine.

³⁵⁹ *Liber II*, 80; 84.

³⁶⁰ *Liber II*, 91.

preuređenje je palo na račun sjemeništa.³⁶¹ U nastojanju da omogući normalan život sjemenišne zajednice, a onemogućiti austrijske časnike da odlažu smeće na trećem katu sjemeništa, Calvi je na stepenište postavio nova željezna vrata,³⁶² a jedan ključ dobilo je osoblje sjemeništa i jedan pitomci.³⁶³ U svibnju 1798. godine austrijski pukovnik barun Riera zahtijevao je od nadbiskupa da se isprazni soba predviđena za sjemenišnog poslužitelja i ustupi njegovu časniku pa je Calvi morao uložiti dodatna sredstva za provizorno uređenje smočnice za smještaj poslužitelja.³⁶⁴ Austrijski časnici ostali su u sjemeništu do ožujka 1800. godine,³⁶⁵ a vojna oprema i nakon njih. Nakon čestih traženja nadbiskupa Carsane austrijska vojska je u studenome 1800. godine uklonila vojnu opremu iz crkve sv. Donata koja je tamo bila uskladištena od ulaska austrijskih trupa u Zadar³⁶⁶ te ju premjestila u potkrovlje i jednu manju prostoriju u prizemlju glagoljaškog sjemeništa.³⁶⁷ Iako je Vlada obećala da neće više uzurpirati sveta mjesta, to se nije ispoštovalo. Crkve su se pretvarale u skladišta za brašno, a redovnicima otežavalo svakodnevni život.³⁶⁸ Saznaje se da je 1802. godine austrijska vojska ponovo zauzela sjemenišnu zgradu, ali i nadbiskupski dom.

Kako su u Zadar u vrijeme korizme pristizali kapucini iz Venecije održati redovite korizmene propovijedi, Calvi ih je morao primiti u sjemenište na stan i hranu zbog okupacije nadbiskupskog doma, što je dodatno opteretilo sjemenišnu blagajnu.³⁶⁹ U rujnu 1802. godine naređuje se Calviju evakuacija sobe za poslugu u sjemeništu za potrebe vojske od strane generala Marcheta, na što je Calvi uputio dvije tužbe.³⁷⁰

Smrću nadbiskupa Carsane 12. prosinca 1800. godine³⁷¹ Calvi se suočio s novim nevoljama na osobnoj i profesionalnoj razini. Zadarski kaptol htio je smijeniti kanonika Calvija s mjesta rektora pa se on pripremio obraniti dokumentima ustanove glagoljaškog sjemeništa, ali je kaptol na koncu odustao

³⁶¹ *Liber II*, 92; 94.

³⁶² *Liber II*, 91.

³⁶³ *Liber II*, 93.

³⁶⁴ *Liber II*, 94.

³⁶⁵ *Liber II*, 117.

³⁶⁶ HR-AZDN-16/1, *Zadarska nadbiskupija/Metropolija, Registrum litterarum*, Dopisivanje zadarskih nadbiskupa: Carsana, 1790.-1800., knj. 1., 4. rujna 1799. godine; C. F. BIANCHI, *Fasti di Zara*, 120.

³⁶⁷ *Liber II*, 129.

³⁶⁸ HR-AZDN-16/1, *Zadarska nadbiskupija/Metropolija, Registrum litterarum*, Dopisivanje zadarskih nadbiskupa: Generalni vikar Đurović, 1800.-1804., knj. 1., 5. travnja 1802. godine.

³⁶⁹ *Liber II*, 147; 161. O kapucinima u Zadru vidi: Zdenko DUNDOVIĆ, Kapucinski tragovi u Zadru tijekom 18. i 19. stoljeća, *Croatica Christiana periodica*, br. 79, Zagreb, 2017., 1 – 20.

³⁷⁰ *Liber II*, 154.

³⁷¹ *Liber II*, 130.

od svoje nakane.³⁷² Taj slučaj govori da je Calviju teško pala sama pomisao da napusti rektorsku službu za koju se vezao, što je zorno vidljivo i u zapisima o njegovoj smjeni 1810. godine na koncu treće administrativne knjige.³⁷³ Paralelno s nakanom zadarskog kaptola o smjeni rektora uslijedilo je imenovanje predstojnika vladinog Ureda za računovodstvo Nicolò Veriga upraviteljem nadbiskupske menze u Zadru i glagoljaškog sjemeništa kojemu je Calvi morao predočiti sjemenišnu dokumentaciju i polagati račune.³⁷⁴ Od 1802. godine Verigo je sklapao ugovore o najmu sjemenišnih posjeda i zemljišta nadbiskupske menze pa se može govoriti o kontroli prve austrijske uprave nad crkvenim dobrima i prihodima.³⁷⁵ U troškove sjemeništa za vrijeme prve austrijske uprave ubraja se i trošak od 29 lira i 10 soldi za osam velikih svijeća prigodom dolaska u Zadar Dvorskog komesara za Dalmaciju baruna Francesca Marie di Carneo-Steffanea 20. ožujka 1802. godine kada je naređeno da se u gradu osvijetle prozori svih zgrada,³⁷⁶ a jednako su zahtijevale i francuske vlasti, primjerice za Napoleonove pobjede nad Pruskom kod Jene.³⁷⁷ U rujnu 1806. pozvao je austrijski car sve koji su oštećeni smještajem vojske za vrijeme njihove uprave da predaju zahtjev za obeštećenje. Calvi je predao zahtjev *alla Municipalità Comunale* priloživši autentične dokumente *esaurito dal Protocolo* kneza Antuna Begne i austrijskog *quartier mastra* prema kojemu sjemenište potražuje 376 fiorina. Zahtjev je preko prvostupanjskog suda u Zadru upućen austrijskom povjereniku koji ga je prosljedio u Beč odakle se čekalo povoljno rješenje.³⁷⁸ Novac za obeštećenje za vrijeme Calvijeva upravljanja glagoljaškim sjemeništem nije uplaćen u sjemenišnu blagajnu. Gotovo 60 % prostora sjemenišne zgrade od prizemlja do potkrovlja zauzela je vojska za prve austrijske uprave u Dalmaciji, a sjemenišna je blagajna zbog stalnih obnova i premještanja trpjela gubitke, čime je život i rad

³⁷² *Liber II*, 130.

³⁷³ *Liber III*, 81-85.

³⁷⁴ *Liber II*, 132; HR-AZDN-16/2, *Zadarska nadbiskupija/metropolija*, Spisi Zadarske nadbiskupije/ Ordinarijata, 1797.–1806., kut. 1, dokument br. 373 od 25. siječnja 1801. godine; HR-AZDN-16/1, *Zadarska nadbiskupija/Metropolija, Registrum litterarum*, Dopisivanje zadarskih nadbiskupa: Generalni vikar Đurović, 1800.–1804., knj. 1., fol. 2r-v.

³⁷⁵ Usp. *Liber III*, 20; 22; HR-AZDN-16/1, *Zadarska nadbiskupija/Metropolija, Registrum litterarum*, Dopisivanje zadarskih nadbiskupa: Generalni vikar Đurović, 1800.–1804., knj. 1., 2. travnja 1805. godine.

³⁷⁶ *Liber II*, 145. O barunu Carneo-Steffaneu vidi više kod: Vjekoslav MAŠTROVIĆ, Dva primjera odnosa austrijskih vlasti prema umjetninama u prvoj polovini XIX. st. u Dalmaciji i Istri, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, br. 21, Split, 1980., 657 – 663

³⁷⁷ *Liber III*, 30; Usp. Frano BARAS, Dalmatinski dani maršala Marmonta, *Dalmacija za francuske uprave (1806.–1813.)*, Zbornik radova, ur. Marko Trogrlić i Josip Vrandečić, Split, 2011., 214 – 216.

³⁷⁸ *Liber III*, 29.

u glagoljaškom sjemeništu bio znatno otežan.³⁷⁹ Konstantna napetost rektora Calvija rezultirala je popuštanjem discipline đaka u sjemeništu. U spisima generalnog vikara Ivana Jurovića zabilježeno je da su oni mjesecima dovodili u svoj dormitorij neku ženu iz grada na lošem glasu pa je Jurović naložio postavljanje već spomenutog prefekta Tolića za sjemenišnog odgojitelja.³⁸⁰

Nakon smjene vlasti u veljači 1806. godine ušle su francuske trupe u Dalmaciju, a s njima i nove poteškoće za gospodarski život sjemeništa. Francuska vojska bezobzirno se odnosila prema crkvenim prostorima u Zadru.³⁸¹ Primjerice, 24. siječnja 1807. godine nadbiskupski dom u Zadru zahvatio je požar te su uništeni i pokradeni mnogi dokumenti nadbiskupijskog arhiva zbog čega je protestirao generalni vikar Jurović i tražio povrat dokumentacije, ali se francuska vlast na to oglušila.³⁸² Francuska mornarica nasilno je zauzela skladište iznad sjemenišnog podruma u blizini lučkih vrata (*Porta Marina*) i izbacila najmitelja Steffana Manzinellija iz Ankone. Prema ugovoru koji je potpisao njegov udruženik Michel Schelini, morao je Calvi nadoknaditi štetu zbog prekida najma (488 lira i 12 soldi) te je u tužbi generalnom providuru Dandolu naveo da gubitkom prostora i dalje ostaju obveze ugovora (*perdendo la località non perda gl'affitti*).³⁸³ Zapisao je da je buka uzrokovana radovima francuske vojske u skladištu iznad vinskog podruma 1807. godine bila uzrokom pljesnivom i kiselom vinu (6 bačava) pa je te godine sjemenište ostalo sa samo jednom bačvom zdravog vina.³⁸⁴ Okupacija skladišta prouzročila je tako dvostruku materijalnu štetu glagoljaškom sjemeništu. Calvi je više puta molio generalnog providura Dandola da se oslobodi skladište,³⁸⁵ o čemu je ostavio opsežan zapis.³⁸⁶ Međutim, odgovori generalnog providura mahom su bili cinični u skladu s njegovom naravi.³⁸⁷ Već u rujnu 1806. godine Dandolo je

³⁷⁹ *Liber III*, 23.

³⁸⁰ HR-AZDN-16/1, *Zadarska nadbiskupija/Metropolija, Registrum litterarum*, Dopisivanje zadarskih nadbiskupa: Generalni vikar Đurović, 1804.–1806., knj. 1., 6. travnja 1805. godine.

³⁸¹ Usp. Ante BRALIĆ, *Zadar kao administrativno i političko središte Dalmacije za francuske uprave, Dalmacija za francuske uprave (1806.–1813.)*, Zbornik radova, ur. Marko Trogrlić i Josip Vrandečić, Split, 2011., 352 – 353; Š. PERIČIĆ, M. STAGLIČIĆ, A. TRAVIRKA, Z. RADOS, G. RABAC-ČONDRIĆ, *Zadar za austrijske uprave*, 33.

³⁸² HR-AZDN-16/1, *Zadarska nadbiskupija/Metropolija, Registrum litterarum*, Dopisivanje zadarskih nadbiskupa: Generalni vikar Đurović, 1807.–1808., knj. 1., 20. travnja 1807. godine.

³⁸³ *Liber III*, 26; 43.

³⁸⁴ *Liber III*, 41.

³⁸⁵ *Liber III*, 27. Doista je u knjigama protokola Generalnog providurstva Dalmacije u Zadru zavedeno Calvijevu reagiranje, ali dokument nije pronađen u svežnju na koji protokol upućuje. Vidi: HR-DAZD-57, *Generalno providurstvo Dalmacije u Zadru*, Urudžbeni zapisnici (*Protocoli*), 1806.–1809., knj. 9, tit. IV, dokument br. 3522 od 21. listopada 1806.

³⁸⁶ *Liber III*, 41; 43.

³⁸⁷ Usp. F. BARAS, *Dalmatinski dani maršala Marmonta*, 209.

tražio ukinuće nastave na hrvatskom jeziku u glagoljaškim sjemeništimu u Zadru i Priku kod Omiša, a zagovarao uporabu talijanskog jezika u pouci.³⁸⁸ Ne čudi stoga da je generalni vikar Jurović u zamolbi generalnom providuru radi podjele subđakonata kleriku Ivanu Mariji Mariniću sa Silbe naveo da on napreduje u učenju talijanskog jezika.³⁸⁹ Dandolo je naime morao potvrditi svako imenovanje i napredovanje klerika i svećenika, a to je činio po političkom ključu.³⁹⁰ Dandolo je odlučivao i o pripuštanju pitomaca u glagoljaško sjemenište.³⁹¹

Uz to, generalni providur Dandolo oduzeo je u kolovozu 1806. dio novca namijenjenog sjemeništu i naredio da se pohrani u središnju blagajnu (*Central Camera*), čemu se Calvi usprotivio.³⁹² Odnos generalnog providura Dandola prema rektoru Calviju i glagoljaškom sjemeništu u Zadru može se sagledati kroz njegov općenit stav i u kontekstu nepromišljenih reformi prema Crkvi u Dalmaciji koje su konačno doživjele potpuni krah.³⁹³

U rujnu 1806. godine stigla je obavijest da će se vojska povući iz sjemeništa, a đaci se vratiti svojim službama. Francuska vojska dotad je već u potpunosti uništila sjemenište koje je zahtijevalo opsežnu obnovu.³⁹⁴ Uz to, zbog čestih gusarskih napada tijekom 1807. godine na Jadranskom moru³⁹⁵ kasnile su isplate najma sjemenišne nadarbine Sv. Petra na Osoru i Unijama zbog nemogućnosti plovidbe iz Velog Lošinja prema Zadru, a ekonomsko stanje sjemeništa bilo je sve teže.³⁹⁶

U lipnju 1808. francuska vojska iselila je iz sjemeništa s drugog kata sjemeništa pa je Calvi pristupio obnovi đačkih dormitorija, što je donijelo nove

³⁸⁸ F. BARAS, *Dalmatinski dani maršala Marmonta*, 210.

³⁸⁹ HR-AZDN-16/1, *Zadarska nadbiskupija/Metropolija, Registrum litterarum*, Dopisivanje zadarskih nadbiskupa: Generalni vikar Đurović, 1807.–1808., knj. 1., 5. srpnja 1807. godine.

³⁹⁰ To se vidi primjerice u slučaju don Martina Pestića iz Bokanjca koji je trebao biti imenovan župnikom u mjestu Radovin. Generalni vikar Jurović u molbi je zapisao: *...egli non ha nessuna Canonica eccesione presso di me, come pur spero non ne' avrà nessuna politica presso di voi*. HR-AZDN-16/1, *Zadarska nadbiskupija/Metropolija, Registrum litterarum*, Dopisivanje zadarskih nadbiskupa: Generalni vikar Đurović, 1807.–1808., knj. 1., 11. studenoga 1807. godine.

³⁹¹ Dana 12. studenoga 1807. godine pisao je generalni vikar Jurović zamolbu Dandolo da dopusti ulazak u sjemenište i pristup kleričkom staležu Marku, sinu Jurja Dundovića iz Radovina. HR-AZDN-16/1, *Zadarska nadbiskupija/Metropolija, Registrum litterarum*, Dopisivanje zadarskih nadbiskupa: Generalni vikar Đurović, 1807.–1808., knj. 1.

³⁹² *Liber III*, 28.

³⁹³ Usp. Vicko KAPITANOVIĆ, *Hrvatska Crkva pod francuskom vlašću, Croatica Christiana periodica*, br. 33, Zagreb, 1994., 135 – 156

³⁹⁴ *Liber III*, 28.

³⁹⁵ Usp. Š. PERIČIĆ, *Razvitak gospodarstva Zadra*, 134.

³⁹⁶ *Liber III*, 36.

troškove.³⁹⁷ K tomu, ubrzo je trebao doći novi zadarski nadbiskup Josip Grgur Scotti u nadbiskupski dom te se moralo urediti cisternu za vodu koju su onečistili francuski vojnici³⁹⁸ koji su se i inače neodgovorno ponašali prema sjemenišnoj imovini³⁹⁹ prema ustaljenom *modus operandi*.⁴⁰⁰ Poput prve austrijske uprave, i francuska vlast miješala se u nadarbine na Dugom otoku pa je svojim dekretom dodijelila vinograde i maslinike u Salima Šimunu Micheliju,⁴⁰¹ a on je kasnije tražio da mu se pripuste i zemljišta u Žmanu, što je stvaralo dodatni pritisak rektoru Calviju s obzirom na obveze sklopljenih ugovora za te posjede.⁴⁰² Unatoč svim poteškoćama, Calvi je nastojao omogućiti normalan rad pitomcima glagoljaškog sjemeništa pa je 1806. godine, nakon što je francuska vojska zauzela najviši kat zgrade, preselio školu u sjemenišno potkrovlje.⁴⁰³

Osobito teško stanje glagoljaškog sjemeništa bilježi se 1809. godine u vrijeme austrijske opsade Zadra.⁴⁰⁴ U listopadu 1808. godine francuska vojska ponovo je zauzela sjemenišne prostorije. Francuski pukovnik Petar Damiani Vergada naredio je da se zatamne prozori na prvom katu sjemeništa za potrebe francuskih trupa.⁴⁰⁵ Pitomci su poslani kućama, morske prometne puteve za prilaz sjemenišnim nadarbinama i mlinovima za meljavu pšenice bilo je nemoguće koristiti, a Calvi se prestao hraniti u sjemeništu⁴⁰⁶ u kojemu su tada bili učitelj, ekonom, posluga i don Šime Barbaroša, kojega je nadbiskup poslao u sjemenište jer nije imao gdje stanovati.⁴⁰⁷ Najmitelji su kasnili s isplatama,⁴⁰⁸ težaci su odbijali platiti dominikal, a gusari su pokrili većinu sjemenišne sitne stoke u Telašćici⁴⁰⁹ pa su rasli troškovi sudskih parnica.⁴¹⁰ Uz to, francuska uprava uvela je u opticaj obveznice (*Cedole; Carte Monetatte*), što je rezultiralo potpunim nedostatkom

³⁹⁷ *Liber III*, 50.

³⁹⁸ *Liber III*, 51.

³⁹⁹ *Liber III*, 23.

⁴⁰⁰ Usp. A. BRALIĆ, Zadar kao administrativno i političko središte, 353.

⁴⁰¹ *Liber III*, 57.

⁴⁰² *Liber III*, 65.

⁴⁰³ *Liber III*, 27.

⁴⁰⁴ O opsadi Zadra 1809. godine vidi više kod: Ante BRALIĆ, Tea ESCHEBACH, Austrijska opsada Zadra 1809. godine, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 50, Zadar, 2008., 213 – 234.

⁴⁰⁵ *Liber III*, 55.

⁴⁰⁶ U 28 godina rektorske službe Calvi nijednom nije večerao u sjemeništu, što je na koncu obračunao kao dug sjemeništa prema sebi u iznosu od 5030 lira i 16 soldi. *Liber III*, 83.

⁴⁰⁷ *Liber III*, 65.

⁴⁰⁸ *Liber III*, 66.

⁴⁰⁹ *Liber III*, 71.

⁴¹⁰ *Liber III*, 70.

efektivnog novca u sjemenišnoj blagajni. Najmitelji su plaćali rentu francuskim obveznicama koje Calvi nije uspijevaio unovčiti, što je pogodovalo lihvarstvu, pa su primjerice kod kupovanja namirnica za dnevne potrebe zadarski trgovci umanjivali vrijednost tih obveznica za 22 %!⁴¹¹ Međutim, to ne iznenađuje jer je i francuska intendatura u Zadru postupala na isti način kod zamjene obveznica za novac pa je sjemenište i tu bilo oštećeno.⁴¹²

Dodatni ekonomski pritisak na rektora Calvija izvršio je nadbiskup Scotti u travnju 1810. godine kada je naložio da se sjemenište pobrine o prehrani nemoćnih i starih svećenika.⁴¹³ Teško se dolazilo i do drva za potrebe kuhinje, a tada su ga jedino zadarski Arbanasi dovozili u grad, i to uglavnom panjeve vinove loze i veće grane maslina koje su prodavali po precijenjenih 12 dalmatinskih lira po naramku pa je sjemenište od 1. studenoga 1809. do konca srpnja 1810. utrošilo 797 mletačkih lira i 16 soldi samo za drva.⁴¹⁴

Usporedbom odnosa prve austrijske i francuske uprave prema Crkvi i njezinim institucijama u Zadru uočava se identičan obrazac ponašanja. I jedni i drugi gledali su u Crkvi i njezinim službenicima izvanredno sredstvo promicanja vlastitih interesa u organizaciji uprave i reforme školskog sustava u Dalmaciji, istodobno ju percipirajući kao prepreku u ostvarenju vizije modernog društva utemeljenu na jozefinističkim i prosvjetiteljskim idejama.⁴¹⁵

ZAKLJUČAK

Zalaganjem nadbiskupa Vicka Zmajevića u Zadru je podignuto glagoljaško sjemenište za pouku hrvatskih klerika na materinjem jeziku radi bolje pastoralne zauzetosti i obrane katoličke vjere na prostoru Dalmacije. U tu svrhu pripojene su nadarbine benediktinskog samostana sv. Krševana i opatije sv. Petra u Osoru glagoljaškom sjemeništu u Zadru čiji su prihodi bili izvor financiranja života i djelovanja budućih svećenika glagoljaša i njihovih odgojitelja. Sačuvani blagajnički dnevni sjemenišnog rektora i zadarskog kanonika Josipa Calvija za razdoblje od 1782. do 1810. godine vrijedno su povijesno vrelo za promatranje prvenstveno gospodarskih prilika i neprilika glagoljaškog sjemeništa u

⁴¹¹ Usp. Š. PERIČIĆ, *Gospodarske prilike Dalmacije*, 143.

⁴¹² *Liber III*, 69; 73.

⁴¹³ *Liber III*, 72.

⁴¹⁴ *Liber III*, 74.

⁴¹⁵ Usp. Stjepan ČOSTIĆ, Državna uprava u Dalmaciji i crkveni preustroj 1828./1830. godine, *Croatica Christiana Periodica*, 65 (2010.), 56 – 57.

Zadru koncem 18. i početkom 19. stoljeća. Poput ostalih crkvenih ustanova, život glagoljaškog sjemeništa ovisio je o prihodima sjemenišnih nadarbina utemeljenih na kolonatskim ugovorima i trajnim zakupima. Nedovoljno razvijena poljoprivredna tehnologija, česte vremenske nepogode i društveno-političke mijene na ovim prostorima koncem 18. i početkom 19. stoljeća bitno su utjecale na gospodarsku situaciju glagoljaškog sjemeništa u Zadru. U takvim okolnostima ono je ipak opravdalo svrhu i odgojilo većinskom hrvatskom stanovništvu Zadra i njegove okolice svećenike glagoljaše koji su živjeli i poučavali puk u vjeri, dijelili s njim dobro i zlo u turobnim i tjeskobnim danima pod tuđinskim vlastima koje su se izmjenjivale na našim prostorima.

PRIOLOG 1. Prijepis bule pape Benedikta XIII. od 30. prosinca 1729. godine o ustanovljenju glagoljaškog sjemeništa i pripojenju nadarbina Sv. Krševana u Zadru i Sv. Petra u Osoru (Izvor: HR-DAZD-336, *Benediktinski samostan sv. Krševana*, kut. 5, svež. 1.5.10., fol. 35-40)

Benedictus Episcopus Seruus Seruorum Dei Ven(erabili) Fratri Episcopo Nonensi salutem, et Apostolicam Benedictionem. Inter Sacrosanctae Tridentinae Sinodi caelitus emissas Sanctiones illa nobis potissimum est Cordi per quam apud singulas Metropolitanas, et Cathedrales Ecclesias Ecclesiastica puerorum Seminaria, veluti Militantis Ecclesiae Tentoria erigi demandatur, ut in eis Pueris bonae indolis, bonaque voluntatis Sacris Litteris probisque moribus adolescant, adultique exeis, tamquam generosi Catuli et Latebris exilientes in uibiorum exitium, et ad Ecclesiasticae disciplinae erumpant progressum. Quapropter ad debitam tam Salubris Sanctionis Executionem praecipuam Pastoralis N(ost)ri muneris Curam dirigentes, cum adeam Vigil Praesulum praesertim quorum pusillum, et exilem sibi Comissum Gregem inimica Schismaticorum adhuc crassari non desinit uersutia nos prouocat studium ad Laudabilia eorum uota adiutricem Apostolicae N(ost)rae Liberalitatis dexteram Libenti animo protendimus, secumque per ualidam Sacrarum Litterarum Scientia, Vitae ac morum honestate Clipeatorum Militum opera reduci illuc Orthodoxae Religionis tranquillitati incumbimus, et Triumphorum faecunditati omniaque desuper impartimur quae ad tuendam inter infernae noctis errorum Vmbras purum aeternae claritatis Lumen prospicimus in Domino Salubriter expedire. Cum itaque sicuti Venerabilis Frater Vincentius Zmaievich Archie(pisco)pus Jadrensis nobis nuper exposuit Prouincia olim Regnum Dalmatiae quae etsi retractis temporibus florentissimum Sacrosanctae Matris Ecclesiae ager, ex quo proceres frugiferaeque tot prodierant Apostolicorum Dogmatum plantae, ut ex earum erudita fructuum ubertate ipsa Mater Ecclesia innumerum filiorum sibi strenue militanti in Terris, et Triumphanti in Coelis alere consueuerunt Caetum nunc uero Prouincia huiusmodi magna ex parte sub infidelium Tyrannide excessus in tenebrosam nullumque admitteris Sacrarum Scientiarum cultum impietatis Nemus, et Schismaticis Orientalibus, Haereticisque Septentrionalibus praesertim Serbianis ac Turcis ipsis undique resserta in horridam uenenatarum ac faedurum Belluarum huiusmodi Fedem conuersa reperiatur propeteaque eiusdem Provinciae Clerus Illiricus ignorantiae tenebris obuolutus scientiarumque huiusmodi Cultus Illiricus ope destitutus Populum illum aeternae ueritatis semitas edocere eique Verbum Dei serere non ualeat, et pleriquae ex Populo huiusmodi Schismaticis hereticisque praedictis imixti, eorumque uenena sibi dulciter apposita incante bibentes, et perua Litis Orthodoxae Religionis Dogmatum Pharmaciae sanari non ualentes aeternae Vitae Lumen deserere misere cogantur, et licet Vincentius Archie(pisco)pus praedictus alias, et a sui regiminis primordijs, ac postquam ex debito sui Pastoralis muneris Eccl(esi)am Jadrense, ac Vniuersam illius Dioecesis, Clerum et Populum, ilorumque statum perlustrauerat et Aliquantibus sibi prae Lacrymis Paterni

sui amoris Oculis diu fleuerat super pusillo sibi Omisso Dominico Grege huiusmodi, quo ob rudem Lectorum illum ad aeterna Pascua minantium custodiam sepae sepius Infidelium et praecipue Serbianorum haeticorum praedictorum rapinis exponebatur raptusque in dies angebatur, ac per eundem Vicentium Archie(pisco)pus comperto quod extra Ciuitatem Jadrensem et in uniuersa illius Dioecesi huiusmodi septuaginta et ultra Parochiales Ecclesiae quae non nisi Clericis, seu Praesbiteris ex Clero praedicto existentibus, qui in praedictis ignorantiae tenebris, ut praedictur inuoluti sine ullo Magistrorum Librorumque commodo et non aliud nisi Illiricum Idioma calentes illa propterea carent idoneitate quae ad debitae animarum curae huiusmodi munia praesertim in illis Partibus exequenda requiritur conferri non ualent, numerabantur prout numerantur de praesenti ad effugandas imposterius a Clero praedictorum exitiosas ignorantiae huiusmodi tenebras, eique exhibendus Sacrarum Litterarum Lumen proquod Populo sibi deinde Omisso pro tempore, et in umbra Mortis ambulanti tutum rectumque iter ad Caelestia Regna ostendere ualeret nonnulla publica Gymnasia in Ciuitate Jadrensis praedicta pro eiusdem Cleri Clericis inibi edocendis erudiendisque opportuno Litterarum huiusmodi clispet proprijs sumptibus mantenenda apperuerit, et aperta existant. Nihilominus dictus Vincentius Archie(pisco)pus proinde attendens quod Gymnasia ipsa futuris temporibus a Clericis extra Ciuitatem praedictam, et in illius Dioecesi huiusmodi existentibus attenda Genitorum Suorum paupertate Clericos ipsos extra eorum Domos alere non calentium non frequentutura, et a pro tempore existentibus E(pisco)pis Jadrensis attenda Mensae Archiepiscopalis eiusdem Ecclesiae Jadrensis fructuum tenuitate dimissura sint, Clerusque praedictus non sine Spirituali Populi huiusmodi detrimento in Lacrymabile ueteris suae ignorantiae profundum sit prolapsurus et quamsuis Eccl(esi)ae Jadren(sis) iliusque Mensae Archiepiscopalis praedictarum paupertas defectusque mediorum ad infrascripti Collegij seu Seminarij aedificationem manutentionemque procurandas opportunorum, plures Collegij seu Seminarij ut infra erigendi et instituendi huiusmodi institutionis praedictae cura a Vigili eis mente anerterint attamen dictus Vincentius Archie(pisco)pus firma ope fiduciaque conceptis in illo quo bonae menti succurrit uiresque adauget quique si dat incipere dat quoque perficere in Ciuitate Jadrensis praedicta et in loco ad id ab eodem Vincetnio Archie(pisco)po elleto eddefitia in usum Collegij seu Seminarij erigendi seu instituendi huiusmodi cum eis Scholis Mansionibusque ac officinis pro Magistrorum et puerorum in eo tempore introducendorum et Ministrorum in eis pro tempore interuentium comodo proprijs eius sumptibus construere inceperit et prope olim adiunante Domino aedifitium huiusmodi constructione ad debitam eorum perfectionem perducturus sit, et si quemadmodum idem Vincentius Archie(pisco)pus Nobis subiunxitaedifitia praedicta quorum perfectio ut praedictur munificentia dante Domini imminet ex hunc, et cum primum illa perfecta fuerit in Collegium seu Seminarium puerorum Ecclesiasticorum Jadrensis pro certo puerorum Illiricorum Illirico idiomate dumtaxat in Ecclesiastici Ritibus utentium in eo ut infra educandorum, et instruendorum numero a Nobis ut infra perpetuo erigerentur, et instituerentur eidem

Collegio seu Seminario ut infra erigendo et instituendo pro illius, nec non Puerorum, Praceptorum, Officialium aliorumque Ministrorum in eo pro tempore degentium congruis manutentione et sustentatione attento quod media pro praemissis suportandis a Concilio Tridentino Episcopis delegati, et imposita ob Ecclesiasticorum redituum in illis partibus ab infidelium auaritia depauperatorum tenuitate, et pauperiem ab Archie(pisco)po Jadrensis exerceri non ualeant unum Sancti Crysogoni Jadrensis quod Franciscus Antonius Tetta ac alterum Monasteria Abbatiae nuncupata Sancti Petri Auxerensis respectiue Ciuitatis Sancti Benedicti seu alterius respectiue Ordinis, quod Iosephus Capitani Clerici, seu Praesbiteri Filij in comendam ad eorum respectiue Vitam ex accessiore Apostolica ad uitam obtineri consueuerunt, ac cuius uidelicet secundo Dicti Monasterij Mensa Abbatialis a Mensa Conuentuali separata existit similiter ex nunc pro ut ex tunc, et e Contra cum primum illa illorum Comenda huiusmodi ex eorumdem Francisci Antonij, ac Iosephi respectiue Persona quouis modo cessante uacare contigerit etiam perpetuo ut infra unirentur annectantur et incorporarentur illorumque respectiue fructus, redditus, et prouentus eidem Collegio seu Seminario ut infra erigendo seu instituendo similiter perpetuo applicarentur, et appropriarentur aliaque infra coriederentur ex erectione, institutione, unione, anexione, incorporatione, applicatione, appropriatione alijsque infrascriptis huiusmodi probe (prate?) debiteque inibi adolescentum aetas a teneris anis ad pietatem, et Religionem, nec non spirituale illarum partium utilitatem informaretur et uiresceret. Quare pro parte dicti Vincentij Archie(pisco)pi Nobis fuit humiliter supplicatum quominus pijs Pastoralis sui muneris uotis huiusmodi in praemissis benigne anuere, et publico spirituali Gregis sibi Comissi bono opportune consulere de benignitate Apostolica dignemur Nos igitur qui personas Ecclesiastica praesertim animarum curae incumbentes, sereno Scientiarum, ac Sanctorum morum Lumine tamquam sydera ambulanti per huius saeculi tenebras rectas ad Caeleste patriam semitas monstrantia in Sacrosanctae Ministis Ecclesiasticae Caelo rubilare perpeti satagimus cura, praedicti Vincentij Archie(pisco)pi nota in praemissis confouere eumque specialis gratiae fauore prosequi uolentes, et a quibusuis suspensionis, et interdicti, alijsque Ecclesiasticis Sententijs Censuris, et poenis a Jure, uel ab homine quauis occasione, uel Causa Latis, si quibus quomodolibet inodatus existit ad effectus praesentium tantummodo consequendum harum serie absoluentes, et absolutum fore Censentes Supplicationibus a praedicto Vincentio Archie(pisco)po Nobis desuper humiliter porrectis benigne inclinati Fraternitati tuae attento quod Tu ut dictus Vincentius Archie(pisco)pus asserit Ordinarius uicinior illarum partium existis per Apostolica Scripta Mandamus, quatenus uocati qui fuerint euocandi, aedifitia praedicta ex nunc, et cum primum illa ut praemittitur perfecta fuerint cum omnibus, et singulis Scholis, Officinis, Oratorio, hortis, et Mandionibus in eo existentibus in Collegium, seu Seminarium puerorum Ecclesiasticorum pro certo puerorum Illiricorum Illirico idiomate in Ecclesiasticis Ritibus et functionibus utentium, et non aliroom numero a Vincentio Arcie(pisco)po praedicto praescribendo, et in eo iuxta prouidam Regularum, seu Statutorum, et Decretorum ad eodem Vincentio

Archie(pisco)po desuper edendorum Sacris tamen Canonibus, ac Constitutionibus Apostolicis, et praedicti Concilij Decretis minime aduersantium alendorum, ac Religiose educandorum, et Ecclesiastica disciplina instruendorum, ac quorum indoles, et uoluntas spem attulerit eos Ecclesiasticis Ministerij in idiomate praedicto perpetuo inseruituros, nec non certo etiam Magistrorum pueros ipsos educantium, ac Officialium, aliorumque Ministrorum inibi inseruentium numero, quae educatio, et instructio praedictae exegerint, ac praedictus Vincentius Archie(pisco)pus, et pro tempore existens Archie(pisco)pus Jadrensis opprotunum fore diudicauerint et per dictum Vincentium Archie(pisco)pum ac pro tempore existenti Archie(pisco)pum Jadrensis praedictus, ita quod liceat eidem Vincentio Archie(pisco)po ac pro tempore existenti Archie(pisco)po Jadrensis praedicto dumtaxat, et non alteri unicuique Superiori, quacumque auctoritate, superioritate, et praeeminentia polletni Pueros ipsos eligere, Magistros, Offitiales, aliosque Ministros quoscumque deputare, illosque amonere, et in eorum Locum alios prout prouidum Collegij, seu Seminarij ut infra erigendi, et instituendi huiusmodi annuorum Reddituum quantitas, et temporum qualitas ad procurandam illius manutationem seu incrementum id suaserit, et expendens uidebitur subrogare, et substituere, numerumque ipsum augere, uel minuere, regendum gubernandum, et plenarie administrandum Apostolica auctoritate praesentium, sine tamen alicuius praeiudicio perpetuo erigas, et instituas, eoque sic erecto, et instituto, primo dictum, quod Cura Conuentuque caret, ac cuius ad Tercentum, nec non secundo dictam Monast(eri)a huiusmodi cui Cura non iminet animarum ac cuius ad Sexaginta tres Florenos auri, cum uno Tertio alterius Floreni similis respectiue fructus, redditus, et prouentus in Libris Camerae Apostolicae taxati reperiuntur ex nunc pro ut ex tunc, et e contra cum primum illa percessus etiam et Causa permutationis, uel decessus seu priuationem, aut quamuis alim demissionem, uel amissionem, seu religionis ingressus, et Professionis emissionem, et Francisci Antonij et Iosephi praedictorum, aut alias quouis modo Comenda praedicta respectiue cessante uacare contigerit etiam si actu nunc quouis modo, quem etiam si ex illo quaeuis generalis resseruatio etiam in Corpore Juris clauda ressertet pro expresso haberi uolumus, aut ex aliorum quorumcumque personis, seu per liberas Francisci Antonij, et Iosephi praedictorum, uel quorumuis aliorum cessiones de Monasterijs praedictis illorumque legimine, et administratione in Romana Curia uel extra eam, etiam coram Notario publico, et Testibus sponte factas, aut assecutionem alterius Benefitij Ecclesiastici Ordinaria auctoritate collati, Comenda ipsa respectiue cessante uacant, et si tanto tempore uacauerint, quod eorum collatio iuxta Lateranensis Statuta Concilij ad Sedem Apostolicam Legitime deuoluta dictaque Monasteria dispositionis Apostolicae specialiter resseruata existant, eisque cura tantum Jurisdictionalis imineat, et super eis inter aliquos Lis cuius litis Statum praesentibus haberi uolumus pro expresso pendeat in decisa et de illis Consistorial... disponi consuerit, seu debeat, ac illorum respectiue titulum collatiuum, naturam, et essentiam regularis, et denominationem Abbatis in illis ita ut deinceps in eis nulla regularitas censeatur nullumque in illorum respectiue Abbatem recipi possit Apostolica auctoritate

praedicta etiam perpetuo supprimas, et extinguas eaque si suppressa et extincta cum omnibus, et singulis illorum, et quoad secundo dictum Monasterium illiusque Mensae Abbatialis, quae a Mensa Conuentuali eiusdem sedodicti Monasterij separata ut praedicitur existit dumtaxat respectiue fructibus, redditibus prouentibus, honoribus, praerogativis praeeminentijs, Terris, Dominijs, pertinentijs Juribus, obuentionibus, emolumentis uniuersis ad praedicta Monasteria ut praedictiur suppressa, et extincta quoad secundo dictum Monasterium ad illius Mensae Abbatiale praedicta dumtaxat quomodolibet respectiue dependentibus cuiuscumque Nominis, Nature, Speciei, quantitatis, et qualitatis existant nihilo excepto, et instituto pro illius Dote et Congrua Puerorum in et ut praedicitur alendorum, ed edocendorum, nec noe Preceptorum in eo edocentium, ac Officialium aliorumque Ministrorum inibi inseruientium praedictoum sustentatione; ita quod liceat eidem Collegio seu Seminario ut praedicitur erecto et instituto, illiusque pro tempore existentibus Administratoribus, seu Deputatis Monasteriorum praedictorum ut praedicitur suppressorum, et extinctorum, et quoad secundo dictum Monasterium illius Mensae Abbatialis dumtaxat fructuum, reddituum, prouentuum, honorum, praerogatiuarum, praeeminentiarum, Jurisdictionum, iurium, obuentionum, pertinentiarum et emolumentorum, aliorumque praemissorum ueram, reale, corporale et actuaalem possessionem per se uel alium seu alios eorum, ac dicti Colegij, seu Seminarij ut praedicitur erecti, et instituti Nomine propria auctoritate libere apprehendere, et apprehensam perpetuo retinere, illaque locare dislocare, erhendare, exigere, percipere, leuare, recuperare, ac in Collegij seu Seminarij ut praedicitur erecti, et instituti huiusmodi usus utilitate neccessitateque, ac puerorum in eo pro tempore alendorum, e edocendorum, nec non praeceptorum ac Officialium aliorumque Ministrorum inibi inseruientium praedictorum sustentationem conuertere Dioecesani Loci, uel cuiusuis alterium superioris licentia desuper minime requisita supportatis tamen prius per Collegium seu Seminarium ut praedicitur erectum, et institutum huiusmodi, illiusque administratores seu deputatos pro tempore existentes praedictos omnibus, et singulis dictorum Monasteriorum ut praedicitur suppressorum, et extinctorum Oneribus. Mensa tamen Conuentualis secundo dicti Monasterij, illiusque Prioris Claustralis ac Monacorum, et Conuentus Juribus etiam quoad Monacorum Numerus, et fructus, redditus, et prouentus ad eamde Mensam Conuentuale spectantem saluis firmis, et illaesis ut prius remanentibus eadem Apostolica auctoritate similiter perpetuo unias, anectas, et incorpores. Nos enim Collegio seu Seminario ut praedicitur erecto, et instituto huiusmodi nec non pueris, Magistris, praeceptoribus, Officialibus, alijsque Ministris in eo pro tempore existentibus, ut omnibus, et quibuscumque priuilegij exemptionibus, libertatibus, facultatibus, et indultis, quibus caetera puerorum Ecclesiastica Collegia seu Seminaria, ac huiusmodi Magistri, Offitiales, alijque Ministri in eis existentis quouismodo utuntur, potiuntur, et gaudent, ac uti, potiri, et gaudere poterunt quomodolibet in futurum non solum ad eorum instar, sed aeque principaliter uti, potiri, et gaudere ualeant in omnibus, et per omnia Apostolica auctoritate concedimus, et indulgemus, illaque eis comunicamus, dictumque

Collegium seu Seminarium ut praedicitur erectum, et institutum sub Beati Petri Apostoli, et Sedis Apostolicae, atque N(ost)ra protectione suscipimus, nobisque imediate subjicimus, ac a quacumque alia Superioritate liberum, imune, et exemptum declaremus, nec non dicto Vincentio Archie(pisco)po, ac pro tempore existenti Archie(pisco)po Jadrensis praedicto plenam, ac liberam facultatem, et auctoritatem pro salubri directione, et conseruatione Collegij seu Seminarij ut praedicitur erecti, et instituti huiusmodi illiusque bonorum, rerum, ac Jurium tam temporalium, quam Spiritualium Economos, Rectores, aliosque Ministros, et Offitiales in eo deputandi, amouendique et alios eorum loco suffiendi; Ordinationes praeterea, et Statutas aequa tamen, et honesta, Sacrisque Canonibus, et Constitutionibus Apostolicis, ac eiusdem Concilij Decretis praedictis non repugnantias faciendi, et edendi, quae tamen semel sic facta, et edita a Sede Apostolica approbari, et confirmari debeant, ac si approbata, et confirmata imutari nullo unquam tempore, aut alia de nouo addi ualeant Apostolica auctoritate praedicata etiam concedimus, et impartimur, illaque ab Omnibus pueris, Magistris, et Officialibus alijsque Ministris in Collegio seu Seminario ut praedicitur erecto, et instituto huiusmodi existentibus eique Ministrantibus inuiolabiliter obseruari ordinantes, quoque nullo unquam tempore de subreptionis, uel obreptionis, aut nullitatis uitio, seu intentionis N(ost)rae, uel quopiam alio defectu uotari, impugnari, inualidari, retractari in ius, uel contouersiam uocari ad uiam, et terminos iuris reduci, aut aduersus eas quocumque iuris, uel facti aut gratiae remedium impetrari, aut etiam motu proprio, deque Apostolicae potestatis plenitudine concedi, nec sub quibusuis limitationibus, derogationibus, aut alijs contrarijs dispositionibus per quocumque Romanos Pontifices successores N(ost)ros, ac etiam per Nos et Sedem Apostolicam praedictam pro tempore faciendis, et concedendis comprehendi posse, uel debere sed semper ab illijs excipi et quoties illae emanabunt, toties in pristinum, et eundem, in quo ante praemissa quomodolibet erant... Restitutas, repositas, et plenarie integreatas, ac de nouo etiam sub quacumque posteriori Data per dictum Vincentium Archie(pisco)pum et pro tempore existenti Archie(pisco)pum Jadrensis praedictum quandocumque eligenda con cessas, ualidasque, et efficaces fore, et esse suosque plenatios, et integros effectus sortiri et obtinere, ilisque ac Collegio seu Seminario ur praedicitur erecto et instituto huiusmodi, illiusque pueris, Magistris, Officialibus, alijsque Ministris in eo pro tempore existentibus praedictis perpetuo suffragari, sicque et non alias per quoscumque Iudices Ordinarios, et Delegatos etiam Causarum Palatij Apostolici Auditores, ac Sanctae Romanae Eccl(esi)ae Cardinales, etiam de Latere Legatos, Vicelegatos dictae Sedis Nuntioiudicari, et deffiniri debesre, irritumque, et imane decernimus, ac secuis super his a quoquam quauis auctoritate scienter, uel ignorante contigerit attentari Non obstantibus Constitutionibus, et Ordinationibus Apostolicis, ac dictae Ciuitatis Jadrensis, nec non Monasteriorum praedictorum, et Ordinis, cuius illa respectiue existunt etiam Jura(m)ent)o Confirmatione Apostolica, uel quauis firmitate alia roboratis, statutis e consuetudinibus, priuilegijs quoque indultis, et Litteris Apostolicis quibusuis Superioribus, et personis sub quibuscumque tenoribus, et

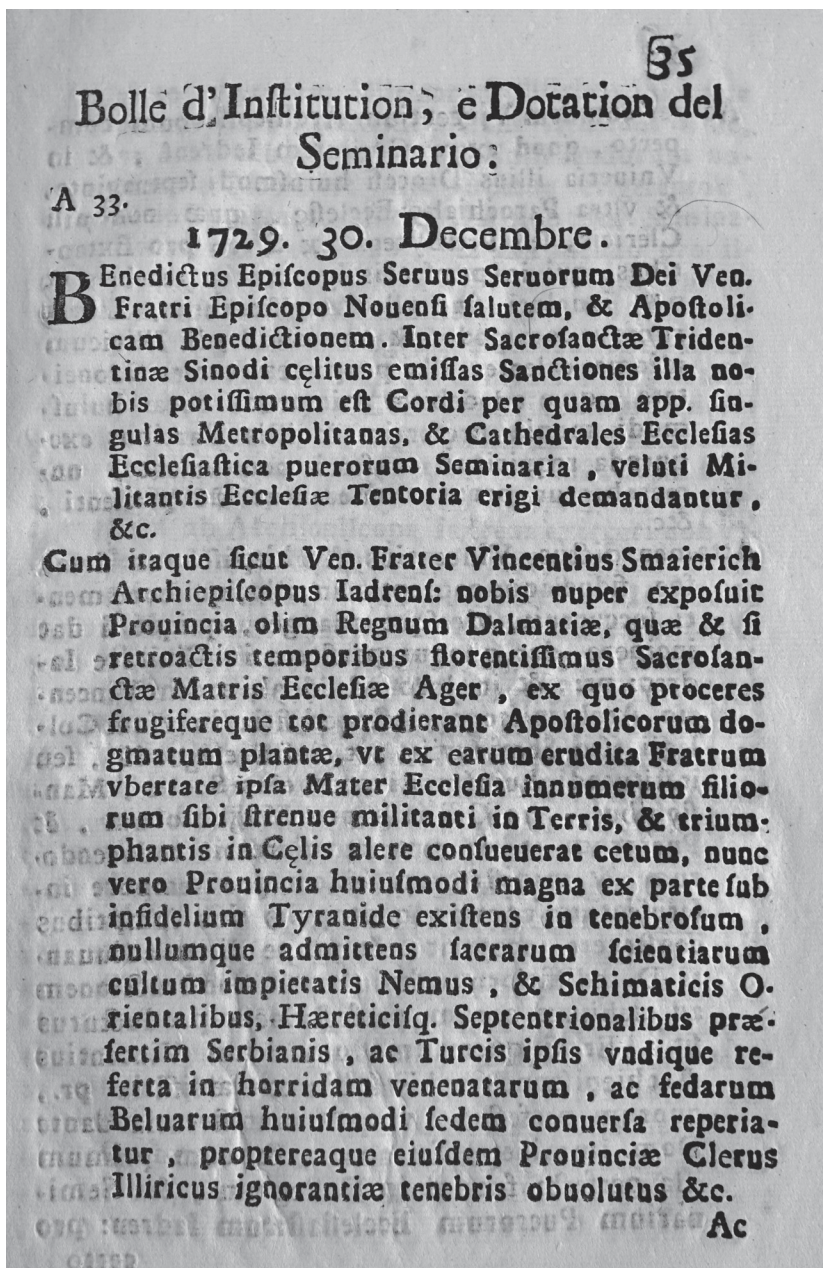

formis ac cum quibusuis derogatarum derogatorijs alijsque effecacioribus effecacissimis ac inosolitis Clausulis, ac etiam irritantibus et alijs decretis in genere, uel in specie, etiam motu simili, ac alias in contrarium praemissorum quomodolibet concessis, quibus omnibus, et singulis, et si de illis, eorumque totis tenoribus, specialis, specifica, expressa, et indiuidua, ad de Verba ad Verbum, non autem per Clausulas Res, idest importantes mentio aut aliqua alia exquisita forma ad hoc seruanda foret illorum tenores praesentibus proplene et sufficienter expressis habentes, illis alias in suo robore permansuris latissime et plenissime, ac specialiter, et expresse hac uice dumtaxat derogamus caeterisque contrarijs quibuscumque. Per praesentes autem non intendimus Beneficia Ecclesiastica in primo, et secundo dictj Monasterij quomodolibet resepctiue dependentia ullatenus unire Collegio, seu Seminario per se per praesentes erecto, et instituto

Datum Romae apud Sanctum Petrum Anno Incarnationis Dominicae M.D.CCXXIX Tertio Kalendas Januarij. Pontificatus Nostri Anno Sexto

SLIKA 1. Prva stranica prijepisa bule pape Benedikta XIII. od 30. prosinca 1729. godine o ustanovljenju glagoljaškog sjemeništa i pripojenju nadarbina Sv. Krševana u Zadru i Sv. Petra u Osoru

Izvor: HR-DAZD-336, *Benediktinski samostan sv. Krševana*, kut. 5, svež. 1.5.10., fol. 35-40

PRIOLOG 2. Opis obnove krovista crkve sv. Krševana u Zadru 1792. godine.

(Izvor: HR-AZDN, fond 6, *Nadbiskupsko sjemenište Zmajević/ Nadbiskupska gimnazija u Zadru, Spisi*, Računi i dnevnicu blagajne, 18. i 19. st., *Liber II.*)

Registro della rinnovazione delli tetti, ed altre Opere eseguite nella Chiesa Abb(aziale) di S(a)n Grisogono di questa Città, a peso di questo Seminario Illirico; eccettuata qualche picciola contribuzione somministrata dalli P(ad)ri Monaci di quel Monastero, come in progresso sarà specificato.

Ritovandosi li tetti Superiore e due Laterali di essa Chiesa di S(a)n Grisogono in molto disordine, e minaccianti rovine per la mal loro intesa ed eseguita costruzione, e specialmente per essere assai colminati, ne è derivato che li Coppi nel loro centro assicurati con Chiodi in tutta quasi l'estensione, questi arruginiti li spessavano, e l'Acque dilatandosi per il Legname l'avevano pregiudicato; talchè le Caene e Biscantieri nelle loro estremità infraciditi, le Banchette e tavole de medesimi quasi tutte consunte, la gravità degli indicati Colmi riposava semplicemente sopra li Muri, spogli questi anco delle Chiavi di ferro, necessarie al reciproco sostegno. Tutto ciò risultò dalla perizia eseguita li 20 Maggio 1791 dal Proto Antonio Bernardini, qual in essa insieme manifesta non poter assicurare per alcun periodo in particolare il Colmo Maggiore, ad oggetto dell'esposto. Ogni cura hò indicata e rassegnata io Can(oni)co Giuseppe Calvi Rettore di q(ues)to Seminario alli savj riflessi del nostro Mon(signo)r Ill(ustrissi)mo e R(everendissi)mo Arcivescovo Giovanni Carsana; qual impulsato non solo dall'evidente indicato pericolo, mà ancora dalle umilissime personali suppliche a Lui rassegnate dalli R(everendissi)mi Monaci di essa Chiesa P(a)dre Prior D(o)n Angelo Vecchia, e P(a)dre Cellerario D(o)n Alessandro Balbi, si determinò all'impresa, d'esser effettuata con il Denaro, che Egli tiene in Deposito di ragione dell'indicato Seminario. Impegnato adunque fù per l'esecuzione il mentovato Proto Antonio Bernardini Veneziano, Uomo di esperienza, marcata nella rinnovazione delli tetti di questa nostra Chiesa Metropolitana nell'anno 1781 con comune approvazione. Ricevuti da me gli assensi e comandi del Prelato indicato, hò formato privata Scrittura con esso Proto Bernardini segnata li 11 Giugno 1791, con la quale si spiega ed impegna per la rinnovazione del solo tetto Superiore con la costruzione di sei capaci finestre, trè in ogni lato della Nave Maggiore, per rendere luminosa la Chiesa; sino ad ora con alcuni soli piccioli fenestrini, semplicem(en)te nel lato da Garbin, che la teneva ottenebrata. Considerati dal Proto li Biscantieri del riferito tetto, che esistevano n(umer)o 106, li computò tutti capaci con la recizione della loro estremità, e con una nuova quadratura per levare il patito; così le Caene parimenti con la recizione nell'estremità ove occorresse, per essere rimesse nella loro mancanza con un incalmo di Larice adeguato, assicurate insieme clandestinam(en)te con Chiavi di ferro; incatramati gli incalmi, e le estremità delle medesime, nonchè quelle delli Biscantieri, e li profili tutti delle Banchette, ed incassate con tavola di Larice incatramata le teste delle Caene riferite; impegnatosi pure d'assicurare li Coppi tutti con Malte, giudicato avendo che di questi pocca quantità ne mancherebbe. Hò convenuto adunque con l'indicato Proto Antonio Bernardini l'Opera dietro espressa rapporto a quanto spetta alla sua soprintendenza, ed esecuzione; per le fatture tutte delli Marangoni, Murari, e Manuali, si nel disfaccimento,

che nella rinnovazione dell'indicato tetto Superiore; per le sei finestre con le loro Vetrate, per Tallari in argento Veneti quattrocento, e ottanta n(umer)o 480, ciascun Tallaro a Lire ventiquattro L 24, formano Moneta di Dalmazia Lire undeci milla cinquecento, e venti; dico L 11520: restando ad aggravio del Seminario la provista di tutti li Materiali occorrenti, e loro trasporti, nonchè le fatture tutte appartenenti al favro, e tagliapietra.

Incoata la convenuta Opera li p(ri)mo Luglio 1791 con il disfaccimento dell'accennato tetto Superiore, in progresso dell'esecuzione scoprendo con evidenza che anco li tetti laterali non potevano regere, non solo per la loro costruzione, mà ancora per li difetti rilevati nel Legname; ed insieme perchè diminuindo delli medesimi al fianco della Navata media l'elevazione, si darebbe maggior spazio per ingradire le sei determinate, e convenute finestre; consigliato con miei ossequiosi caratteri Mon(signo)r Ill(ustrissi)mo e R(everendissi)mo Arcivescovo, che si ritrovava a Venezia per suoi affari, con rispettabili suoi rescritti 25 Luglio sud(det)to hà rimesso in me l'affare. Adunque con nuova Scrittura privata, segnata 23 Agosto 1791 a tal solo oggetto estesa mi sono convenuto con il Proto Bernardini dichiarato per Tallari quaranta quattro n(umer)o 44, che formano Lire mille cinquanta sei, L 1056, considerati dal medesimo Proto li Biscantieri di essi due tetti laterali quasi tutti capaci per la nuova costruzione, con la recizione delle loro estremità dovendogli però contribuire tutto d'altro Materiale occorrente, e supplire le fatture del favro e tagliapietra se occorressero.

Compite quasi le determinate convenute Opere, il R(everendissi)mo P(a)dre D(o)n Angelo Vecchia Prior dell'indicato Monastero considerata la Cappella Maggiore, ove formano Coro, nonostante le sei finestre da nuovo eseguite nella Navata media che non avrebbe sufficiente lume, per esser la medesima travagliata con figure Mosaiche antiche e di molto deteriorate, rapresentanti nella Voluta il Redentore, ed a fianchi di esso la B(eata) Vergine, e S(a)n Giovanni B(a)tt(ist)a, ed in giro li dodici Appostoli; hà esibito il riferito P(a)dre Prior di ragione del Monastero per la demolizione dell'indicate figure, dell'otturazione di quattro piccoli fenestrini, ed un alquanto maggiore; per la formazione d'un capace fenestrone in mezzo ad essa Cappella, per il primo e secondo incarto ed imbianco, Tallari venti quattro n° 24 che formano Lire cinquecento e setanta sei, L 576, dovendo il di più cadere a peso del Seminario. Ciò maturato da Mon(signo)r Arcivescovo, ed a me dal medesimo appoggiato, accordai la semplice fattura con il Proto Bernardini per Tallari trenta n° 30, che formano L 720 di questa Moneta, come dalla sua Scrittura 2 Novembre 1791, e questa pure in relazione delle precedenti non computate le fatture di tagliapietra e favro. Esso P(a)dre Prior Vecchia mi consegnò pontualm(en)te gli già esibiti ventiquattro Tallari n° 24, con condizione che di essi soldi non ne dovessi fare alcune memoria; non volendo comparire d'aver somministrato in vantaggio dell'impresa fabbrica alcun succidio, contemplando l'indicato dovesse esser il tutto considerato a peso del Seminario. Mà ciò verificar non si poteva, prima perchè l'indicata Opera della Cappella non era eseguibile da alcun Artefice per li sei Tallari aggiunti dal Seminario alli ventiquattro contribuiti dal riferito P(a)dre Prior (qual ne diede altri trè per altra Opera, che sarà in seguito segnata); e poi perchè il Monastero ne tempi in dietro, da chè il Seminario è in possesso dell'Abbazia fù Zeta, ex se, senza alcun suffragio del Seminario hà eseguito molte Opere a beneficio della antidedta Chiesa di S(a)n Grisogono, trà quali la rifuzione della

Campana Maggiore; l'erezione dell'Altare di Marmo con la Immagine di S(an) Grisogono e S(a)n Zoilo al fianco sinistro dell'Altare Maggiore; l'Organo antico ed in somma decadenza, che era nel fianco da Bora della Navata Magg(io)re questo demolito, acquistò l'Organo di S(a)n Simeone di questa Città, allorchè il Professor Nachich in essa Chiesa ne impiantò dell'Orchestra e Cassone moderno, come esiste sopra la Porta Magg(io)re; governò più volte li tetti della Chiesa indicata; hà sempre provvedute le Sacre Supeletili; ed altro hà eseguito come dagli Documenti nel loro Archivio. Indico esser concorso sponte il Proto Bernardini, ed a proprie spese raporto la fattura, in relazione del convenuto, di otturare con Muro pieno in Calcina li dieci fenestroni bislonghi con voluta, esistenti nella Navata media cinque per fianco a semplice lume delli Coridori sotto li Soffitti inferiori.

Rimanendo in qualche disordine li Muri delle due Navate laterali, ed in quella da Garbin nella Cappella dell'Altar di S(a)n Grisogono ritrovandosi quattro finestre irregolari, ed ora superflue, così nella facciata in Maistro nel lato destro due altre consimili, e ciascuna con Vetri fondi, occorrenti per le finestre determinate; hò convenuto con il Proto per otturare di Muro essi sei fori, rimediare a qualunque disordine nelli detti Muri laterali, rimettere gli incarti, ed imbianchire ambi li spazi di essi Muri, per Lire duecento, dico L 200, a qual effetto il nominato P(a)dre Prior Vecchia hà contribuito tre Tallari, che sono L 72; sicche essa fattura restò a peso del Seminario per L 128 oltre li Materiali abbisognati.

Compita la riferita fabbrica li 3 Febbrao 1792, restavano d'eseguirsi per l'intiero dal Proto in relazione delle indicate sue Scritture le sei finestre di Vetri per la Navata media, e quella nel Coro dietro all'Altar Magg(io)re; e nella facciata sopra la Porta la grande e sopra essa due picciole, che riferiscono al Soffitto, e queste trè non convenute raporto alla fattura; delle quali tutte fù negletta l'esecuzione dal nominato Proto sino Giugno prossimo venturo; e li 16 dell'indicato Mese furono compite dal medesimo ed alli suoi luoghi annicchiate. In virtù di chè gl'antidetti R(everen)di Monaci l'Altare a fianco da Garbin, prima con l'Immagine di S(a)n Antonio Abbate, questa tutta deteriorata e non più esponibile, sostituirono in esso un Crocefisso con Croce antica, dal d(et)to Proto restaurata, e stabilita con Sfazione, che in quadro la contorna, serviva prima di Baldacchino sopra l'Altar Magg(io)re, il Proto indicato dalli riferiti Monaci con il peculio del Monastero fù supplito; eseguite insieme altre opere dagli nominati raporto all'adornamento della Chiesa. Lo chè compito principiarono Offziare essa Chiesa con Messa cantata solene li 24 Giugno antidetto, giorno di S(a)n Gio(vanni) B(a)tt(ist)a caduto in Domenica.

A di 25 Giugno 1792

Rassegnata la presente amministrazione descritta partitam(en)te in un Libro particolare da me Can(oni)co Giuseppe Calvi Rettore del Seminario Illirico a Mon(signo)r Ill(ustrissi)mo e R(everendissi)mo Arcivescovo Giovanni Carsana raporto alle fatture eseguite con suo ordine nella Chiesa di S(a)n Grisogono di questa Città, e dal medesimo Mon(signo)r sommenistratemi le controscritte Lire venticinque mille, trecento e due, Soldi undeci del corpo del Denaro, che esso tiene in deposito di ragione dell'indicato Seminario, in questo giorno anco hò cantelato il riferito Prelato per l'indicato Denaro di proprio mio pugno in un foglio; e siccome all'incontro mi sono dato Credito degli individuati Soldi, così a pareggio qui mi dò Debito delle riferite L 25302:11.

SLIKA 2. Obnova krovništva crkve sv. Krševana u Zadru 1792.

17
 I. N. D.
 Registro dalla rinnovazione delli Tetti, ed altre
 Opere eseguite nella Chiesa Abb. di Sⁿ Grisogono di
 questa Città, a peso di questo Seminario Illirico; eccet-
 tuata qualche picciola contribuzione somministrata
 dalli Sⁿi Monaci di quel Monastero, come in progresso
 sarà specificato.

Ritrovandosi li Tetti Superiori e due Laterali di essa Chiesa
 di Sⁿ Grisogono in molto disordine, e minaccianti rovine per
 la mal loro intesa ed eseguita costruzione, e spacialmente
 per essere assai coluinati, ~~na~~ e derivato che li leggi nel
 loro centro assicurati con Chiodi in tutta quasi l'estensione,
 questi arrugginiti li spessavano, e l'acqua dilatandosi per il
 Legname, l'avevano pregiudicato; talche' la Coena e Risor-
 tarsi nella loro estrema infirmità, la Banchetta e tavola
 di medesimi quasi tutta consumata, la gravità degli indicati
 Colui riposava semplicemente sopra li Muri, spogli questi
 arco della Chiavi di Ferro, necessarie al reciproco sostegno.
 Tutto ciò risultò dalla perizia eseguita li 20 Maggio 1791
 dal Proto Antonio Bernardini, qual in essa insieme mani-
 festa non poter assicurare per alcun periodo in particolare
 il Colmo Maggiore, ad oggetto dall'esposto. Ogni cosa ho in-
 dicata e rassegnata io Can^{co} Giuseppe Calvi Rettore di q^{to}
 Seminario alli suoi riflessi del nostro Mon^{co} Illust^o e P^{mo}
 Avversario Giovanni Carraro; qual impulsato non solo
 dall'evidente indicato pericolo, ma ancora dalle
 umilissime personali suppliche a lui rassegnate dalli
 P^{mi} Monaci di essa Chiesa Don^o Prior Dⁿ Angelo Vachia,

Izvor: HR-AZDN, fond 6, Nadbiskupsko sjemenište Zmajević/Nadbiskupska gimnazija u Zadru, Spisi, Računi i dnevnici blagajne, 18. i 19. st., Liber II.

PRIOG 3. Postavljanje novog tijeska za ulje u sjemenišni mlin u Brbinju 1794. (list 37) (Izvor: HR-AZDN, fond 6, *Nadbiskupsko sjemenište Zmajević/Nadbiskupska gimnazija u Zadru, Spisi, Računi i dnevnici blagajne*, 18. i 19. st., *Liber II.*)

Dichiarazione dell'impianto del nuovo torcolo da Oglio in Birbigno in questo anno 1794.

Da chè mi ritrovo alle regenza di questo Seminario non esistendo Torcolo da Oglio nella Villa di Birbigno, ove pur vi esiste il Molino di ragione d'esso Pio Luogo; trascurato esso Torcolo dalli Precessori o per mancanza di molti Olivari peridi dal freddo nel 1782, o perchè servendosi di picciolissima Macchina ad uso comune negli Scogli, continuar intendessero con quella, a fronte di molto tempo mal impiegato, e d'un dispendio considerabile, e danoso nel riddure le Paste in tante Tine alla riva del Mare, per essere sciolte da essa acqua marina, e ricuperato da quelle l'Oglio a forza di Papiglie (così indicate in idioma Illirico); stante il frutto uberoso si è dimostrato e raccolto in questo Autuno dall'anno 1793 a differenza di tutti gli anni scorsi che sempre fu meschino, e per impedire con l'aletamento dell'utile a quelli Villici non passare in altre parti per riddure le loro Olive in Oglio, come praticavano la maggior parte con portarsi a Lossin con aggravio e rischio; mi sono determinato con gli assensi del Mon(signo)r Ill(ustrissi)mo e R(everendissi)mo Arci(vesco)vo Giovanni Carsana farne costruire uno a norma degli esistenti in questa Città uno di ragione Eredi Stocco e l'altro degli Eredi Cicanti. Ordinato da me a tal oggetto il Legname nell'anno precedente al R(everen)do Sig(no)r D(o)n Pietro Bonicelli da Lossin Grande, di questo anche fece seguire il taglio in tempo opportuno; mà le combinazioni non permisero riddurlo a questa parte nel tempo determinato. Frà tanto consigliato dall'intendente Sig(no)r Donato Ferrari d'appigliarmi ad altra Machina più espediente, utile, ed occupante picciolo spazio, in questa parti ancor non veduta ne praticata, ideata ed eseguita dal Sig(no)r Grimaldi Genuese e Marchese di Seminara in Calabria, ivi stabilita, e chè con essa Macchina o sia Torchio hà dimostrato con il fatto a quelle parti produrre questo d'utile per la sua forza di spremere il ventiquattro e venticinque di più per cento d'Oglio, a differenza delle usuali Macchine che cola usano, impiegandovi un solo Uomo per l'esecuzione; capacitato io dalla ragione ed dal vantaggio oltre la dichiarazione fattami anco dalla produzione a Stampa data da esso Sig(no)r Grimaldi, mi appighai a questo, e del Legname occorrente e diverso ne ho fatta nuova ordinazione all'indicato R(everen)do Bonicelli, che in tempo conveniente ne hà fatto eseguire il taglio nell'Isola di Veglia. La qualità di esso Legname e dimensione e Due Colonne quadrate di Rovere o altro Legno forte, grosse Piedi n° 1, Onzie n(umer)o 4, alte Piedi n(umer)o 10. Un Bancacio di essa specie, largo Piedi n° 2, grosso Piedi n° 1, lungo Piedi n° 5 ½; Un pezzo di Olmo o altro Legno compatto per la Madre Vida, lungo Piedi n° 5 ½, alto Piedi n° 1, Onzie n° 4, largo Piedi n° 2. Un Legno di Cornoler o Sorboler salvatico per la Vida lungo Piedi n° 4 ½, grosso in quadro Piedi n° 1. Questi sono li pezzi principali ed essenziali; ed altro Legname provisto qui in Città, oltrè servirsi di qualche

pezzo della prima ordinazione. Li pezzi della prima ordinazione, che dovei acquistare sono Due pezzi di Olmo lunghi Piedi n° 8, larghi Piedi n° 1, grossi Oncie n° 4. Un pezzo longo Piedi n° 8, largo Oncie n° 22, grosso Oncie n° 7. Un pezzo longo Piedi n° 15, grosso Oncie n° 9 in quadro da un cava, e dall'altro Piedi n° 1. Due pezzi lunghi Piedi n° 8, grossi per quadro Oncie n° 6.

Effettuato adunque il taglio dell'indicato Legname, e speditomi dal R(everen)do Sig(no)r D(o)n Pietro Bonicelli li 8 Settembre 1793 con il Boscarolo M(istr)o Andrea Rugger; che aveva esso taglio eseguito, il Legname mentovato fù trasportato dalla Marina nel Cortile dell'Arcivescovile Palazzo, e collocato alle Volute di questo Seminario. Ivi diede mano all'opera il Proto Giuseppe Lipieri assieme con M(istr)o Tita Bava Veneziani, e Pubbliche Maestranze li 29 Ottobre, ed a piccole giornate, a motivo de Pubblici lavori lo compirono alla fine di Dicembre, con aver eseguito una Vida di risserva, come a mio credito stà segnato.

Li 17 Gennaio 1794 Già traslatato quasi intieram(en)te il Legna lavorato in Birbigno, in oggi mi sono portato colà assieme con il R(everen)do Economo Sig(no)r D(o)n Giovanni Stercagl, M(istr)o Tita Bava che doveva impiantare il Torcolo, ed il Sig(no)r Donato Ferrari come intendente, e che aveva suggerito l'opera. Ivi si siamo trattiene sino li 26, ed in tal spazzio fù impiantata, e stabilita la Machina con il suo occorrente. Qual Machina anco fù messa in pratica con la mazina d'undeci Quarte Zaratine d'Olive delle inferiori e patite derivate di ragion domenicale dalla Villa di Savro. Il torcolo lavorò a meraviglia comune, spremendo con forza, rendendosi sufficiente un solo Uomo alla comprezione immediata dello stesso, ed alla seguente con la Stanga del Molinello; talchè la pasta dopo la repplicata torchiata restò asciuta, e senza alcuna Oleozità, a deferenza delle Machine di diferente costruzione. Immediate si invogliarono non solo li Villici di Birbigno, mà ancora quelli delle Ville vicine e distanti per effettuare il loro particolar Oglio; talchè fù tale e tanto il concorso che dalli 26 Gennaio, sino li 29 Aprile (giorno in cui abbiamo dato mano alla mazina dell'Olive del Seminario) che alcuni furono costretti distaccarsi, ed a tal oggetto passare alli Lossini. Compito però l'Oglio del Pio Luogo reppigliarono gli indicati, e seguirono sino tutto Giugno. Prima però che hanno dato mano li riferiti alla mazina hò convenuto e stabilito in presenza del mentovato R(everen)do Economo del Sig(no)r Donato Ferrari, del R(everen)do Parroco Brunas, D(o)n Simon Odvovich, ed altri con il Capitano, Giudice, e Vecchiardi della Villa di dover contribuire al Seminario per ragion di Minella il Decimosettimo dell'Oglio, che riccavaranno; cioè da diecisette Mizure, Sedeci siano per il Proprietario dell'Olive ed Oglio, ed una Mizura per il Seminario; e così fù stabilito, ed effettuarono il convenuto li Villici ed altri Aventori strani; non cadendo a peso del Pio Luogo se non il Molino, e torcolo con gli Utensili a questi inservienti. Capitò l'utile reale, ed il modo facile proveniente da tal eseguita Opera, da alcuni Proprietarj de Beni Olivati, rissolsero di effettuare nelle loro possessioni una tal Machina; e trà questi li primi ed immediati furono li Nobili Sig(no)ri Co(nti) Fanfogna nello Scoglio di Sverinaz, li Sutlovich in Eso, come usufruttarj delli Beni delli

Sig(no)ri Co(nti) Canagetti; e ne destinarono essi Co(nti) Fanfogna altro in detta Villa di Eso nelle loro ragioni, e le R(everen)de Madri di S(ant)a Maria altro nella Villa di Bibigne. Portatomi a Birbigno unitam(en)te con il R(everen)do Economo Sig(nor) D(o)n Giovanni Stercagl li 29 Aprile per la Mazina dell'Olive, ed ivi considerando l'aggravio al qual doveva soggiacere il Pio Luogo per l'acquisto in contanti della Legna occorrente per la facitura dell'Oglio (lo chè si aspirava da quelli Villici) mi sono determinato a persuaderli alla contribuzione d'un fascio di Legna per ciascuna Casa gratis a tal oggetto. Li primo Maggio adunque, giorno festivo delli S(anti) App(osto)li Filippo, e Giacomo, dopo la Messa Parrocchiale unito il Popolo al solito nel Sacrà della Chiesa, hò manifestato ad intelligenza di ciascuno, presente esso R(everen)do Sig(nor) D(o)n Giovanni, che conveniva la meditata contribuzione d'un fascio di Legna per famiglia, nell'occorrenza della fattura dell'Oglio del Seminario proprietario del Bosco anco con oggetto, che la Villa tutto l'anno a consumo proprio particolare se ne serve senza alcun aggravio. Dopo qualche opposizione mal fondata, da alcuni proposta e da me e dal R(everen)do Ec(ono)mo spianata, il Capitanio Brunas, Giudici, e Vecchiardi di buon grado assentirono alla proposizione, ed hanno indotto pure ad assentirvi gli oppositori. Convennero adunque unanimi per la gratuita contribuzione d'un fascio di Legna per famiglia, con condizione però di dividere la Villa in trè Classi, o siano Contrade, denominato da medesimi Zaglav, Castel e Giaperschien, e di dover metter le Sorti, a quali di esse Contrade caderà il turno. Ciò immediate a loro costume effettuato innanzi ciascuno nel mentovato Sacrà, hà caduto il primo turno alla Contrada Zaglav; il secondo al Castel; ed il terzo a Giaperschien. Convenero poi li Villici indicati meco e stabilirono, che se il primo turno non fosse sufficiente con la patuita contribuzione per quell'anno, segua il secondo, e questo non compito, le Case, che da questo non fosse occorsa la Legna, diano principio nell'anno venturo, e segua il terzo turno; e parimenti se il primo non avesse compito nell'anno da esso incoato, le Case, che non avessero contribuito, diano principio nell'anno seguente, essendovi raccolto d'Olive; e quando il raccolto mancasse in un tal anno, sempre abbia debito alla contribuzione negli anni avvenire il turno o sia Contrada, o Case, a quali cessò la contribuzione, nell'anno del raccolto. Convenero e meco stabilirono in presenza dell'indicato R(everen)do Economo li Villici riferiti di venire con la loro Barca a levare il Soggetto destinato nel tempo, che si doverà mazinare l'Olive del Pio Luogo, e rimetterlo in Città dopo effettuato l'Oglio, con il turno, che praticano per il raccolto delle Biave, e della Vindemia, a norma delli Contadini dell'altre Ville stilano con loro Compatroni; e con il solo aggravio del Seminario delle Cibarie qui in Città alliquattro Remiganti, come si stila per esso raccolto delle Biave e Vindemia. Data mano adunque alla mazina dell'Olive del Seminario, derivate dlle Ville Birbigno, Savro e Bibigne colà trasportate, pontualmente le Case tutte del riparto della Contrada detta Zaglav, hà contribuito, e ciascuna asportato al Molino lo stabilito e convenuto fascio di Legna, che fù sufficiente in questo anno per tal opera; dovendo principare e seguire nel nuovo Raccolto d'Olive, quando accaderà la Contrada detta Castel.

SLIKA 3. Postavljanje novog tijeska za ulje u sjemenišni mlin u Brbinju 1794. (list 37)

237
 Dichiarazione dall'impianto del nuovo torcholo da
 Oglio in Brignano in questo anno 1794.

Da chi mi ritrovo alla veganza di questo Seminario non assistendo torcholo da Oglio nella Villa di Brignano, ove pur vi assiste il Molino di ragione d'esso Pio Luogo; trascurato esso torcholo dalle Previsioni o per mancanza di molli Olivari partiti dal freddo nel 1782, o perche servendosi di piccolissima Machina ad uso comune negli Scogli, continuav intendessero con quello, a fronte di molto tempo mal impiegato, e d'un dispendio considerabile, e donato nel ridurre la Pasta in tanta alla riva del Mare, per esser sciolta da essa acqua marina, e ricuperato dal quella l'Oglio a forza di Papiglia (con indicato in idioma Italiano), stava il frutto ubertoso si e' dimostrato e raccolto in questo Autunno dell'anno 1793 - a differenza di tutti gli anni scorsi che sempre fu' meschino, e per impediva con l'abatamento dall'utile a quelli villici non passava in altre parti per ridurre la loro Oliva in Oglio, come praticavano la maggior parte con portarsi a Lavin con aggravato e rischio; mi sono determinato con gli assenti del Mons. Illmo e Revmo Arc. Gio: Maria Cassana farne costruire uno a nome degli assistenti in questa Città, uno di ragione Eradi Stoco, al altro degli Eradi Cicanti. Ordinato da me a tal oggetto il lavoro nell'anno precedente al R. D. Sig. Don Pietro Bonicali da Lavin imada, di questo anche fece seguire il taglio in tempo opportuno; ma le combinazioni non permisero ridurlo a questa parte nel tempo determinato. Trovato consigliato dall'intendente Sig. Donato Tassoni d'appigliarsi ad altra Machina piu' espedita, utile, ed occupante picciolo spazio, in questa parte ancor non veduta ne praticata, ideata ad richiesta del Sig. Evimalei Camassa e Marchese di Seminara in Calabria, ivi stabilita, e che con essa Machina, o sia torchio ha' dimostrato con il fatto a quella

Izvor: HR-AZDN, fond 6, Nadbiskupsko sjemenište Zmajević/Nadbiskupska gimnazija u Zadru, Spisi, Računi i dnevnici blagajne, 18. i 19. st., Liber II.

Zdenko DUNDOVIĆ

ECONOMIC AFFAIRS AT ZMAJEVIĆ'S GLAGOLITIC SEMINARY
IN ZADAR DURING THE RECTORATE OF CANON
JOSIP CALVI (1782–1810)

SUMMARY

On the basis of the account books of the Glagolitic seminary in Zadar from the end of the 18th century and the beginning of the 19th century, the paper follows economic affairs of this church institution from Zadar. The analyzed data uncover a dynamic economic life of the Glagolitic seminary, considering its estates stretching alongside the Zadar archipelago and coastline. They further help us reveal complex colonate contracts; takings and allocation of proceeds; and everyday life of the teachers and students of the seminary. The financial books of the Glagolitic seminary in Zadar present an exceptionally valuable historical source for studying the price trends of groceries and building material, and the costs related to food and beverages production in Zadar and its surroundings at the end of the 18th century and the beginning of the 19th century. Furthermore, the material under study offers an insight not only into the socio-political background that had an impact on production processes, but also into financial difficulties suffered by church institutions in Zadar, considering the fact that the account books of the Glagolitic seminary analyzed in this paper had been subject to frequent changes of power in Dalmatia during the 18th and the 19th centuries, each of the authorities having chosen a different type of policy toward church organization and the economic management of church estates. Finally, these documents clearly prove the humanitarian nature of church institutions in Zadar at the end of the 18th century and the beginning of the 19th century, since there were many poor families, and poverty was overpresent in general in Dalmatia in the period under study. The Glagolitic seminary in Zadar definitely counts among these institutions.

Keywords: Glagolitic seminary in Zadar; canon Josip Calvi; 18th and 19th ct.; economy.